

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

THUE og hans tid

Dorthe Petersen

THUE og hans tid

- skæbner, oplevelser og hverdag
under Danmarks besættelse 1940-1945

Dorthe Petersen

Esbjerg Byhistoriske Arkiv
Skriftrække B nr. 6
Esbjerg 1992

THUE OG HANS TID

Udgivet af Esbjerg Byhistoriske Arkiv 1992

© Esbjerg Byhistoriske Arkiv og Dorthe Petersen

Sat med Bookman Light

Tryk: Vestkystens Bogtrykkeri, Esbjerg

ISBN: 87-89085-28-0

ISSN: 0902-3925

Tekst: Dorthe Petersen

Oplag: 1500 stk.

Bogen kan købes hos Esbjerg Byhistoriske Arkiv,
Torvegade 47, Postbox 522, 6701 Esbjerg. Tlf: 75 18 18 55
Pris: 148,00 kr.

Bogen er udgivet med støtte af:

Velux Fonden af 1981

Fonden af 29. december 1967

Skads Herreds Brandkasses Fond

Dansk Lokalhistorisk Forening

Ribe Amts Undervisnings- og kulturudvalg

Ribe Kommunes Skole- og kulturudvalg

Den Danske Bank, Centerfilial Esbjerg

Forside: Lay-out lavet af Else Kierstein

Fotograferne forestiller Jens Thue Jensen på cykel
i Ribe som nybagt student i 1941. Tyske soldater
marcherende gennem Kongensgade i Esbjerg 1940-1945.
Tyske soldater på Torvet i Esbjerg 1940-1945.
Sabotage mod maskinhuset ved vandtårnet på Esbjerg
Banegård den 7. november 1944. Fotograferne tilhører
Dorthe Petersen og Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

Indhold

Introduktion	5	Jernbanens faste anlæg i Esbjerg, Bramming, Ribe og Varde den 8. november 1944	66
Forord	7	Jernbaneforbindelserne sydpå fra Bramming afbrydes ca. februar 1945	68
En familie i Bramming i 1930'erne	9	En skæbnesvanger våbensending	69
Ene bror blandt otte søstre.....	9	I Gestapos søgelys julen 1944	70
»Jeg lover på min ære« - Thues spejdertid .	11	Razziaen på Thues logi i Teglværksgade....	73
Helge - Thues bedste ven.....	13	Niels Riis	74
Ribe Katedralskole	15	Vores jul 1944 ødelægges	75
De første besættelsesår	17	De illegales jul	76
Glade studenter 1941	18	På Højskolehjemmet i Esbjerg	77
»Lille Jensen«	20	Jeg går under jorden	79
Familieliv under ændrede vilkår	22	Sankt Lukas Stiftelsen i Hellerup	80
Min kæreste, Anfred.....	22	Thue og Hans' sidste aktioner	81
Min tid som nyansat lærer i Jerne under krigen.....	23	I logi hos Ruth Frederiksen og Jens Clausen	83
Thues studieår i København.....	28	»Jenny Holm«	84
Studenterhybelen	28	»Willy«	85
De studerende protesterer.....	29	To betydningsfulde anholdelser i Kolding..	87
Thue bliver soldat	33	Familien Frederiksen arresteres	89
Den danske hær afvæbnes	35	Min fars erindringer fra Frøslevlejren.....	93
Krigsfange på Ulriksholm	37	Stormen på Vedsted Landbohjem	98
Den aktive modstandskamp begynder at tage form	41	Thues, Hans og Helges rettergang	99
Frants Gertsen og det organiserede modstandsarbejde	41	Fange i celle II på Staldgården.....	99
Det illegale arbejde begynder i Bramming.	43	Fra Staldgården til Vestre Fængsel	102
Hans Silas Nielsen	43	De sidste timer.....	105
Bramming-gruppen dannes	47	Budskabet om henrettelserne når Bramming og Tjæreborg	107
»Den lille polak«.....	48	Jeg får det triste budskab.....	110
Spionage for den polsk-engelske efterretningstjeneste	49	De sidste krigsuger	111
De første aktioner	52	Far vender hjem.....	111
De første arrestationer	53	Befrielsen	113
Bramming-gruppen går under jorden	54	Bekendte vender hjem	114
Jeg bliver logivært i Sct. Pouls Allé 11.....	55	Mogens Friis - en af de stærke.....	116
Thues logiværter	60	Glæder og sorger i tiden der fulgte	117
En række sabotageaktioner	63	Dommene over stikkerne	118
DSBs vandtårn i Bramming saboteres.....	65	Gravene i Ryvangen åbnes	120
Aktionen mod Sejstrup-tunnelen natten mellem den 15. og den 16. september 1944	65	»Deres navne vil ikke blive glemt«	122
Sabotagen mod Fanøfærgen Nordby den 30. september 1944.....	65	Efterord	127
		Kilder	129
		Navneregister	133
		Stedregister	137

Der meldes om Nederlag

Der meldes om Nederlag. -
Vi kendte de Mænd, som faldt:
De stred for den nye Dag
og vidste, hvem Kampen gjaldt.

Skønt vore bli'r fængslet, dør,
skal intet dog standse os.
Vi kæmper mer' stejlt end før
i glødende bitter Trods.

Vi kæmper for samme Sag.
Vi strider for dem, som faldt.
- Der meldes om Nederlag,
vi ved, det bli'r Sejr - trods alt!

Mogens Friis *

* Digtet er skrevet af frihedskæmperen Mogens Friis, der omtales i denne bog. Det udkom anonymt i eftersommeren 1944 i den illegale bog, »Der brænder en ild«, en samling digte og essays. Bogen findes i Historisk Samling fra Besættelsestiden 1940-1945.

Introduktion

»Vestre Fængsel den 10. februar 1945

Kære Far, kære Mor og kære alle Søstre!
Naar I faar dette Brev, er jeg sikkert ikke mere, men sørg ikke over mig, jeg er død med en god Samvittighed.

Mit Liv blev kort, men jeg har ikke noget at beklage mig over.

Jeg har maaske ikke faaet det ud af Livet, som jeg skulde have haft, jeg har maaske heller ikke været saa god, som jeg skulde have været, men jeg har ment det godt; det jeg har gjort, har jeg gjort i den bedste Mening.

Jeg har villet det godt for alle Mennesker, men har sikkert til Tider opført mig klodset.

Der er meget i mit Liv, jeg gerne har villet gøre om, men jeg har Tillid til Gud, han skal nok hjælpe mig, ogsaa gennem det sidste.

Jeg ved, at I begge to, Far og Mor, har vist mig den rette Vej her i Livet, særlig nu til sidst, har jeg kunnet se det, og jeg har inderlig fortrudt, at jeg ikke altid har fulgt den; men jeg har bedt og beder stadig Gud om Tilgivelse, og jeg tror ogsaa nok, han vil høre mig.

Sørg ikke over mig, for jeg synes kun jeg har gjort, som min Samvittighed bød mig, og det maa jo være det, man skal gøre her i Livet.

Jeg tror ogsaa, jeg kan gaa Døden roligt i Møde, jeg ved, at Gud er med mig.

Tænk blot paa alle de mange, der har maattet dø som mig, under denne Krig, det vil sikkert gøre det hele lettere for jer, og jeg ved jo ogsaa, at Gud vil hjælpe jer over dette.

Jeg vil gerne Far, om du for de sidste Penge, jeg har fra min Forsikring, vilde oprette et Legat paa Skolen i Ribe, jeg tror, det er den bedste Maade, de kan bruges paa.

Jeg er ked af, at jeg ikke faar nogle af mine Søstre at se mere, og at jeg ikke kan faa sagt Farvel til jer; men jeg haaber, I tilgiver jeres Broder den Sorg og Fortræd, jeg maaske har gjort. Til jer vil jeg sige, at I blot skal blive ved at følge den Vej, Far og Mor har vist jer, saa skal det nok gaa godt altsammen.

Til Slut vil jeg bede jer hilse alle Venner og Bekendte.

Kærlig Hilsen til Far, Mor, alle Søstre og Svogre, ogsaa til Anne Margrethe og Aase fra

Jens Thue»

Sådan lyder det sidste brev, vi modtog fra vores bror, Thue, efter at han 22 år gammel var blevet henrettet i Ryvangen den 10. marts 1945.

Det er nu mere end 45 år siden. Hvorfor så rode op i den gamle sag? Hvorfor blive ved med

Jens Thue Jensen, født i Fugdal, Hejnsvig sogn, den 25. juni 1922, død den 10. marts 1945. Foto i privat-eje.

at drage minderne frem? Er der ikke skrevet nok om besættelsestiden? Jo, der er skrevet metervis af bøger, men de hjælper ikke mig.

Jeg føler, og har gjort det i mange år, at jeg må prøve at få skrevet mig ud af alle de tanker, der gang på gang har trængt sig på i alle de mange år, der er gået.

Endnu kan jeg næsten ikke tænke på Thues og hans nære kammeraters henrettelse uden at føle mig dybt berørt. Det er ikke en følelse af sorg og harme, men snarere en fornemmelse af

magtesløshed overfor de begivenheder, man havde været så tæt på.

De første 30 år kunne vi - Thues otte søstre - næsten ikke tale med hinanden om, hvad vi hver især havde tænkt og følt.

Så kom tiden, da vores egne børn blev voksne og godt ville have rede på, hvad deres morbror var gået i døden for.

Det var et svært spørgsmål at svare på, først og fremmest fordi efterkrigstiden gjorde synligt, hvor meningsløst det syntes at være.

Børnebørnene kom til og voksede op. Når vi sad alene sammen i en klitgryde ved Vesterhavet, ville de gerne høre mig fortælle om, hvordan det var under krigen. Da dukkede utallige fortrængte enkeltheder op, og ubesvarede spørgsmål krævede svar: hvornår? hvordan? hvorfor?

Det er en af årsagerne til, at jeg føler, at jeg må lave en beskrivelse af Thue og hans tid - at jeg må samle nogle af trådene, så mønstret træder tydeligere frem.

Dog vil jeg først og fremmest sætte ham et minde. Han er for mig hovedpersonen i et kapitel af vores historie, som ikke må blive glemt.

En beretning om Thues korte liv kan ikke skrives uden også at inddrage de andre unge, som kæmpede ved hans side og alle de, der stod bagved og sørgede for, at frihedskampen kunne gennemføres. De var alle frihedskæmpere.

*Esbjerg i julen 1991
Dorthe Petersen*

Forord

I 1977 påtog min søster Lise sig at registrere de breve, dokumenter, avisudklip og andet materiale om vores bror Jens Thue Jensen, der fandtes i vores mors gemmer, da hun døde på Plejehjemmet Solgården i Bramming.

Uddrag fra materialet blev anvendt til en oversigt over Thues sidste år. Den var beregnet for familien.

Jeg ville dog gerne vide mere om, hvad der var foregået, men det var svært at komme i gang med at søge efter oplysninger, der ikke stod i de gemte papirer.

Først da Palle Schmidt, forhenværende rektor for Esbjerg Seminarium, i 1986 åbnede Historisk Samling fra Besættelsestiden 1940-1945, fik jeg adgang til utrykte kilder, som jeg ikke tidligere havde haft kendskab til. Samtidig var jeg gået på pension, så jeg kunne bruge min tid, som jeg ville, men jeg fik alligevel ikke rigtig noget fra hånden.

Det hjalp først, da jeg i 1989-1990 fulgte et kursus i erindringsskrivning på Byhistorisk Arkiv i Esbjerg under ledelse af arkivar, cand. mag. Morten Mortensen. Der fik jeg kyndig vejledning, men først og fremmest blev jeg »holdt i ørerne«, idet vi kursister satte en ære i hver uge at aflevere noget, vi havde skrevet om vores emne. Vi drøftede centrale punkter og fik individuelle kommentarer til det, vi havde skrevet.

Mit mål var at skrive om Thues korte levetid og om hverdagen for ganske almindelige mennesker under besættelsen.

Ved kursets afslutning var jeg langt fra fær-

dig, men jeg kunne stadig kontakte Morten Mortensen og få ham til at kommentere det, jeg fik skrevet, efterhånden som jeg fandt nye oplysninger. Dem fik jeg bl.a. ved at skrive eller ringe til personer, som jeg formodede kunne hjælpe mig. Det førte til mange besøg og interviews. Enkelte gav mig som svar, at de ikke ønskede at tale om den tid. Til et af mine emner satte jeg en annonce i et fagblad og fik mange skriftlige svar og telefonopringninger.

Min arbejdstitel var: »Thue og hans tid«.

Fremstillingen bygger fortrinsvis på erindringer, udgivet arkivmateriale, breve og avisstof. Jeg lover ikke, at min beskrivelse er helt historisk korrekt med hensyn til episoder, navne, datoer m.m., men jeg har forsøgt at skrive ærligt og redeligt om en tid, hvor meget var anderledes.

Jeg vil gerne benytte lejligheden til at takke Byhistorisk Arkiv ved arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen for den uvurderlige hjælp, der er ydet mig og for antagelsen af mit manuskript til udgivelse.

Især skal arkivar Morten Mortensen have stor tak for råd og vejledning undervejs, for kritisk gennemlæsning og nu til sidst for en nødvendig omredigering af hele manuskriptet. Det blev et større arbejde end forventet på grund af min utraditionelle arbejdsproces. Tak for utallige arbejdstimer brugt på »Thue og hans tid«.

Jeg takker også min søster Lise for rådgivning undervejs og især for udarbejdelsen af

navneregisteret og stedregisteret. Ligeledes vil jeg gerne takke de ca. 40 personer, som jeg har talt eller korresponderet med. De har givet mig uvurderlige oplysninger og ind imellem en velment kritik. Det er mig ikke muligt at nævne, hvad hver enkelt har ydet, derfor: Ingen nævnt, ingen glemt.

Hjertelig tak også til Velux Fonden af 1981, Fonden af 29. december 1967, Skads Herreds Brandkasses Fond, Dansk Lokalhistorisk For-

ening, Ribe Amts Undervisnings- og kulturudvalg, Ribe Kommunes Skole- og kulturudvalg, og Den Danske Bank, Centerfilial Esbjerg, der har ydet økonomisk støtte og dermed været med til at gøre udgivelsen mulig.

Esbjerg i julen 1991
Dorthe Petersen

En familie i Bramming i 1930'erne

Thue og jeg havde blandt meget andet syv års togrejse mellem Bramming og Ribe til fælles. Jeg begyndte i 1. mellem på Ribe Katedralskole i 1931 og Thue i 1934. Efter min studentereksamen i 1938 fortsatte jeg de daglige rejser, idet jeg læste til lærer på Ribe Statseminarium. Thue blev student i 1941. Vi var foreløbig de eneste af søskendeflokken, der gik »læsevejen«.

Vi var tidligt oppe om morgenen for at kunne nå toget til Ribe klokken et kvarter over syv, men vi fulgtes ikke ret tit til toget. Jeg havde købt en cykel for mine konfirmationspenge i 1934 og cyklede gennem jernbaneviadukten og gennem byen til stationen. Thue tog den meget kortere, men ulovlige vej over ladesporene ved Ribevej. Det havde jeg også prøvet et par gange de første år, men efter at være blevet snuppet, slæbt ind på kontoret og skældt ud af trafik-kontrolløren turde jeg ikke gøre det mere.

Thue og jeg havde hver vores rejsekammerater, som vi sad sammen med på togrejsen, der varede ca. 1/2 time. Om morgenen var der stille i de åbne salonvogne med træsæder. Da fik lektierne en overhaling. Bagefter forstår man ikke, hvordan en skoledag ville kunne klares uden den halve time om morgenen.

Skoleelever udgjorde flertallet af de togrejsende. Elever fra Gørding, Holsted, Brørup og Vejen måtte skifte tog i Bramming. De fleste fra denne strækning foretrak Ribe Katedralskole frem for Esbjerg Statsskole. Det havde noget med traditioner at gøre.

Når vi rejste hjem om eftermiddagen, var der

meget mere livligt i toget - en befriende stemning efter seks timers terperi. Der blev skudt med papirkugler, puffet og skubbet, så det var ikke rart for andre passagerer at være med skoletoget.

Lige efter sommerferien gik det tit ud over nybegyndere. Thue, der ikke var ret stor, blev engang i starten holdt oppe i bagagenettet på hjemturen. Han fik dog lært at klare sig.

Når vejret var godt, var det dejligt at stå ude på den åbne bagperron og lade sig gennemblæse. Senere kom der rigtige kupévogne med bløde voksdugsbetrukne sæder og døre, der kunne lukkes, så hver kammeratgruppe kunne hygge sig for sig selv. Tit begyndte vi på matematikopgaverne i toget hjem og ringede senere sammen om resultaterne.

Ene bror blandt otte søstre

Når vi kom hjem om eftermiddagen, havde vores mor næsten altid bagt en kage: julekage med glasur, sirupskage med smørcreme eller boller med smør - og så guffede vi i os sammen med vores søskende og ofte også kammerater. Når Thue kom ind i køkkenet, klappede han altid vores mor på hendes runde skuldre eller gav hende et tryk på næsen. Det kunne være lidt voldsomt, men hun så altid ud til at kunne lide det.

Hun kunne også lide at høre sine børn fortælle om skoleoplevelser. Hun var selv vokset op som enebarn hos sin tante og onkel i Skodborg. Hun var sønderjyde og havde udelukken-

Familiebillede, taget i anledning af vores forældres sølvbryllup i april 1939. Bagest fra venstre (med fødselstidspunktet angivet) Hanne (1915), Dorthe (1919), Inger (1920), Mie (1916), Lise (1924), Ruth (1917), forrest: far, Peter Jensen, amtsvejsassistent (1890), Kis (1930), Bodil (1926), mor, Ellen Marie født Bruun (1889), Thue (1922). Foto i privateje.

de gået i tysk skole. Først da hun som voksen kom på højskole i Danmark, lærte hun at skrive og læse dansk.

En af Thues kammerater fra Mulvadvej, Jens Peter, mødte gerne op om eftermiddagen. Thue fik ham anbragt i en stol med en Familie Jour-

nal, mens han selv læste sine lektier inde ved skrivebordet. Snart forsvandt de ud til gadens leg og virke.

Der var taget middagsmad fra til opvarmning til os to, der havde været i Ribe. De øvrige i familien fik mellemmad om aftenen. Længe efter har de følt det som en forskelsbehandling.

Vores mor lavede altid selv maden, og vi fik altid to retter mad. Ville hun have os til at hjælpe med et eller andet, sagde hun det kun en gang. Ellers gjorde hun det selv, og den fornemmelse, man derved fik, var ikke rar.

I alle læseårene var vi mindst syv til daglig i hjemmet. Opvasken tog mine søstre sig af, for jeg skulle altid læse lektier eller føre regnskab for far. Thue var naturligvis også fritaget, for den gang gjorde drenge og mænd aldrig husligt arbejde.

Til gengæld satte far ham somme tider til at feje asfalten i indkørslen, hugge pindebrænde af gamle vejtræer eller lignende arbejde.

Når sådan noget blev pålagt Thue, fik han hurtigt organiseret nogle drenge fra gaden til at arbejde for sig. Han kunne sætte andre i gang og vidste altid, hvordan det rent praktisk skulle gribes an. Han var tidligt en god leder ligesom vores far.

Thue var den eneste i familien, der en tid havde et værelse for sig selv. Villaen på Mulvadvej var ud mod gaden udstyret med en slags kvist med en overbygget altan med søjlegelænder og et værelse med tøndehvælvning. Her boede Thue, og her eksperimenterede han med sine el-apparater, radiosendere og andre mærkværdigheder, og her læste han i sine bøger. Han var ikke overvældende flittig, men han klarede sig godt.

Han var rar og omgængelig og tilpassede sig sin manderolle i vores »lille« familie. Det var ikke sådan, at Thue lukkede på at være den eneste dreng. Ingen af søstrene syntes, at det var urimeligt, at han blev vartet op af vores mor, og at han ikke tog del i det daglige huslige arbejde. Det gjorde far heller ikke, og han var Thues ideal.

Thue havde således tid til at pleje sine kammerater i gaden, sine spejderkammerater i byen og sine kammerater i gymnasiet.

»Jeg lover på min ære« - Thues spejdertid

Thue var spejder med liv og sjæl fra 12-13 års alderen, til interessen ophørte i hans gymnasietid. Han var med fra KFUM-spejdernes start i Bramming i 1935. Spejderarbejdet begyndte i det små som en patrulje under troppen i Ribe. Patruljen var en førerpatrulje med nogle få menige som »prøveklude«. Sådan gik et par år. I 1937 blev den selvstændige Bramming-trop oprettet med vores ældste svoger, urmager Erhardt Johansen, som tropsfører i samarbejde med snedker Jens Marinus Nielsen og Carl Peter Rønn, der kort tid efter udvandrede til Canada.

Erhardt havde været KFUM-spejder i Ribe engang i tyverne, så han var den bærende kraft i foretagendet. I starten havde patruljen samlingslokale i det gamle sprøjtehus ved klædefabrikken, hvor det frivillige brandværns redskaber tidligere blev opbevaret, men da Erhardt og Hanne byggede hus på Ribevej i 1938, blev der indrettet spejderlokale med egen indgang i husets kælder.

Spejdertiden kom til at betyde meget for Thue. Den idealisme, han senere lagde for da-

Spejderne ved muren omkring tårnet på Knivsbjerg i 1937. Thue sidder yderst til venstre. I midten Erhardt og Jens Marinus. Yderst til højre Jacob og Ole, tvillingerne fra nabohuset på Mulvadvej. Foto i privateje.

gen i kampen mod den tyske besættelsesmagt, kan godt have sin rod i spejderidealet:

»Jeg lover på min ære efter bedste evne at være tro mod Gud og mit fædreland,

at være hjælpsom mod alle mennesker og at holde spejderloven.«

De mange fotos, han selv har taget af situationer sammen med patruljen, vidner om kamme-

ratskab og sammenhold. Turene gik for det meste til Endrupholm, Grimstrup Krat, Terp Krat og til Erhardts sommerhus i Vejers. Nogle af stederne fik han senere gavn af at have kendskab til i sit illegale arbejde under besættelsen.

Hvert år var spejderne på en sommerlejrtur en uges tid et eller andet sted, man kunne nå på cykel. Et år gik turen til Sydfyn og Tåsinge, et andet til Djursland med Kalø.

I 1937 gik turen til Sønderjylland med bl.a. besøg på Knivsbjerg. Knivsbjerg var samlingssted for den tyske folkegruppe i Nordslesvig. På den 97 meter høje bakketop 10 km nord for Åbenrå opførte tyskerne i 1899 et 45 meter højt granittårn med en kolossal statue af Bismark. Statuen blev fjernet før genforeningen i 1920.

Helge - Thues bedste ven

Helge Brock Iversen var Thues bedste ven fra den første dag, de begyndte på Ribe Katedralskole.

Helge var født i Bramming den 20. juni 1924. Hans far, Hans A. E. Iversen, var boghandler i Bramming. Moderen hed Anna M. Boesen, født Helle.

Hans forældre ejede ejendommen på hjørnet af Storegade og Viadukten i Bramming.

Helge havde kun én bror, Mogens, som var et år ældre end Helge. Mogens havde i sin barndom været ramt af sygdom og var altid lidt »anderledes«. Takket være Hans »Elektriker« (Pedersen) fik Mogens gennemført en elektrikeruddannelse i Jedsted. Han cyklede hver dag til og fra arbejde sammen med Hans.

Mogens blev en dygtig håndværker og var på det samme job, Svovlsyrefabrikken i Fredericia, det meste af sit arbejdsliv.

Mogens og Helge Iversen 1938. Foto i privateje.

På grund af Mogens sygdom satsede forældrene helt og fuldt på Helge. Han skulle blive til noget og havde meget at leve op til, men han var også en opvakt dreng med et tillidsvækkende væsen.

Han havde gode evner og var elsket og beundret af sine forældre og Mogens for sine gode egenskaber, sin intelligens og flid. I skolen, og hvor han end var, klarede han sig godt. Det virkede aldrig, som var han i tvivl om, hvad der var rigtigt, og hvad der var forkert.

Helge havde fra barndommen en stærk idealiseret holdning til begreber som pligt, god opførsel, ære, holdninger og moral. En af kammeraterne fortæller:

Der ryges i smug ved drengenes toiletter. Jørgen Bøggild står som nummer tre fra venstre og Thue yderst til højre. Foto i privateje.

»Når der blev leget krig i Iversens have på Hellesvej eller kæmpet mod Østergadedrengene, var det altid under forudsætning af, at Helge skulle være kommanderende general. Han bestemte nemlig, hvem der måtte være med i haven. Han havde også klare ideer om strategien. Fra sin plads bag fronten var han gavmild med medaljer og opildnede os til kamp. Når det så gik galt, og vi måtte flygte, blev han tilbage og var den sidste, der forlod valpladsen.«

Ribe Katedralskole

Ribe Katedralskole betød uhyre meget for Thue og Helge.

De begyndte begge i 1. mellem i 1934, selv om der var to års aldersforskel - Thue var 12 år og Helge kun 10 år. De fulgtes ad til og med 1.G. Helge blev nødt til at gå klassen om, men det gjorde også to andre fra klassen, Knud Frederiksen og Peder Havemose.

Peder Havemose havde dog ikke behøvet at dumpe, men han sørgede selv for det, fordi han inderligt ønskede at blive student sammen med de to andre.

Lektor H. Jørgensen skrev i Ripenser-Bladet, juli 1945:

»....Thue var umiddelbar og vindende ved lune, sit altid gode humør og sin livsappetit. Hans popularitet blandt klassekammeraterne var overordentlig, og også lærerne satte pris på ham p.g.a. hans ordentlige opførsel og dygtighed. Mens kammeraterne havde et klart indtryk af Thues jeg, gjaldt det samme ikke om Helge, der var vanskeligt tilgængelig. Udadtil virkede Helge rolig, men i virkeligheden var han rastløs og hæmmet af en ubegrundet, men stadig tvivl om egne evners tilstrækkelighed. Fremtrædende træk hos ham var hans næsten rørende godmodighed, hans gavmildhed og medfølelse med kammerater, der var ilde stedt. Helges sind var blødt i modsætning til Thues. At kammeraterne skattede ham, gav sig synligt udslag, da han blev valgt til Hejmdal-præsident og sad på tronen omtrent hele semesteret 1941«

Hejmdal var navnet på den lokale gymnasieforening.

Jeg giver ikke forfatteren ret i, at Helge var rastløs og hæmmet, og at han tvivlede på sine egne evner. Det passer ikke ind i mit og flere andres billede af ham.

De første besættelsesår

Morgenen den 9. april 1940 husker jeg tydeligt. Jeg var tidligt oppe hjemme på Mulvadvej i Bramming, for jeg skulle med toget til Ribe kl. 6.30. Før undervisningstimen begyndte skulle jeg »læse på sten«. Vi skulle snart til lærereksamen i geografi. Heri indgik geologi, så det var bedst at kende alle stenene i skuffen i geografi-lokalet.

Netop som jeg gik hjemmefra, hørtes en tordnende, buldrende lyd. Stående på trappen så jeg den ene kolonne sorte flyvemaskiner efter den anden flyve lavt hen over vores lille by. Jeg skyndte mig alligevel til toget. På baneområdet samlede vi grønne flyveblade op. De lå på perronerne og hang i træerne.

I toget forsøgte vi at læse disse »Oprob«. De var skrevet på gebrokket dansk. Der var 64 stavfejl i teksten. Selv om man forsøgte at se bort fra dem, var det svært at begribe meningen. Den gik vist nok ud på, at tyskerne fra nu af ville beskytte Danmark mod englænderne og franskmændene, men hvordan skulle det foregå?

Senere kom det frem, at der var nedkastet 600.000 af disse flyveblade den morgen. På seminariet kunne vi ikke samle os om det, vi var kommet der for. Radioen fortalte kl. 8, at Danmark var blevet besat og at tyskerne havde beslaglagt Danmarks Radio. »Oprobet« blev læst op, og både statsminister Stauning og kong Chr. X talte til det danske folk. Begge opfordrede til en rolig og behersket optræden overfor de forhold, som nu var opstået. »Ro og orden må

Tyske tropper kører gennem Ribe om formiddagen den 9. april 1940. Foto: Ribe Lokalhistoriske Arkiv.

præge landet ...», sagde kongen, og det rettede vi os efter de første år. Al undervisning blev aflyst. Kort efter forlød det, at tyske tropper nær-

mede sig Ribe. I mindre grupper ilede vi til hovedgaden gennem byen for at se, hvad der foregik. Nær domkirken så vi tavse på, at en hær af biler og motorcykler med sidevogne drøned gennem Ribe. Soldaterne så trætte og sammenbidte ud under de tunge hjelme og stive, grønne uniformer. Ved »Hvide Bro« så jeg nogle af soldaterne gøre holdt, krænge uniformen af, og springe ud og tage en dukkert i det kolde vand. Der lå et tyndt lag sne i græsset.

Jeg så andre tyske soldater gå ind i et hønsehus på engen og komme tilbage med lommerne struttende af hønseæg. De tog hagekorsnålen af uniformskraven, prikkede hul i enden af ægget, rystede det kraftigt og sugede indholdet i sig. Det var et nærende måltid.

Ved ti-tiden var tropperne nået til Bramming. Al anden trafik var standset, men far, der kendte alle biveje, havde startet bilen og kørt en lang omvej for at hente Bodil og Kis hjem fra skole. Det var umuligt for gående at passere gaden ved viadukten.

Gennem radioen fik vi at vide, at alle vinduer skulle mørklægges fra samme aften. Thue og far havde travlt med at sætte papstrimler fast med tegnestifter langs vinduesrammerne, så intet lys kunne sive ud. Vores grønne rullegardiner fungerede godt nok, når vi sparede på lyset. Cykellygterne blev klistret til med sort papir, så lyset kun kunne slippe ud gennem en tynd sprække. På samme måde blev billygterne også afblændet. Vi fik indkvartering af en tysk officer og hans dansktalende oppasser nogle dage. Det skyldtes, at far var i sognerådet. Hvis sognerådsmedlemmerne hver stillede et værelse til rådighed, kunne kommuneskolen slippe fri for beslaglæggelse. Værnemagten ville da

nøjes med at indkvartere de menige i Hotel Kikkenborgs store sal.

Den tyske officer, der boede hos os, spillede på min violin, så min familie hørte, at der var både klang og rene toner i den.

Snart vænnede vi os til den censurerede presse, mørklægningen, rationeringen og alle de andre forandringer. Sukker, kaffe, the og kakao var allerede rationeret. Nu blev også smør, mel, margarine og sæbe rationeret. Nogle varer slap helt op, f.eks. kaffen, så vi fik erstatningskaffe af brændt, malet korn blandet op med »Richs« eller »Danmarks«, som var fremstillet af bl.a. danske cikorierødder.

Margarine forsvandt helt i 1941. Wienerbrødsdejen måtte bageren rulle med oksetalg for at få bagværket »bladet«. Når man spiste en sådan wienerbasse, efterlod det et lag størknet talg på ganen, så man diskret måtte have en finger ind i munden for at fjerne fedtlaget.

Brændsel, gas, benzin og tobak blev også stærkt rationeret, og vi fik købekort til det erstatningstøj, der kunne fås. Det var lavet af bl.a. klude, brændenælder og cellulose fra træ.

Glade studenter 1941

I de sidste år i gymnasiet helligede Thue sig kammeratskabet i Ribe. Tit var han kun hjemme et par timer og tog så igen med toget til Ribe for bl.a. at være med i gymnasieforeningen Hejmdals arrangementer.

At han, ligesom Helge, havde sine kammeraters agtelse, viser, at han i følge Hejmdals arkiv i efteråret 1940 blev valgt til præsident for foreningen for en periode. Det kommenteres i »Luren« 1940 nummer 8. med følgende:

Studenterholdet 1941, Ribe Katedralskole. Under fotografiet har Thue skrevet navnene på klassekammeraterne. Foto i privateje.

»Liden Thue på stolen stor
 stander nu ved Hejmdals ror«.

Studenterholdet 1941 fulgte den 800-årige skoles traditioner. Huen fik man på, når man havde fået karakteren i det sidste fag. Når alle havde erhvervet huen, steg man op i hestevogn pyntet med bøgeløv, der stod parat ved pedel-

boligen med domkirketårnene i baggrunden. Derefter kørte man rundt til traditionsrige steder og til nogle af hjemmene.

Efter køreturen blev der til den lyse morgen festet et sted nord for Ribe. Thue var med i en flok, der vandrede hjem ad jernbaneskinneerne. Det var før jernbanesabotagerens tid.

Den dag tænkte Thue næppe på, at han to-

tre år senere mange gange skulle færdes ad disse jernbaneskiner ved nattetide.

»Lille Jensen«

En af lærerne disse år, lektor A. M. Jensen, kunne godt lide Thue. For Thue kunne altid sine ting, også noterne!, og fordi han interesserede sig for »lille Jensens« fag: oldtidskundskab.

»Lille Jensen« til venstre og lektor Erik Lund i skolegården til Ribe Katedralskole, ca. 1941. Foto i privateje.

»Lille Jensen« kunne ikke lide tyskerne. Han gik demonstrativt over på det andet forto, hvis der kom en tysker på hans vej. En dag, da han gik på gaden, tabte han sin pose med småkager fra bageren, og ud faldt indholdet. To tyske soldater kom forbi og gav sig til at samle op, men nu skulle »lille Jensen« ikke nyde noget. Han gik spyttende bort - uden kager.

I sympati for norske studenters opstand »nedlagde« de lærerstuderende på Ribe Statsseminarium på et tidspunkt i 1943 »arbejdet« og tog på markarbejde eller lignende to-tre dage for at tjene penge til Norges-hjælpen.

Gymnasieeleverne i Ribe ville gøre det samme, men rektor kom ind i Jens Bøggilds klasse i en af »lille Jensens« timer og gav eleverne besked på, at udeblivelse fra timerne af den påtænkte grund kunne der ikke være tale om. Jens Bøggild rejste sig og sagde, at hvis eleverne ville vise sympati på tilsvarende måde som de lærerstuderende, skulle de nok selv ordne det.

Rektor lod ham vide, at det kunne blive en alvorlig sag, der kunne medføre bortvisning. Her til bemærkede »lille Jensen«, at en sådan holdning var det ikke sikkert, at lærerkollegiet kunne gå med til.

»Lille Jensens« holdning til besættelsesmagten kan man også læse om i en beretning fra 1976 i Ringkøbing Amts Dagblad:

»I 1943 var en ung politibetjent, Ole Kuhlman, der var ansat i Ribe, blevet engageret i illegalt arbejde samtidig med, at han legalt passede sit politiarbejde. Han var meget optaget af sit dobbelte job, men kom i ungdommeligt overmod til at være

lidt åbenmundet på Weiss Stue, hvor han spiste. »Lille Jensen« spiste også på Weiss Stue, og som han sad der ved nabobordet, kunne han ikke undgå at høre om politibetjentens oplevelser.

En dag inviterede »lille Jensen« Kuhlman med hjem til te i sin lejlighed på Skibbroen. »Jeg vil vise Dem noget, som nok vil interessere Dem«, sagde han. Kuhlman mødte op i lektor Jensens hyggelige stuer, og her fik han foræret 16 gule folieark med en indgående beskrivelse af fremstilling og brug af sprængstof.

»Lille Jensen« havde skrevet efter bøger om emnet fra alle landets biblioteker. »Kom så med mandskabet. Så skal jeg undervise«, sagde han. Kuhlman kom med sin gruppe, og de fik en baggrund, som ikke mange sabotører havde på det tidspunkt«.

»Lille Jensen« blev evakueret til Hovborg Kro under krigen. Det fortæller tidligere kriminalbetjent i Ribe, Knud E. Skovfoged, om:

»Lektor Jensen var ungkarl. Så vidt jeg husker, havde han et svagt hjerte og forhøjet blodtryk. Han skulle i hvert fald standse mange gange for at få vejret.

Han spiste dagligt i Weiss Stue, der dengang var ejet af fru Bertelsen. Hvis der kom tyskere ind i restauranten, hvor han sad, rejste han sig demonstrativt, tog sin tallerken og gik ind i et andet lokale.

Engang i 1943, vist nok først på sommeren, kom fru Bertelsen stærkt oprevet

ind til kriminalpolitiet og fortalte, at hun lige havde fået at vide, at der stod to tyske soldater på vagt ved lektor Jensens bolig. Hun var sikker på, at hvis tyskerne fik fat på ham, ville han ikke kunne overleve deres behandling. Hun havde ringet til skolen, men han var gået derfra.

Der var kun ét at gøre. Alle mand på stationen, minus én til at passe telefonen, blev sendt på gaden for at spærre af mod lektor Jensens bopæl, så han ikke kunne komme hjem. Han blev fundet og »anholdt« af kriminalpolitiet. På politistationen diskuterede man, hvad man skulle gøre. Én ting var sikkert, han skulle bort fra byen og gemmes et eller andet sted. Der var ingen grund til at sende ham til Sverige, da det ikke var Gestapo, der var efter ham. Det endte med, at man blev enige om at »evakuere« lektor Jensen til Hovborg Kro.

Til at begynde med var han ikke meget for det, da han ikke havde været uden for Ribe i mange år, men efterhånden blev han klar over, at det nok var den bedste løsning.

Der blev ringet til Hovborg Kro. Kroejer Nicolaisen blev sat ind i sagen og var indforstået med at »gemme« lektor Jensen indtil videre.

Lektor Jensen fik en god rekreationstid på Hovborg Kro. Da det tyske værne-magtskontingent i Ribe blev udskiftet, hentede kriminalpolitiet ham hjem igen.

Han havde været så glad for opholdet på Hovborg Kro, at han næste år, da sommerferien nærmede sig, indfandt sig hos

kriminalpolitiet og spurgte, om de også i år ville »evakuere« ham til Hovborg, da han havde bestilt værelse på kroen«.

Familieliv under ændrede vilkår

Vores far, Peter Jensen, var amtsvejassistent ved Ribe Amts Vejvæsen. Hans distrikt var ca. en fjerdedel af amtet. Hans kørselsmuligheder blev mærkbar indskrænket under besættelsen.

Hanne, vores ældste søster, var i 1938 blevet gift med urmager Erhardt Johansen, som drev forretningen i Storegade, Bramming, sammen med sin far, guldsmed Nicolai Johansen. Hanne og Erhardts førstefødte, Anna Margrethe, som Thue også nævner i sit afskedsbrev, kom til verden den 27. juni 1941. Det var en begivenhed, som glædede os alle.

Ruth var i 1939 blevet gift med Tage, som også var søn af urmager og guldsmed Nicolai Johansen. De havde startet egen urmagerforretning i Holsted.

Mie havde på det tidspunkt opholdt sig nogle år i København og var forlovet med Hans Aage, der arbejdede på Riffelsyndikatet.

Inger var i huset hos præsten i Seest ved Kolding. Lise var på tegnestuen hos landinspektør Frode Høy i Bramming og Bodil i huset hos skoleinspektør A. Knudsen. Hun var 15 år og Kis, vores yngste søster, var 11 år. Hun skulle begynde på Ribe Katedralskole efter sommerferien 1941.

Jeg selv, nr. fire i flokken, manglede et år i læreruddannelsen fra Ribe Statsseminarium.

Vi var således fem, der boede hjemme. Desuden havde vi også Lises veninde, Anne Lise Petersen, boende. Hun var kontorelev på møbelfabrikken i Bramming. Lærlingekontrakten måt-

te ikke brydes, så derfor flyttede hun ind til os, da hendes forældre købte en forretning i Fredericia og flyttede dertil.

Selv om vi var mange, var der altid plads til en ekstra: en finnepige, en hollænder, et flensborgbarn, en fætter eller kusine osv. Hvis det kneb med soveplads, blev det store kælderrum under dagligstuen taget i brug, selv om der var sat svæller for udefra, så det kunne fungere som beskyttelsesrum.

Uvilkårligt kommer man til at tænke på, hvor meget vores mor har ofret af tid og kræfter på os børn, og andres, i de mange, mange år. F.eks. må hun have begyndt at smøre skolemadpakker i 1920, da Hanne kom i skole, og det fortsatte hun med uafbrudt i de næste 30 år. Jeg husker i hvert fald ikke, at vi gjorde det selv.

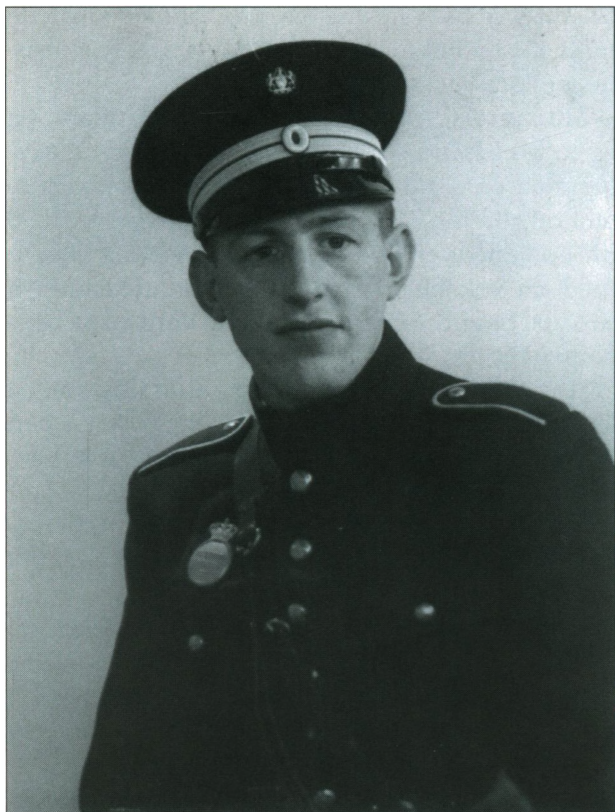
Mor sluttede med at smøre madpakker til Marianne, Mies datter. Marianne boede sammen med sin mor hjemme på Mulvadvej i de fem-seks år, Mie læste til lærer på Esbjerg Af-tenseminarium, efter at hun var blevet enke.

I de mange år var mor hjemmets faste holdpunkt. Hun gik aldrig selv på indkøb. Hun var kun hjemmefra, når far kørte med hende.

Min kæreste, Anfred

Anfred var min kæreste. Han var fra Varde, hvor hans far var cykelhandler. Vi havde fundet hinanden i sommeren 1940, det første besættelsesår.

Han havde været soldat i Haderslev fra den 1. maj 1939 og været med i den korte træfning med tyskerne i Haderslev by den 9. april om morgenen. Han blev hjemsendt den 1. juni 1940.

Anfred Leuenhagen Petersen, født 1918 i Skads, hjemsendt fra politiskolen 1943. Foto i privateje.

Han var uddannet mejerist og arbejdede efter hjemsendelsen på Varde Mejeri. Som ivrig FDF'er var han med i sommerlejr i Varde-FDF'ernes lejrbygning, Vardeborg i Vejers, i 1940.

Vores familie holdt i disse år altid ferie i Erhardt og Hannes sommerhus, Ternen, på Vejers Sydstrand. Når vi søstre gik til stranden, skulle vi altid lige forbi Vardeborg, og sådan en flok piger gjorde indtryk på FDF-erne. Det førte

til, at vi blev inviteret til deres lejrball på stranden og efterfølgende sværmetur i måneskin.

Sommersværmeriet blev til alvorlig forelskelse og ægteskab, til døden skilte os ad.

Efter at FDF-ernes ferie var slut, fandt Anfred lejlighed til at besøge os i Ternen, når han skulle bringe mælk ud i sommerhusområdet fra Varde Mejeri. Jeg husker, at han havde dejlig, lyserød tykmælk på flasker med til os. Han kaldte den ymer - et nyt produkt, som vi ikke havde oplevet før. Vores mor plejede selv at lave tykmælk. Hun blandede en skefuld kærnemælk i en tallerken sødmælk til hver, og når det stod natten over på køkkenbordet, var det stift som gelé den næste dag. Friskrevet rugbrød og brun sukker var fast tilbehør. Ymer smagte næsten lige så godt som mors hjemmelavede tykmælk.

Fra den 1. september 1941 til den 1. maj 1942 var Anfred på Ladelund Landbrugsskole til videreuddannelse indenfor mejerifaget, men derefter - antageligt på grund af de ændrede og usikre forhold under besættelsen - søgte han ind til politiet og kom på politiskolen i København.

Min tid som nyansat lærer i Jerne under krigen

Mit lærereksamensbevis er udstedt den 4. juni 1942. Jeg kunne sikkert have fået et vikariat i tiden indtil sommerferien, men i stedet stod jeg tidligt op om morgenen for at tage ud og plukke jordbær for en ussel betaling.

De første selvtjente penge havde jeg fået udbetalt året før for at medvirke ved en færdsels-tælling ved Kors kroen. Jeg tjente da 50 kr. Jeg var 22 år og havde aldrig haft egne penge mel-

lem hænderne. Der var ikke noget, der hed lompepenge eller fritidsjob i vores familie dengang. Hvad jeg skulle bruge, måtte jeg bede min far om. Jeg husker aldrig, at der blev nægtet mig noget, men jeg var naturligvis også opdraget til ikke at bruge unødvendige penge.

Far havde i disse år meget rådgivningsarbejde for Jerne Kommune. Han projekterede bl.a. broen over jernbanen i Storegade ved Jagtvej. Tidligere havde der været en bevogtet jernbaneoverskæring med bombe.

Under arbejdet med broen fik far at vide, at man ville få brug for en ny lærerinde i Jerne efter sommerferien 1942. Jeg ventede på opslaget, søgte og fik stillingen.

Da min ansøgning til Jerne Kommune var afsendt, cyklede jeg rundt til skolekommissionsmedlemmerne og præsenterede mig, som man gjorde dengang. Jeg var i præstegården hos pastor J. N. J. Madsen, som jeg tit havde beundret, når han stod på talerstolen i Bramming Missionshus. Han var meget smuk, syntes jeg. Han havde himmelvendte øjne. Efter 15 års præstegering rejste han fra Jerne i oktober 1942.

Jeg var også hos murermester Jens Jensen, som var sognerådsformand, og hos en gårdejer i Veldbæk. Far kendte Jørgen Lauridsen, som var formand for vejudvalget, meget godt og kæmner E. Kjærsgaard på kommunekontoret, så dem behøvede jeg ikke at besøge.

Jeg tiltrådte den 20. august 1942 og kom til at virke ved Jerne Skole i 30 år.

Jørgen Lauridsen skaffede mig et værelse hos slagter B. Jensen i Storegade. Der flyttede jeg ind med lidt tøj i en kuffert. Jeg var hjemme i

Bramming hver lørdag-søndag. Skolen sluttede først kl. 13 om lørdagen, så først derefter kunne jeg tage hjem.

Mit værelse var meget lille. Der var skråvæg og kun et halvt vindue i gavlen. Det var udstyret med en seng, en servante med et servante-stel og et skab. Jeg købte et skrivebord for 150 kr. hos snedker Jacob Skov i Jerne. Jeg betalte med en veksler, for jeg fik min månedsløn på 350 kr. bagud, og jeg var jo ikke vant til at bruge penge.

Hos slagter Jensen var jeg på fuld kost nede i køkkenet i det halve år, jeg logerede der. I den tid var jeg kun inde i familiens stuer to gange. Den ene gang for at smage på resterne fra et dame-kaffebord og den anden gang for at beundre datterens fine dansekjole med seks lag tyl i skørtet.

I køkkenet stod spisebordet ud fra vinduet. Her havde jeg min faste plads morgen, middag og aften. Jeg husker, at maden var duftende og veltillavet. En speciel anretning erindrer jeg særlig intens: slagter Jensen fik serveret et helt, grilleret fårehoved på et stegefad. Øjenhullerne, den »smilende« mund og den rasppanerede, sprødstege overflade ser jeg endnu for mig.

Fru Jensen var meget skrap overfor Jensen og de to børn. Jeg tror derfor, at jeg af den grund opførte mig meget stilfærdigt. Det var første gang, jeg var hjemmefra, og jeg var 23 år.

Min første dag på Jerne Skole startede med, at jeg henvendte mig på kontoret og hilste på overlærer P. Waaben. Overlærer dengang svarer til skoleinspektør i dag. Han tog mig med ud i skolegården, for at jeg kunne hilse på mine kommende kolleger: Hr. H. Jensen, fru H. Jen-

Jeg er klasselærer for første klasse på Jerne skole 1945. Foto i privateje.

sen, Kaj Jensen, John Jensen og Ingemann Jensen. Jeg selv blev præsenteret som frk. Jensen. Der var også kolleger, der ikke hed Jensen: Dalsgaard, frk. Christensen, frk. Nielsen, kordegn Krogh, Skov Thomassen og gymnastiklærer Andersen. Jeg husker, at sidstnævnte forsøgte at lære mig at sutte skrå.

Lærerne vandrede frem og tilbage i skole-

gården i frikvartererne. Lærerværelse kom der først længe efter krigen. Hvis det regnede, stod vi med korslagte arme i vindueskarmen ude på gangen.

Jeg gik ind i min forgænger frk. Lauridsens timeplan: historie i 1. mellem og 16 gymnastiktimer med pigerne. I de resterende 16 timer på mit skema underviste jeg på Boldesager

Skole. Jeg var klasselærer i 1. klasse og regnelærer i 6. klasse. Jeg skiftede arbejdsplads i middagspausen hver dag - på cykel ad Strandby Kirkevej, som dengang var uasfalteret og havde grønne grøfter på begge sider. Der var kun få huse mellem Jerne og Boldesager. Jernbaneviadukten var ved at blive bygget.

Jeg startede med gymnastiktimer på sportspladsen. Frk. Lauridsen, som jeg afløste, havde opdraget pigerne til at være fuldstændig tavse, når de spillede rundbold eller langbold. Når de ville have bolden for at stikke en modspiller, klappede de ivrigt i hænderne. Der var ingen råben, kalden eller fjanten.

Jeg prøvede at fortsætte i samme spor og bremsede ethvert forsøg på stemmebrug med et »hold bøtte«. Det har nogle af mine første elever tit mindet mig om mange år efter.

En af mine første særlige forpligtelser i 1942 var at lede mine hold ved det årlige idrætsstævne, som Esbjerg Kommune afholdt på sportspladsen ved Vognsbølparken. Der blev en vældig ballade efter kampen mellem Jerne Skoles og Danmarksgades Skoles IV. mellem. Hver skole havde sine pointtællere. Der opstod uoverensstemmelse, men der var ingen tvivl om, at »mine piger« havde vundet. Pointtallene var 30-22 ifølge Dagbladet Vestkysten den 16. september 1942.

To ærværdige lærerinder fra Danmarksgade Skole hidsede sig op. Det lignede ikke noget at sætte en grønskolling som mig til at lede en kamp, men så kom mine kolleger hr. Krogh og hr. Skov Thomassen mig til hjælp. De havde overværet kampen og satte »damerne« fra Danmarksgade på plads.

I oktober blev skemaet strøget en formiddag, for at vi lærere kunne drage på frugtindsamling med vores klasser. Børnene mødte op med kurve og trækvogne. Mit hold samlede æbler, pærer og blommer i haverne langs Kvaglundsvej og Kjersingvej. I alt blev der den dag i Esbjerg-området indsamlet 2.000 kg frugt.

Esbjerg Husmoderforening og Kvindeligt Arbejderforbund stod for marmeladekogningen. Slagteriet havde stillet lokaler til rådighed og hjælp til det tunge arbejde. Al slags frugt, æbler, pærer, blommer, græskar o.s.v. blev vasket, skåret i småstykker og kogt i store dampkogere.

Varedirektoratet havde bevilget ekstra sukermærker, og kommunen betalte sukkeret. Det varede flere dage at koge marmelade af de tusinder af kilo frugt, som skolebørn i hele byen havde indsamlet.

Marmeladen blev hældt på spande, og folk kom med egne beholdere og hentede gratis marmelade. Institutioner og feriekolonier fik også tildelinger. Det var et godt kosttilskud i de varefattige tider.

I følge de censurerede aviser havde Esbjerg sin halvtredsindstyvende luftalarm den 12. oktober 1942. Den varede fra kl. 21.23 til 0.54. Når der var luftalarm i skoletiden, var vi lærere og de ca. 256 elever i de særlige beskyttelsesrum i fyrrkælderens, der var indrettet i forrummene til gymnastiksalen. Det var før besættelsesmagten beslaglagde Jerne Skole.

Den 22. oktober 1942 varede luftalarmen fra kl. 21.08 til kl. 02.00. Den nat faldt der en bombe på en mark i Kjersing, men der skete ingen skade.

Medlemmer af Esbjerg Husmoderforening og Kvindeligt Arbejderforbund kogte marmelade på Esbjerg Andels Svineslagteri af al den frugt, skolebørnene havde indsamlet i oktober 1942. Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

Den 9. december samme år blev et engelsk bombefly skudt ned i Novrup. Min kæreste, Anfred, og jeg, så det, da vi gik ud ad hovedvej I. Flyet hvirvlede rundt og faldt brændende ned i det fjerne. Et par dage efter kom en dreng til sin lærer med et stykke af et kæbeben, som han havde fundet på stedet.

Det var tredje krigså. Statsminister Buhl af-

løstes i november af Scavenius. Begge appellerede til os og fremhævede nødvendigheden af »rolig og behersket holdning overfor de forhold, der er opstået« og »at vise en fuldt ud korrekt og værdig optræden, da enhver uoverlagt handling eller ytring kan have de alvorligste følger«. »Sabotører skal bekæmpes«, gentog de i radio og aviser.

Thues studieår i København

Thue havde til fars store tilfredshed valgt at læse til civilingeniør, en uddannelse, som far selv gerne ville have haft papir på, men som han benyttede i praksis. Thue ville helst have været bygningsingeniør, men dertil krævedes et bedre resultat end hans studentereksamen, så han blev indskrevet som maskiningeniørstuderende på Polyteknisk Lærestanstalt, Danmarks Tekniske Højskole, på Sølvtorvet i København. Den 1. september 1941 begyndte han studierne.

Der blev tegnet en livsforsikring på 6.000 kr. i Statsanstalten, og den blev indsat som pant for et studielån i Landmandsbanken i Brønning. Det er denne livsforsikring, Thue har haft i tankerne, da han i sit sidste brev bad far oprette et legat ved katedralskolen i Ribe.

I København kom Thue til at bo sammen med Mie. Hun havde i nogle år været husbestyrerinde for en kvindelig læge, dr. Marie Canaris Christensen, kaldet »doktoren«. »Doktoren« hjalp Mie til at få en uddannelse som tilskærer, mens hun endnu arbejdede for hende. Derefter fik Mie arbejde på Julius Hansens trikotagefabrik og flyttede i 1941 i egen lejlighed. Det ville hjælpe på begges økonomi, hvis Thue kom til at bo sammen med Mie, og de delte udgifterne. Hans Åge var på det tidspunkt indlagt på Avnstrup Sanatorium ved Roskilde. Han havde fået konstateret tuberkulose ved en rutineundersøgelse på sin arbejdsplads.

Studenterrybelen

Mies lejlighed lå på Nørrebros Runddel, Nørrebrogade 153 D, 1. sal tv. Jeg kom til at kende den ud og ind, da jeg boede der hele juli måned

1943, mens jeg fulgte Statens Tegnælærerkursus på Københavns Tekniske Skole ved Nørreport.

Lejligheden var i en bagbygning, og der var adgang til den gennem en gitterlåge ud til Runddelen. En lille grøn, indhegnet plæne på den kantede, asfalterede gårdsplads var forsynet med et skilt, der med store bogstaver forbød børn at lege i gården.

I 1943, da tilstandene under besættelsen var blevet skærpede, brugte Thue tit udgangen op over skraldespandene og plankeværket i den inderste gård i stedet for at gå ud gennem lågen til Runddelen, hvor der altid stod tyske soldater på vagt. Han kom da lige ud i en mørk sidegade. Her var der en høkerbutik, hvor han tit kunne få lidt ekstra tobak.

Lejligheden havde to værelser, hvert med et trefagsvindue ud mod gården. Thue flyttede ind i den første stue med sin ottoman og to grønne klubstole samt et lille arbejdsbord. I den anden stue indrettede Mie sig.

Køkkenet var kantet ind mellem ejendommens to fløje og havde kun et smalt vindue langt tilbage over køkkenbordet.

Fra køkkenet var der en dør ud til bagtrappen, hvor der var et lille toilet. Når man skulle benytte det, skulle man huske at tage den store nøgle med. Al personlig vask foregik ved jernvasken i køkkenbordet, og der var naturligvis kun koldt vand i hanen. Lejligheden opvarmedes af en rund, sort kakkelovn i Thues stue.

Der kom snart kammerater på besøg i Nørrebro-lejligheden. De kom for at få hjælp til opgaverne og for at spille kort. De diskuterede ivrigt og morede sig godt sammen. I kortspil vandt Thue næsten altid. Undertiden var han med

vennerne på værtshus, f.eks. i Sigøjnerhallen, men han var ikke god til at klare øllerne.

Mie lavede maden, og hun forstod at få noget ud af det sparsomme vareudvalg, der var til rådighed i det tredje krigsår. Når én af dem var hjemme, havde vedkommende altid madforsyninger med fra Bramming, men en sæk kartofler, som far sendte over til dem, nåede aldrig frem.

Thue havde ord for at være underholdende i selskab. Mie kan huske, at en af vennerne fra Bramming, Kjeld Kjeldsen, kom rejsende til København til en fodboldkamp. Thue og Kjeldsen havde det vældig skægt, mens de stod i kø efter billetter, og bagefter morede de sig ustyrligt i sangerindeteltet på Dyrehavsbakken. Det var en oplevelse at høre Thue berette derom.

»Doktoren«, som havde hjulpet Mie på utallige måder, havde sine forældre boende. Hendes far var kørestolspatient, men havde været rektor på gymnasiet i Nykøbing Falster.

Thue tjente lidt lommepege ved at køre tur med rektoren i Ørstedsparken et par gange om ugen. Thues første månedsregnskab fra september 1941 viser, at det har kostet ham 374,90 kr. at starte på uddannelsen.

Regnskab

<i>Matematik I og II</i>	35,50
<i>Geometri</i>	16,00
<i>Rationel Mekanik</i>	10,00
<i>Mekanisk Fysik</i>	4,50
<i>Kemi</i>	10,00
<i>Tegnemateriel</i>	8,00
<i>Skrifttrekant</i>	0,60
<i>1 kablex</i>	3,75
<i>Opg. aflev. sæt</i>	4,50

<i>Rejse til Købh.</i>	19,00
<i>Afhentn. af gods</i>	5,50
<i>Fragt DSB</i>	8,70
<i>Regnestok</i>	19,50
<i>Tegnebræt</i>	12,50
<i>Hovedlineal</i>	2,00
<i>Lampeskærm</i>	3,50
<i>2 middagsmad</i>	3,50
<i>2 kaffe, 2 sodavand</i>	3,75
<i>Kort over Købh.</i>	3,00
<i>Indmel. på DTH</i>	13,00
<i>Indmel. på tegnestuen</i>	5,00
<i>Fyldepenneblæk</i>	1,00
<i>1 md. abon. på B.T.</i>	4,10
<i>2 middagsmad</i>	2,00
<i>Sporvognsbilletter</i>	2,50
<i>Pålæg og mælk</i>	1,10
<i>Cigaretter</i>	0,75
<i>Plusfour</i>	29,00
<i>Geologisk tur</i>	19,00
<i>Husholdning</i>	40,00
<i>Tegnepapir</i>	2,75
<i>Biograf</i>	4,90
<i>Forskelligt</i>	6,00
<i>Husleje</i>	25,00
<i>Brændsel</i>	30,00
<i>Wienerbrød, sild, biograf</i>	15,00
<i>I alt</i>	374,90

De studerende protesterer

Viljen til modstand mod besættelsesmagten voksede i 1941-1943, mens Thue gik på Polyteknisk Læreanstalt. Urimeligheder og uretfærdigheder fra tyskernes og deres danske håndlangeres side påvirkede studenterne. Dansk Samling havde ca. 400 medlemmer. Det var et nationalt parti, der var stiftet i 1936 med forfat-

Demonstrationsoptog på vej fra Amalienborg Slotsplads efter protest mod underskriften af Antikominternpagten den 25. november 1941. Foto: Leif B. Knudsen.

teren Arne Sørensen som formand. Partiet gik tidligt kraftigt ind for modstandssynspunkter, og mange fra partiet var med i modstandskampen.

Studenterbladene var stærkt nationalt indstillede. Flere numre nåede endog at blive forbudt af censuren. De illegale blade cirkulerede flittigt.

I efteråret 1941 skulle Antikominternpagten fornyes. Det var en pagt, der var sluttet i 1936 mellem Tyskland og Japan til bekæmpelse af kommunistisk virksomhed. Senere havde flere andre stater sluttet sig til. Ved fornyelsen i 1941 blev en række lande, deriblandt Danmark, opfordret til at slutte sig til pagten.

Flere og flere danskere fik øjnene op for, at

vores regering var for eftergivende overfor den stadige strøm af tyske krav. Også denne gang var regeringen tilbøjelig til at rette sig efter Tysklands pres. Blandt studenterne opstod spontant ideen om at gå i protestdemonstration til kongen. I den anledning blev der forfattet en resolution. Den blev læst op fra en lastbil af Flemming la Cour Møller på Amalienborg Slotsplads den 25. november 1941.

Blandt Thues efterladte papirer findes denne resolution afskrevet med hans håndskrift. Der er ingen tvivl om, at han har deltaget aktivt i demonstrationen. Vi ved, at der var agiteret meget på læreanstalten for, at man skulle protestere.

Resolutionen blev læst op kl. 14, men Danmark havde allerede kl. 12.30 underskrevet Antikominternpagtens forlængelse med endnu fem år.

Kongen fik aldrig overrakt resolutionen, men den blev et vigtigt indslag i tanken om aktiv modstand.

Dagen efter fik de studerende ved Polyteknisk Læreanstalt en skriftlig henstilling fra ledelsen om at afholde sig fra enhver demonstration, »idet man har kundskab om, at en fortsættelse af gårsdagens demonstrationer vil kunne få de alvorligste følger for land og folk«.

Vi ved ikke meget om Thues forhold til studierne på Polyteknisk Læreanstalt. Der er bevareret en stor mappe med øvelsestegninger, ca. en opgave pr. uge, samt en samling skriftlige, tekniske opgaver. Disse er rettet med rødt blæk og stemplet med DTH's stempel. Der er ingen graverende rettelser. Et enkelt sted er der et rødt spørgsmålstejn ved et resultat, som om sandsynlighedsmarginen er overskredet.

Det ser ud til, at han har passet sine ting, men han har nok kedet sig lidt ind imellem. Det tyder nogle tegninger hist og her i hans notater på.

Hans yndlingstegning er et skævtliggende Danmarkskort med vajende flag, også i nabolandene. Hagekorsflaget nær grænsen er særlig skarpt trukket op.

Jeg kan genkende motivet på et postkort, som jeg har fået tilsendt den 15. marts 1991 fra en polyteknikerstuderende fra 1941-1943, som jeg har fået forbindelse med under arbejdet med denne bog. Han hedder Leif B. Knudsen.

Han var ivrig tilhænger af Dansk Samling og skribent i de studerendes blad, Polyteknikeren. Han gik stærkt ind for tanken om »Det samlede Norden«.

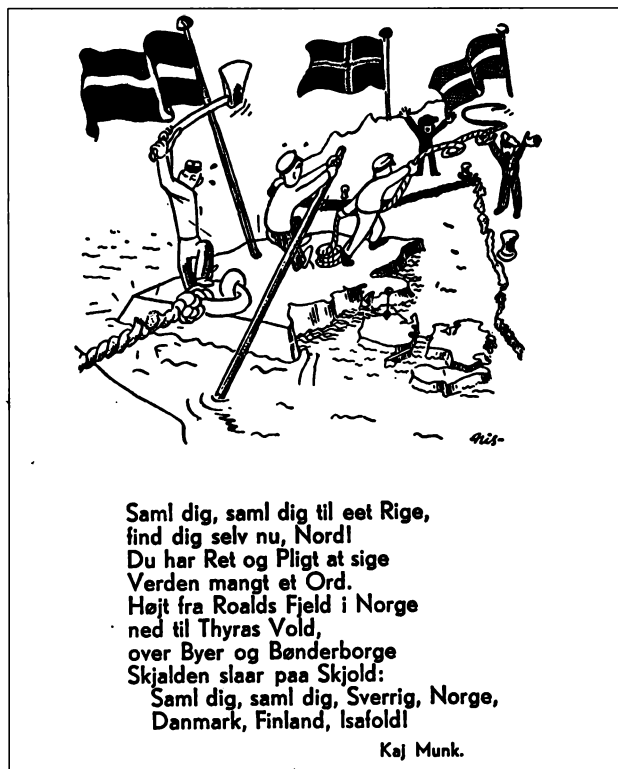
Som illustration til en artikel om emnet havde han fået en tegner til at tegne en sejlene Danmarks-model. På tegningen hugger en student et tov til Tyskland over, mens to andre kaster en line til Skandinavien og stager Danmark væk fra Tyskland.

Thues skitse viser, at han har været engageret i Dansk Samlings ideer.

På grund af den provokerende tegning til artiklen frygtede man, at bladet skulle blive beslaglagt, før det blev delt ud. Derfor blev der opsat vagtposter langs vejen fra trykkeriet og bladbundterne gik fra hånd til hånd over flere ruter, så de nåede sikkert frem.

Den gode tegning blev kort tid efter motiv på et postkort suppleret med et digt af Kaj Munk. Udgiverne satte navne på bagsiden for at lade som om, at de mente, der ikke var noget ulovligt eller provokerende i at lave postkortene!

Der blev fremstillet 50.000 af disse kort. De

Postkort udgivet af Leif B. Knudsen og Ib Langsted.

skulle sælges for 10 øre stykket. Mens nogle polyteknikere stod og pakkede bundter med 10 stk. i hvert, fik de besøg af politiet, der beslaglagde en passende portion fra et skab. Postkortene på bordene kom de med et smil til at overse, så der blev trods alt sendt mange tusinde kort ud.

Der havde ikke været tid til at bede Kaj Munk om tilladelse til at bruge digtet. Leif B. Knudsen sendte et brev med nogle kort til Kaj Munk og undskyldte. Kaj Munks svar lyder:

»Vedersø den 29/6 1942

Tak for brevet. Til lykke med det rigtige. Skrive i Deres blad har jeg desværre ikke for tiden mulighed for.

Venlig hilsen
Kaj Munk«

Det eneste brev, Thue har skrevet til mig personligt, er fra den 5. juni 1943 i anledning af min fødselsdag. Han fortæller, at han har en dejlig pause i 1. dels eksamen. Han skal først op igen den 16. juni. Eksamen i fysik, bygningsteknik og jernkonstruktion er overstået. Det er gået vældig godt, fortæller han, helt ud over forventning. Nu mangler han matematisk analyse, geometri og rationel mekanik. De sidste skal nok gå, men det første er han bange for.

Han fortæller også, at han er blevet indkaldt til militærtjeneste fra den 7. juli til den 6. september, og at han derefter og indtil den 1. maj 1944 skal i værkstedspraksis i Kolding og fra den 1. maj til den 1. juli i praksis i Ribe. Derefter skal han igen ind som soldat, så han regner ikke med at komme tilbage til lejligheden i København før den 1. september 1944.

Han er blevet overført til artilleriet, fortæller han, og skal gøre tjeneste ved et særligt polytekniker-korps i Ringe ca. 20 km syd for Odense. Han regner så med somme tider at besøge Anfred, der var politibetjent i Odense.

»Var Anfred ikke også artillerist?« spørger han, »det er godt, at han er gået over til politiet - ellers kunne jeg jo risikere at få ham som overordnet. Den fornøjelse er han altså blevet snydt for!«

Thue bliver soldat

Jeg har altid ment, at den skelsættende dato, den 29. august 1943, var meget afgørende for Thues aktive deltagelse i frihedskampen, men jeg vidste ikke noget om, hvordan det var for ham at være soldat i Ringe, da det skete.

Thue var indkaldt til at aftjene sin værnepligt ved 14. artilleriafdeling den 7. juli 1943 med tjenesteturnus 1943-1944-1945 og 1947.

Hans soldaternummer var: Konstabel 1209/1943 14. artilleriafdeling polytekniker batteri I, luftværnsafdelingen.

De tre polytekniker-batterier, I, II og III (forskellige årgange) skulle oprindeligt have mødt på Langelandsgade Kaserne i Århus, men i løbet af forsommeren 1943 var alt dansk militær blevet flyttet fra Jylland. Tyskerne var bange for allieret landgang overalt på Europas vestkyster, og som situationen var i Danmark med strejker, uroligheder og sabotager, var tyskerne klar over, at de ikke kunne stole på det danske militær. I stedet for at komme til Århus blev polyteknikerne indkvarteret i en teltlejr i Ringe.

Lejren lå mellem stationsterrænet på den ene langside og nogle baghaver til parcelhuse på modsat side. Mod syd afgrænsedes lejren af en gård, og mod nord, hvor indgangen var, lå et tidligere æggpakeri, der midlertidigt var indrettet til kantine, vagtstue og våbenlager.

Lejren bestod af ca. 30 spidse, hvide telte. Hvert telt var beregnet til ca. seks mand. I alt var der indkvarteret knap 200 mand, deraf nogle få underofficerer. Officererne boede ude i byen.

Teltlejren i Ringe fotograferet fra æggpakeriets tag. Mod øst ses baneterrænet og mod syd banegården. Foto: Ringe Lokalhistoriske Arkiv.

Køretøjer og kanoner var placeret på en mark i nærheden. Soldaternes ugentlige brusebad foregik på kommuneskolen, hvortil flokken marcherede på kommando. Efter badet stod soldaterne i geled foran skolen inden afmarchen.

Der var allerede optræk til en usikker tjenestetid, da rekrutterne ankom den 7. juli 1943. De fleste fik udleveret geværer og ammunition samtidig med uniformen. Ved »velkomsten« fik de at vide, at der ikke blev så megen tid til gammeldags eksercits, for det gjaldt om at få udannet dem til rigtige soldater hurtigst muligt. Derfor blev der også straks udleveret bøger til selvstudium i alle pauser, bøger med stof for vordende befalingsmænd.

Uddannelsen gik utrolig hurtigt. Det var muligt, da de indkaldte var vordende ingeniører. Allerede første døgn blev der udsat vagter med skarp bevæbning ved lejren og kanonerne. De fik en kort, grundig instruktion. Det var vist aldrig tidligere sket, at det danske militær havde givet en så hurtig uddannelse.

På grund af de urolige forhold blev der straks fra lejrens etablering truffet foranstaltninger til at modstå angreb. Vejen forbi lejren blev afspærret med barrikader af sveller og jernbaneskiner, og der blev sat pigtrådsafspærringer op for hver ende af lejren.

Thues skyttebog viser, at han har været til skarpskydning den 22. juli 1943, men han er kun noteret for tre skud, der alle var træffere og vurderet til 27 points. Kun denne ene øvelse er registreret. Der måtte ikke foreligge notater om soldatens evner. Man frygtede antageligt, at danske soldater kunne blive tvunget ind i tysk krigstjeneste.

Da det var første og formentlig også sidste gang, Ringe blev bæret med en militærforlægning, var de menige meget velkomne i byen.

Den 27. juli 1943 holdt den nystiftede forsvarsbrødreforening en faneindvielsesfest, som

Der slappes af i teltdøren. Thue sidder med piben i munden yderst til venstre. Foto: Leif B. Knudsen.

Den 28. august 1943 om aftenen. Den danske udsendelse fra London aflyttes med stigende spænding af polyteknikersoldaterne i Ringe. Kl. 4.10 næste morgen var ildkampen i gang mod tyskerne. Foto: Leif B. Knudsen.

alle soldaterne blev inviteret med til. Den foregik i strålende solskin i byens park, Rubjerglund, hvor soldaterne enkeltvis blev valgt af tilstedeværende beboere til at være med ved deres særdeles festlige frokostkurve. Så var de denne families »soldat« i den følgende tid.

Thue fik også en sådan kontaktfamilie, og han fik julekort fra familien efter hjemsendelsen.

Den danske hær afvæbnes

Soldaterne i Ringe skulle hjemsendes den 6. september 1943, men sådan gik det ikke. Situationen i sommeren 1943 var efterhånden blevet sådan, at der måtte ske noget. Det begyndte med gadeuorden og slagsmål mellem unge danskere og tyske soldater for til sidst i »augustdagene« at bryde ud i strejker i 17 byer på Fyn og i

Jylland med Esbjerg, Odense og Ålborg i spidsen. Som svar valgte tyskerne den 28. august 1943 at stille en række krav til den danske regering, som den umuligt kunne acceptere. Der krævedes bl.a., at den danske regering skulle indføre dødsstraf for illegalt arbejde og tage gidsler.

I løbet af dagen den 28. august var garnisonen i Ringe blevet orienteret om den kritiske situation. Der kom efterretninger om tyske troppebevægelser sydfra. De var tydelige forberedelser til en eller anden aktion, formentlig også mod det danske militær, men hvilken?

Stemningen i lejren var alvorlig. En planlagt terrænøvelse ved Fåborg blev aflyst. De fleste af soldaterne gik dog til ro i teltene som sædvanligt.

Der var sat vagtposter tre steder: to ved ægpakkeriet, to ved vejindkørslen ved gården og to telefonvagter i vagtstuen. Det var buldrende mørkt, og det regnede stærkt. Kl. 4.10 observerede vagten ca. 12 mand på vejen ved spærringen. Vagtkommandøren blev alarmeret og kom øjeblikkelig til og råbte styrken an med to gange: »Holdt, hvem der!«. Da der ikke blev svaret, alarmerede han vagtholdet og beordrede skydning.

Vagten åbnede ild. Styrken forsvandt, men kort efter begyndte en voldsom beskydning af lejren, værst fra jernbaneterrænet, men også fra haverne mod nordvest. Der blev skudt såvel med maskingeværer som med maskinpistoler og kastet håndgranater.

Oberstløjtnant J. J. Gerstoft ringede fra hotellet, hvor han boede. Vagten måtte kravle hen over gulvet i vagtlokalet og rive telefonen ned til sig.

»Hvad foregår der?« spurgte oberstløjtnanten. »Jeg har ikke tid - vi slås«, lød vagtens svar.

Med fare for sit liv kom kaptajn Fenger til lejren og konstaterede, at angrebet skyldtes »regulære fjendtlige styrker«, som der stod i hans instruks. (Der skulle ydes forsvar mod eventuelle irregulære angreb på lejren, men mod angreb af regulære tyske tropper skulle der ikke ydes forsvar).

Kaptajn Fenger råbte nogle gange »Holdt!« og krævede at komme i forhandling med de tyske troppers anfører. Det skete på baneterrænet, hvor den tyske kommandant lå hårdt såret. Der opnåedes enighed om at standse skydningen.

Tyskerne anførte, at deres opgave var at afvæbne lejren inden kl. 5 og kræve våbnene afleveret. Beskydningen standsede kl. 4.30.

Derpå kørte kaptajnen til Odense for at indhente forholdsordre. Han kom tilbage ved 8-tiden med den besked, at den danske hærafdeling skulle afvæbnes og interneres. Kun kaptajnen og en enkelt officiant havde været til stede under selve kampen.

Under kampen forblev de fleste soldater i deres telte. Hvor mange tyskere, der angreb, vidste de ikke, men de havde opfattelsen af, at der var virkelig mange, måske 4-500 mand. De hujede og skreg for at gejle hinanden op og »skræmme« fjenden. Det blev bagefter påstået, at de ved fejl også havde skudt på hinanden i mørket.

Der var givet SS-folk imellem, og der sås flere med dybe ar i ansigtet og manglende fingre fra tidligere kampe.

Håndgranaterne kurede ned ad de stejle telt-sider og eksploderede i pløret mellem teltene,

så sprængstykker enten fløj til vejrs eller ind under teltgulvene.

Inde i teltene hvilede gulvbrædderne på kraftige sveller. Soldaterne beskyttede sig ved at klamre sig til gulvene. Ingen af dem blev ramt, men flere telte blev delvis flået.

Også skolen blev beskydt. Tyskerne troede, skolen blev benyttet som kaserne, fordi de danske soldater tog deres ugentlige bad der.

Efter kampen sneg de dristigste sig ud til våbenlagrene for at fjerne mest muligt, så tyskerne ikke kunne få fingre i det.

Der udrettedes også betydelig sabotage på de danske våben. Som vordende ingeniører forstod soldaterne at fjerne næsten uerstattelige dele. Bundstykkerne blev f.eks. fjernet fra maskinkanonerne og styrboltene til forstillingen af lavetterne, så forhjulene ikke kunne dreje. Meget blev smuglet væk via de fyldte lokumspande.

Inde på lejrområdet sneg andre sig over i våbenlageret på ægpakkeriet og fyldte lommerne med patroner. Disse blev afleveret til kammerater, der var eksperter i at vride patronerne fra hylstrene. Krudtet blev hældt ud og senere brændt i fri luft.

Thue har givet ikke holdt sig tilbage i alle disse begivenheder. Det, der skete, styrkede på forunderlig måde kammeratskabet i hele flokken.

Ved træfningen i Ringe var der på dansk side tre sårede, der krævede behandling på Ringe Sygehus, samt tre letsårede, der kunne behandles på stedet. På tysk side var der fem hårdtsårede, blandt dem den tyske oberstløjtnant, der vistnok døde samme dag. Desuden var der ca. 20 lettere sårede.

De danske soldater blev foreløbig indespærret i lejren og deres materiel kørt bort af tyskerne.

De tyske angrebsstyrker blev i løbet af dagen erstattet af et purungt vagtmandskab. Den tyske feldwebel, der overtog bevogtningen, stillede med nærmest en flok drenge. Han kaldtes i daglig tale for »Bryggeren fra Essen«.

Den 28. august 1943 var han på vej nordpå med sine drenge for at deltage i kampen ved Ringe. Inden han nåede frem, handlede han selvstændigt. »Jeg ved, at danskerne ikke skyder så meget«, fortalte han til en af sine »fanger«, fotografen Leif B. Knudsen, »men jeg ved også, at de tager forbandet godt sigte, før de skyder, og det skulle ikke gå ud over mine uprøvede drenge, så jeg kommanderede dem ned i en grøft og beordrede dem til at sove, til det blev lyst«.

I den følgende uge udnyttede soldaterne deres bekendtskab til en kontaktfamilie, når de under vagtledsagelse fik tilladelse til at gå til »læge« eller »tandlæge«. Vagten måtte vente udendørs, mens soldaten mæskede sig en times tid hos sin »familie«.

Leif B. Knudsen fortæller videre, at »bryggeren fra Essen« var meget behjælpelig med at sende ucensurerede breve for de danske krigsfanger. Det var ellers kun tilladt hver fange at sende et kort hjem med teksten »Jeg har det godt«. Han hjalp gemytligt med meget andet. Bl.a. gav han tilladelse til, at hele lejren en aften marcherede i biografen.

Han var en jovial type, og som øgenavnet antyder brygger fra Essen, hvortil han inviterede de danske soldater, når krigen engang var forbi.

Desværre måtte han senere drukne sig i Svendborg Havn for at undgå krigsret, bl.a. fordi han gradvis var kommet til at hjælpe danskerne lovlig meget også andre steder.

Krigsfange på Ulriksholm

Efter en uges tid skulle de danske krigsfanger flyttes til Ulriksholm, en herregård sydvest for Kerteminde. Den var stillet til rådighed for Forsvarsministeriet. Her skulle de menige interneeres, mens officersgruppen blev interneret på Hotel Nyborg Strand.

Lige før flagappellen efter solnedgang den sidste dag i Ringe henvendte kaptajn Fenger sig til Leif B. Knudsen: »De har vel sendt Deres fotoapparat hjem, som De skulle, men De har sikkert et ekstra«. Det havde han, og på Fengers opfordring tog han et billede af flagnedtagningen fra en skjult platform i et telt, som Fenger havde arrangeret. Gennem en sprække i teltdøren tog han et billede, men det blev nødvendigt at belyse et helt sekund i skumringen.

Flaget havde vajet i otte dage efter afvæbningen. Nedtagningen følte for soldaterne som et sidste farvel til dansk selvstændighed.

Hundrede beboere var mødt op til afsked med deres soldater. Soldaterne sang og beboerne stemte i med tårer i øjnene.

Mange år efter viste beboerne i Ringe skudhullerne i husene frem. De skulle ikke fjernes. De var minder om den eneste gang, der har været dansk garnison i Ringe.

Efter en ubehagelig transport på åbne lastvogne nåede »krigsfangerne« frem til Ulriksholm. Tyskerne satte pigtråd tæt op omkring hovedbygningen, men gårdspladsen blev holdt

Dannebrog stryges for sidste gang i teltlejren i Ringe. Motivet virkede som stærk symbol for Danmarks situation. Foto: Leif B. Knudsen.

fri, så der kunne man »vandre« og dyrke lidt sport. Soldaterne kom til at bo i en sidefløj.

På Ulriksholm deltog en del polakker i bevogtningen. Tyskerne var vist ikke helt sikre på dem, så de turde ikke sende dem til Østfronten.

De danske fanger var undertiden bange for, at de skulle blive sendt dertil eller i koncentrationslejr.

Oberfeldwebelen var meget streng, men en dag lykkedes det at få ham til at forstå, at de in-

ternerede trængte til at komme i kirke i Kølstrup. Nogle FDF-ere og spejdere fra egnen havde fået den samme lyst. Soldaterne marcherede til kirken i nye soldaterstøvler og med uniformen polstret med alt muligt. Da de gik tilbage til Ulriksholm, var det i almindelige sko og betydelig slankere. På den måde blev breve o.l. smuglet ud af lejren. Undertiden var der hyggeaften i slotssalen med optræden af de kammerater, der havde evner til den slags.

Enkelte kunne ikke nære sig for at drille vagterne. Der lå f.eks. nogle gamle kanonkugler i vindueskarmen. De blev kastet i voldgraven ved nattetide, så de gav vældige plask. Vagterne blev desperate og skød voldsomt.

Det var tilladt at sende åbne kort, men de skulle censureres. Antallet blev derfor begrænset, men så blev det en sport at skrive med bitte små bogstaver. Det blev for meget for censuren, som da dekreterede, at skriften skulle være af normal størrelse.

Vi har flere sådanne åbne kort fra Thue. Indholdet drejer sig mest om tobak og vasketøj, men så kom der et, hvor han skriver:

»I er vel forundrede over alle de kort, jeg sender, men gem dem godt. De kan være sjove at have engang, især det sidste - der har jeg rigtig udfoldet mig«.

Det tyske vagtmandskab beordrer de danske soldater med oppakning til vogns. De danske soldater kørt på åbne lastbiler til Ulriksholm Slot ved Kerteminde. Foto: Leif B. Knudsen.

Det Thue kaldte »kort«, betød i virkeligheden ting, som han lod sende hjem, »organiserede«, som han kaldte det. Det var f.eks. spisebestik med kongekrone og initialer eller lange militærstøvler pakket ind i lagener, som senere blev farvet og syet til cotton coats. Afsenderen var lægen i Kerteminde. Han besørgede mange opgaver for de internerede.

Den aktive modstandskamp begynder at tage form

Thues soldaterbog er stemplet: Hjemsendt den 13. oktober 1943. Efter planen skulle han i værkstedspraksis på De Danske Mejeriers Maskinfabrik i Kolding lige efter militærtjenesten. Både han selv og far havde skrevet til Kolding og gjort rede for forsinkelsen på grund af interneringen. Pladsen ville stå åben til ham, lød svaret.

Den 21. oktober 1943 er hans bopæl ifølge soldaterbogen opgivet til KFUM i Kolding, men der synes han ikke at have været. I et notat et andet sted står hans adresse som: Lærer Klitgaard, Harths Allé 4. I det hele taget står hans forskellige ophold i Kolding lidt dunkelt.

Ingen af hans søstre ved ret meget om Thues Kolding-tid. Han kom som regel kun hjem i week-enden, og der findes ingen breve bevaret.

Når han var hjemme, havde han tit travlt med sine eksperimenter, men nu var det ikke blot radiosendere, han interesserede sig for. En dag lavede han noget på kældertrappen med et stykke jernbaneskinne sammen med en ny kammerat. En af søstrene så det og bemærkede, at det var et ordentligt stykke legetøj, men Thues svar kom omgående, at det skulle hun ikke blande sig i.

Den 14. marts 1944 skiftede Thue ifølge soldaterbogen igen adresse til Mulvadvej 22, Bramming. Nu tog han daglig til Ribe, hvor han var i værkstedspraksis på Ribe Jernstøberi indtil den 1. juli 1944.

Frants Gertsen og det organiserede modstandsarbejde

Efter den skelsættende dato, den 29. august 1943, organiseredes modstanden mod tyskerne på alle måder, på alle områder og med alle de midler, der stod til rådighed.

Danmarks Frihedsråd blev dannet ved nytårstid 1943-1944. Det blev det samlede organ for modstandsbevægelsen. Det ønskede forbindelse mellem de forskellige byer, så alle tråde kunne samles til en fælles organisationsfront med nogenlunde fælles retningslinier.

Danmark blev delt i seks regioner, og Syd- og Sønderjylland inklusiv Varde og Kolding, blev til Region III. Hertil hørte Esbjerg.

Modstandsarbejdet organiseredes i grupper. R-1-grupper var betegnelsen for aktive sabotagegrupper, og R-grupper var ventegrupper. De skulle bl.a. bevogte offentlige værker, kontorer og havnen og være til rådighed, hvis der blev kamp.

Godsejer Flemming Junker blev modstandschef for hele Jylland med oberstløjtnant Vagn Bennike som militær rådgiver, mens oberstløjtnant Aa. Højland Christensen blev chef for Region III.

Regionen blev delt i distrikter omkring de større byer med hver sin byledelse. Esbjerg-distriktet gik fra Gredstedbro i en bue over Bramming til Hjerting-Guldager og Fanø med.

I spidsen for byledelsen i Esbjerg - altså som

Frants Gertsen var den første egentlige byleder i Esbjerg. Han kom hertil fra Odense og virkede fra februar 1944 til den 17. marts 1945. Foto i privateje.

den første egentlige byleder - kom til at stå sekretær Frants Gertsen. Han blev sendt hertil fra Odense i februar 1944 for at organisere modstandsgrupper i Esbjerg og omegn.

Frants Gertsen fortæller om sin fortid:

»Da krigen brød ud den 1. september 1939, blev jeg ekstraordinært indkaldt

som soldat og lå i Sønderborg. Den 9. april kom til at gøre et meget stærkt indtryk på mig. Jeg lå inde til den 2. november 1940.

Efter at jeg var blevet hjemsendt, gik jeg igen ind i det politiske arbejde i Kommunistisk Ungdom i Odense, men den 22. juni 1941 - efter tyskernes indmarch i Sovjetunionen - blev jeg sammen med de danske kommunister arresteret og senere ført til Horserød, hvor jeg sad i ni måneder til sommeren 1942. Da blev jeg pludselig lukket ud. Derefter gik jeg straks ind i modstandsbevægelsen i Odense. I november samme år blev jeg igen indsat i Horserød - denne gang i 10 måneder. Jeg undslap derfra den 29. august 1943.

Tyskerne indførte da undtagelsestilstand og udstedte dekret om dødsstraf for folk, som var i besiddelse af våben.

Der var bud efter mig tre gange fra Gestapo, og tredje gang gik jeg definitivt under jorden. I februar 1944 traf den illegale ledelse i Odense beslutning om, at jeg skulle sendes til Esbjerg.«

Frants Gertsen skulle hjælpe med at reorganisere hele modstandsbevægelsen i Esbjerg, som i efteråret 1943 var blevet revet op af Gestapo.

Det kostede penge at begynde. Pengene fik man fra ukendte kilder. Mange af giverne kom i Gestapos klør og endte i Neuengamme eller andre koncentrationslejre.

Der skulle findes mandskab. Til at begynde med var der et lille antal unge mennesker, der grupperede sig omkring købmand Carl Randerup. De skulle trænes op.

Det illegale arbejde begynder i Bramming

En af de første sabotageaktioner på egnen blev udført af to kammerater fra Bramming, Robert Nielsen Pedersen (søn af murermester N. A. Pedersen) og Niels Ortved (søn af karetmager P. Ortved). De havde observeret, at tyskerne var ved at bygge nogle bunkers på skrænten ned til Sneum Å på Grygårds jorder lige før Ålbæk, når man kommer fra Bramming.

Robert og Niels kunne godt tænke sig at lave ravage i fjendens arbejde, så de fik fat i noget aerolit og sprængte blandemaskinerne i luften. Det lykkedes så godt, at de fik blod på tanden. De snakkede sammen om, hvordan de kunne finde nogen, der ville være med i sabotagearbejdet, og som kunne skaffe det nødvendige materiale til sabotagevirksomhed.

En tid derefter blev de kontaktet af Erik Balslev, præstens søn fra Bramming, som jeg senere vil berette om, og af Kjeld Kjeldsen, som arbejdede på arkitekt Kresten Jensens tegnestue. Niels Ortved havde kendt Kjeldsen, siden han kom til byen. Det førte til, at de også kom i forbindelse med Thue og Helge.

Både Erik Balslev, Thue og Helge var allerede langt inde i illegalt arbejde.

Hjemmefronten var startet i 1942 som modvægt mod kommunistisk dominans i det illegale arbejde. Erik Balslev havde tilknytning til Hjemmefronten og fik forbindelse til en person fra egnen, som man i Bramming ikke kendte noget til, nemlig Hans Silas Nielsen fra Tjæreborg. Ham kom de i forbindelse med i 1944.

Hans Silas Nielsen

Hans Silas Nielsen var søn af stationsforstander L. M. Nielsen, Tjæreborg. Hans mor var ud

Hans Silas Nielsen, Tjæreborg. Han aftjente sin værnepligt som marinesoldat 1940. Foto i privateje.

af Silladsen-slægten, som stammer fra Rørdamgård, Tjæreborgs ældste gård. Den var præstegård i den katolske tid.

I sine drengeår kom Hans meget hos den gamle lærer Bruuns søn, der også hed Hans. Denne var invalid af ledeligt. Hans Bruun eksperimenterede meget med fotografering og radiosending. Den raske Hans kunne tit hjælpe den svagelige Hans. De var venner og delte in-

teresser trods syv-otte års aldersforskel. Mange af de unge, der kom og besøgte lærerens Hans, kom også til at kende og sætte pris på Hans Silas. Efter endt skolegang i Tjæreborg kom Hans Silas i handelslære hos købmand Abildgaard Nielsen i Esbjerg.

I 1940 aftjente han sin værnepligt som marinesoldat. I 1942-1943 fuldendte han sin uddannelse på Den Jyske Handelshøjskole i Århus. I mellemtiden var han tilbage som kommis hos købmanden i Esbjerg.

I efteråret 1943 gik han aktivt ind i modstandsarbejdet for at være med til at hæve den danske nation op af nedværdigelsen. Han blev en overmåde dygtig og betroet medarbejder. Både som kurér og sabotør lagde han en utrolig snedighed for dagen.

Først arbejdede han sammen med pastor Eilif Krogager, Tjæreborg. Krogager var i opposition til tyskerne lige fra besættelsestidens begyndelse. Han lod enhver tysker føle, at han var selvbuden og uvelkommen.

De syntes begge, at danskerne foretog sig for lidt og mente, at på Tjæreborg Station, hvor der hver nat holdt lange togstammer af tyske jernbanevogne, lå egnede sabotagemål.

Hans fandt på at tage smørevægen af samtlig vognhjul på de tyske jernbanevogne, som derved før eller siden brændte sammen. Nat efter nat, i regn og frost arbejdede han med dette snavsede arbejde, kun drevet af viljen til at ødelægge så meget som muligt for tyskerne. Der blev således ødelagt over 100 vogne. Snart begyndte han at udvide virksomheden. Han brød plomberne på de plomberede vogne og fjernede, hvad han kunne af indholdet: cykeldæk, ventilgummi og ammunition. Hvad han ikke nåede at

fjerne, satte han på anden måde et ødelæggelses stempel på.

Gårdejer Jens Kusk fra Tjæreborg har i 1990 fortalt mig følgende episode fra Hans' illegale virksomhed:

»Lærer Carl Nielsen havde givet Hans lov til at opbevare nogle tunge, illegale kasser i skolens tørveskur. Uheldigvis blev skolen beslaglagt af tyskerne, og kasserne måtte flyttes.

Husmand Søren Vejrup skulle hjælpe med at køre kasserne væk. Han fandt på først at køre efter et bord, der havde været lånt ud til et eller andet formål. Bordet blev lagt på vognladet med benene opad. Så kørte han til skolens tørvehus, skubbede Hans' kasser ind under bordpladen og kørte hjem med dem.

Kasserne viste sig at indeholde reserverede til cykler, cykelsteldele, cykeldæk, ventilgummi og lignende. Jeg fik ventilgummi i metervis til mine tre døtres bukser, for bukseelastik var en mangelvare i disse tider.

Der havde været sabotage i Sønderborg med hjælp fra en Esbjerg-gruppe. En fra gruppen var blevet såret. Kammeraterne kom med ham til pastor Eilif Krogager i Allerup Præstegård, men der var også indkvarteret tyskere, så Krogager sagde, at de skulle gå hen til naboen Jep Andersen. Derfra blev der ringet efter læge Henning Jensen, der kom og fjernede en rifkugle fra sabotørens lår. Læge Jensen blev imidlertid stoppet af tyskerne på vejen hjem til Esbjerg.

Efter forhøret blev Henning Jensen og Jep Andersen ført til Frøslev. Ellif Krogager måtte omgående flygte til Sverige, hvor han kom til at opholde sig resten af besættelsestiden.

Da Hans manglede håndvåben, tog han pistoler fra tyskerne overalt, hvor det kunne lade sig gøre.

Fru Ellen Margrete Lilleør, gift med præsten i Grimstrup, har fortalt, hvordan han bar sig ad:

»Hans var et stilfærdigt og beskedent ungt menneske. En dag, efter at vi havde lært ham at kende, mødte vi ham i Esbjerg, og han så ikke spor illegal ud.

Vi gik ind på Centralhotellet på Torvet for at få en kop kaffe. Som vi sad og snakkede hyggeligt sammen, var Hans pludselig gået. De unge mennesker havde det med pludseligt at forsvinde.

Vi ventede en halv times tid, og så kom Hans tilbage og satte sig stille ned og drak sin kaffe færdig.

Et par dage efter spurgte jeg ham om, hvor han havde været henne, da han forsvandt fra Centralhotellet. Han fortalte, at han havde set en tysker hænge sin kappe og sit bælte med en pistol i garderoben.

Hans var derefter gået ud i garderoben, havde snuppet pistolen og gemt den bag ved en skraldespand i gården til hotellet, hvor han senere hentede den.«

I begyndelsen af 1944 havde han således fjernet en snes pistoler fra de tyske soldaters bæ-

ter rundt omkring på caféer, på jernbanestationer og i tog.

Hvad han på den måde kom i besiddelse af, gik straks videre til den militære Københavnsledelse. Ved et møde mellem Københavnsledelsen, oberst Thimroth og kaptajn Tage Hansen, blev Hans omtalt som den første leverandør af illegale våben til den militære modstandsbevægelse i København.

Hans var aldrig bange. Han tog glad opgaverne op og udførte altid et fortrinligt arbejde. Han har fået megen ros af de, der har berettet om ham. Han var godt inde i modstandsbevægelsens forhold, så han klart og nøgternt kunne give en udtømmende beskrivelse. Alt, hvad f.eks. en leder, der ikke var kendt i Esbjergområdet, ønskede at blive sat ind i, kunne Hans redegøre for. Han brugte sine øjne og sin forstand. Som kurér behøvede han aldrig lange forklaringer og gentagelser. Desuden var han betroet den økonomiske forvaltning med udbetaling af underhold til dem, der var gået under jorden. Pengene kom ind som gaver fra anonyme bidragydere.

Til indøvelse i våbenbrug og sabotage var det nødvendigt at få fremskaffet instruktionsmateriale. Det tog Hans sig af. Han stjal først tre maskinpistoler fra tyskerne. Disse og et par pakker »marcipan«, som er et sprængstof, benævnt P.E. 2, der har koncistens og lugt som marcipan, var, hvad man havde til rådighed til de første øvelser i våbenbrug og sabotage.

I et brev dateret den 20. december 1944 skrev Vagn Bennike (Region III's leder) til Flemming Junker (tidligere regionsleder) i England om Hans:

»Han er meget arbejdsdygtig, og det er i ikke ringe grad hans skyld, at Sønderjylland så relativt hurtigt er kommet på fode begge de gange, regionen i løbet af sommeren har været brudt sammen.«

Hans havde på et tidligt tidspunkt god forbindelse til tre præster på egnen. De holdt deres præstegårde åbne for hjemløse frihedskæmpere og hjalp dem med at finde sikre skjulesteder m.m. Det var pastor Krogager, Allerup/Tjærborg, pastor Plesner, Darum og pastor Lilleør, Grimstrup.

Hans var en ualmindelig fin kammerat. Han var aldrig bange for selv at vove pelsen, og han var virkelig omsorgsfuld, når det gjaldt andres liv.

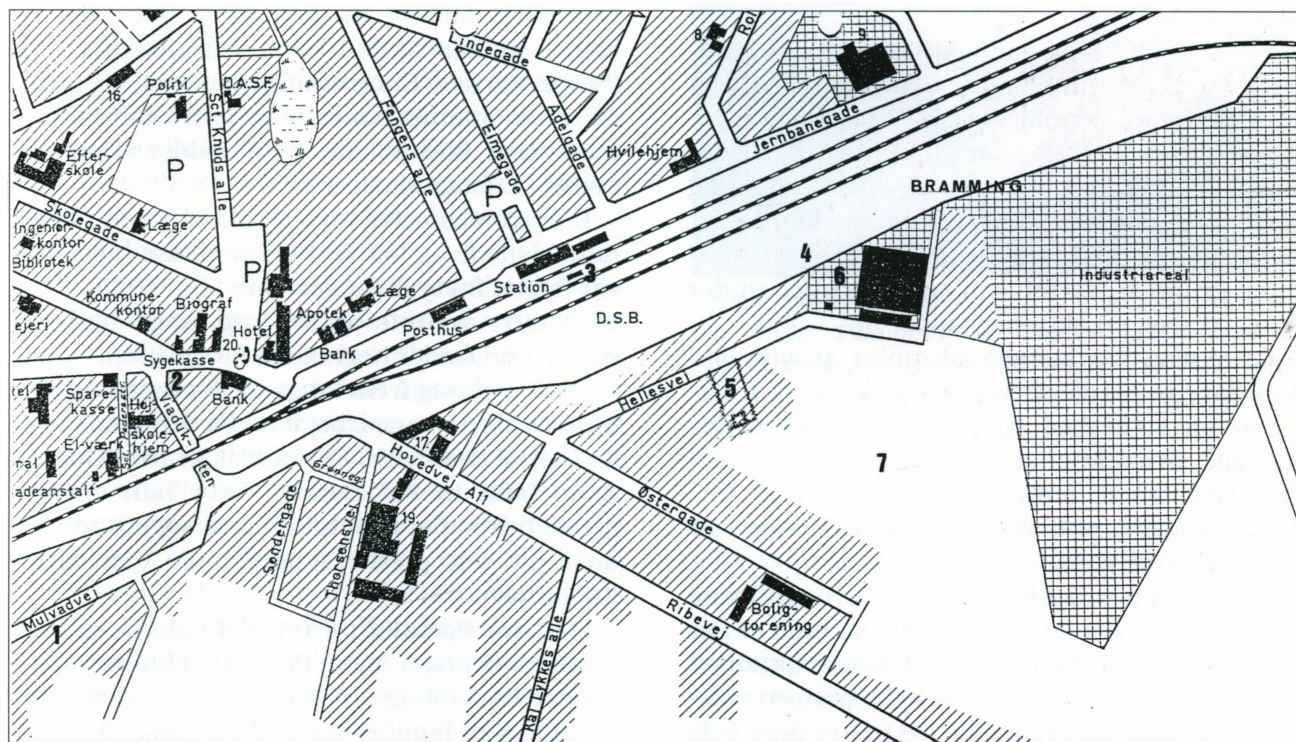
Vi piger husker den alvorlige Hans med den høje pande og det lyse hår, der kom og hjalp Thue med at lave primitive lustryk af terræntegninger i vores baghave.

Hvis vi viste interesse for det, de beskæftigede sig med, fik vi kort og bestemt besked på at holde os borte.

Bramming-gruppen dannes

Boghandler Iversens have på Hellesvej var det sted, hvor Helge, hans bror Mogens, deres fæter Ib og flere andre havde tilbragt utallige sommerdage med at lege krig, lave hytter i træerne og fæstning i skuret ved vejen. De prøvede også, men uden større held, at lave faldskærmsudspring fra havehusets skrå tag.

Haven var blevet delt i 1943, og Helges møster havde bygget et hus på den ene halvdel af grunden. I den forbindelse var havehuset blevet flyttet over på Iversens del af grunden og sat i stand. Det lå ugenert langt tilbage i den frodige have, der var helt omgivet af høje løvtræer.

Skitse over Bramming by: 1. Vores hjem. 2. Helges hjem. 3. Signalposten. 4. Vandtårnet. 5. Boghandler Iversens havehus. 6. Teglværk. 7. Teglværksgrave. Planskitse: Bramming Byhistoriske Arkiv, taltløjelser af Dorthe Petersen.

Boghandleren elskede sin have, men han kom der sjældent nu. For at komme derom skulle han gennem viadukten, hvor der tidligt i besættelsestiden blev posteret tyske vagtposter.

Haven var et ideelt tilholdssted for modstandsgruppen. Der var mange fordele ved at holde illegale møder her, bl.a. fordi man nemt kunne komme ubemærket til og fra stedet ved at gå gennem den nedlagte teglværksgrav, der stødte op til haven, eller over jernbanesporene og hen ad den stille Hellesvej. De små parcelhuse over mod banehegnet var bygget midt i 30'erne, og her boede unge familier, der ikke blandede sig.

I denne have i det godt skjulte havehus mødtes søndag eftermiddag den 3. juni 1944 fem fra Bramming, nemlig Helge, Thue, Robert Pedersen, Niels Ortved og arkitekt Kjeld Kjeldsen. Fra Esbjerg kom bylederen Frants Gertsen og Hans Silas Nielsen, som havde sin kammerat Mogens Friis med. Ved den lejlighed blev Bramming-gruppen startet som en R-I gruppe under Esbjerg, dvs. en aktionsgruppe.

Gruppens medlemmer fik noget at vide om, hvordan de skulle forholde sig, først og fremmest om sikkerhed og forsigtighed for at forebygge arrestationer og optrevlinger. Ingen snakkesalighed, omhyggelig planlægning, forsigtig omgang med våben og ammunition var andre grundregler.

Kjeld Kjeldsen så kun Frants Gertsen denne ene gang, Robert og Niels Ortved så ham et par gange mere i forbindelse med større aktioner. De menige skulle ikke kende opbygningen videre op i kommandorækken. De måtte ikke vide noget, for så kunne de heller ikke snakke over sig.

Det var Hans, der kom med ordrer, og som instruerede i brug af sprængstof. Det var også Hans, der engang imellem uddelte belønning i form af en pakke cigaretter. Anden løn fik de ikke.

Hans blev ansvarlig leder af Bramming-gruppen, da den blev organiseret.

»Den lille Polak«

Erik Balslev fortæller, at han var initiativtageren til Bramming-gruppens arbejde til fordel for Den polsk-engelske efterretningstjeneste i Danmark. Mens han uddannede sig i København, var han aktiv i Hjemmefronten og S. E. (Studenternes Efterretningstjeneste). Gennem disse to organisationer kom han i forbindelse med »Den lille polak«, også kaldet »Den lille mand«, Lucian Maslocha.

Lucian Maslocha var styrmand i den polske handelsflåde og løjtnant i den polske hær. Han var flygtet fra tysk fangenskab i juli 1943. Sammen med syv-otte andre krigsfanger gravede han sig ud under hegnet om fangelejren.

Han søgte sig frem langs jernbanerne og blev hjulpet af jernbanearbejdere. På den måde nåede han til Danmark. En katolsk præst i Odense hjalp ham til København, hvor han opsøgte gamle bekendte, som han havde sejlet sammen med på den polske Amerikalinie, der anløb København.

Han var egentlig på vej til England og kom også til Sverige, men den 10. oktober 1943 vendte han tilbage til København takket være hjælp fra to familier med tilknytning til Polen, familierne Heltberg og Mogensen - især Lone Mogensen, som han senere blev gift med.

Han kom til København for at oparbejde en efterretningsorganisation direkte under den polske eksilregering i London. Det lykkedes godt for ham, idet han hurtigt kom i forbindelse med bl.a. Hjemmefronten og S.E. samt de polske foreninger, der var her i landet.

Lucian Maslocha var efter sigende en pragtfuld type. Han var ganske frygtløs og omfattede »medarbejderne« med stor interesse. Han etablerede grupper flere steder, og da han manglede folk i Vestjylland, kom han i kontakt med Erik Balslev, og de blev de bedste venner.

På det tidspunkt ventede man en snarlig allieret invasion. Med henblik på Polens medvirken ønskede den polske eksilregering strategiske oplysninger. Maslochas hjælpegrupper i og omkring København, Lolland-Falster og Haderslev skulle skaffe nogle, og Erik Balslev tilbød at skaffe kontakter i det vestjyske. Det var nærliggende at skaffe dem i sin hjemby, Bramming og fra Esbjerg-området.

Den første, han kom i kontakt med, var Hans fra Tjæreborg. De traf hinanden i forbindelse med et af Hans' talrige kurérbesøg. Et meget nært samarbejde og venskab opstod mellem de to. De boede hos hinanden i Tjæreborg og København, og Hans skaffede oplysninger af enhver art: lister over minefelter, skitser over befæstningsanlæg, en fuldt monteret landmine monteret i Tjæreborg grusgrav og kontakt til bylederen i Esbjerg, Frants Gertsen, som fremtryllede en civil telegrafist, Knud Erichsen.

Denne havde været »Vertrauensmann« (medarbejder med adgang til fortroligt materiale) hos tyskerne som telegrafist, og han kendte de tyske koder og tysk radiokommunikation. Han var et fund for Lucian Maslocha, og han kom til

Lucian Maslocha. Løjtnant og 1. styrmand i den polske flåde. Tilknyttet den Polsk-Engelske Efterretningstjeneste i Danmark. Gik under navnet »Den lille mand«. Foto fra bogen »Mindelunden i Ryvangen« af Johs. Fosmark.

at passe radioarbejdet for den polsk-engelske efterretningstjeneste i Danmark indtil krigens slutning.

Spionage for den polsk-engelske efterretningstjeneste

Erik Balslev satte sig også i forbindelse med Thue. Mens han var i værkstedspraksis på Merjernes Maskinfabrik i Kolding, besøgte Erik

Würzburg Riese Radar ved Blåvand Fyr 1945. Den var drejelig og kunne med en rækkevidde på 50-60 km angive både retning, afstand og højde på et fjendtligt fly. Foto: Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv.

Balslev ham. Sammen rejste de i juli 1944 til Aalborg. Klædt i tyske uniformer udspionerede de fæstningsværkerne og foretog opmålinger og optællinger af ankomne og afgåede fly. Skitserne og oplysningerne blev videresendt til den polske efterretningstjeneste i London via Sverige.

Thue lavede også bestilte opgaver for Erik Balslev. Det drejede sig om opmålinger og kortlægning af tyske befæstningsværker på den egn, som han kendte så godt fra sine drengeår. Det foregik pr. cykel, og det var et farligt arbejde. Tyskerne blev i reglen mistænksomme, når en ung mand dukkede op ved befæstningsværker på øde steder.

Når Thue kom hjem, lavede han primitive lyskopier af sine skitser ved hjælp af solenergi og lod dem videresende til de allierede i London ad de kanaler, der var givet ham.

Gennem vores far skaffede Thue endvidere

en fuldstændig oversigt over den belastning, alle broerne i Ribe amt kunne tåle. Uden at vide det kom vores far på den måde til at medvirke i illegalt arbejde.

Thue og Erik Balslev har også været på Fanø sammen og udforsket værnemagtens stillinger der. Både Thue og Hans må endvidere have været med til at kortlægge tyskernes befæstningsværker i og omkring Esbjerg. I 1942-1944 var tyskerne i gang med at gøre Esbjerg til Danmarks stærkest befæstede by.

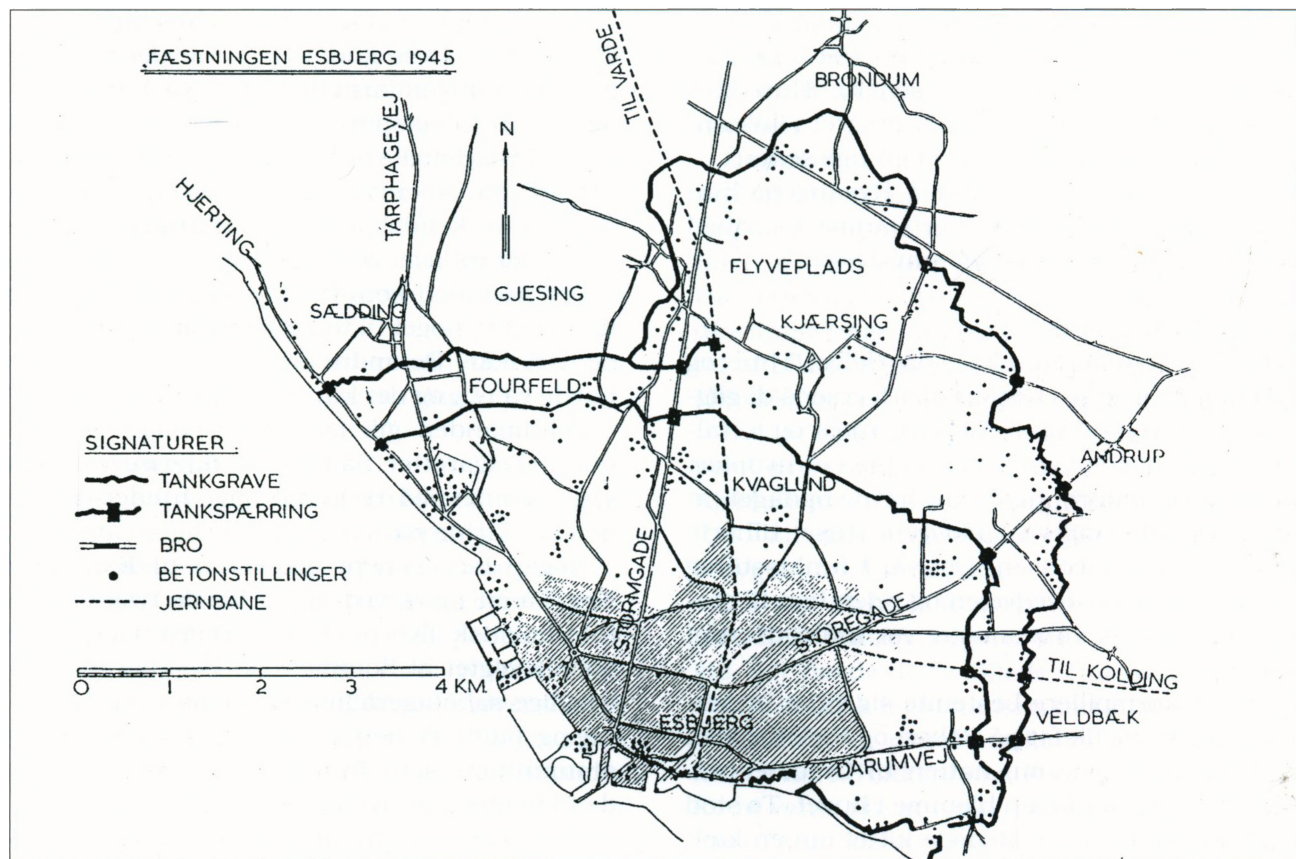
Alene i »Fæstningen Esbjerg« var der 350-375 større bunkers (over 200m³), 350-400 mindre enheder. I alt 800 større og mindre bunkers samt fundamenter for kanoner, lyskastere m.m. Rundt om byen var der bygget to ringe af dybe tankgrave med adskillige tankspærringer. »Fæstningen Esbjerg« var på et tidspunkt bemandedt med 6000-10.000 tyske soldater.

Det største anlæg var opført ved Hedelund, hvor 14 bunkers var anbragt i ring. I bunkeren Grethe var der placeret en svær kanon, kaliber 75 mm, som skulle bestryge hovedvej 1, hvis allierede tanks og panservogne nærmede sig Esbjerg ad denne vej.

Lignende anlæg var bygget i Sædding og ved Måde. Disse skulle især bestryge indsejlingen til Esbjerg. To kæmpe-bunkers med kommandocentraler var opført ved Hulvejen og i Strandskoven.

Det var en lukket by, som det var vanskeligt at komme ud af og ind i, også for de, der skulle foretage sabotager.

Hvor meget spiongearbejde, Bramming-gruppen har ydet til gavn for Den polsk-engelske efterretningstjeneste i Danmark, vides ikke, men gruppen står også for at have skaffet

Befæstning af Esbjerg 1945. Tegnet af A. Aarø i 1946 til Sven Henningsens bog: *Esbjerg under den anden verdenskrig 1939-1945*.

kort over minefelterne ved Vester Vedsted, over befæstningsværkerne og radarstationen ved Blåvand.

Spørgsmålet er: Er spiongearbejdet udelukkende foretaget til fordel for Den polsk-engelske efterretning i Danmark, eller har Lucian Maslocha også leveret bestillingsarbejder til S.O.E. (Special Operations Executive).

På en henvendelse til SOE, London, i juli 1990 fik jeg som svar, at han ikke var tilknyttet SOE, og at han er registreret i et arkiv, der ikke er tilgængelig for offentligheden.

Erik Balslev og hans forlovede, Birgit, var meget glade for »Den lille mand«, Lucian Malocha, og den måde, han ledede organisationen på.

Lucian Maslocha blev gift med sin medarbejder, Lone Mogensen, nytårsaften 1944. De blev taget af Gestapo tre dage senere. Hun blev dræbt på stedet. Han blev hårdt såret i ildkampen og døde på et tysk lazaret en uge senere.

De ligger begge begravet i Ryvangen, hun som den eneste kvinde. »For Danmarks frihed og Polens ære«, står der på gravstenen.

De første aktioner

En dag i sommeren 1944, da Helge, Thue og Kjeld spillede kort i boghandler Iversens dagligstue, kom Helges bror, Mogens, hjem og fortalte, at han havde været på arbejde i et nyopført hus i Gredstedbro, hvor han havde opdaget, at der lå et våbenlager i kælderen. Huset tilhørte muremester Jacobsen. Det var i funkisstil og lå på hjørnet af hovedvejen og vejen hen til stationen. En tysk våbenmager var indkvarteret i kælderen.

De tre kortspillere bestemte sig til at undersøge sagen. De fik fat på Robert og Niels Ortved, og de fem cyklede om natten til Gredstedbro. Heldigvis var der ingen hjemme i huset. To stod vagt, mens de andre løsnede kittet om en kælderrude og tog glasset ud. Thue kravlede ind og rakte tre schmeisser-maskinpistoler og tre schnellfeuervejere ud af vinduet. De blev bundet bag på cyklen og hjemad gik det.

Thue tog skydevåbnene med hjem og gemte dem i brændselsrummet i kælderen. Mens han sad og undersøgte dem, blev han overrasket af far, der for engangs skyld rullede sig ud. Thue skulle ikke bryde sig om at tage den slags med ind i vores hus. Han kørte straks om og gravede dem ned bag havehuset på Hellesvej.

Den efterfølgende dag skulle de tre igen mø-

des og spille kort i Helges forældres dagligstue. Da Kjeld og Thue kom derop, var der besøg af en tysk politigendarm (ikke Gestapo). Han havde Thues tobakspung med. Den var fundet i huset i Gredstedbro. Muremesteren var blevet forhørt, da våbentyveriet blev opdaget, og han havde kun kendskab til, at elektrikereren havde været der og lavet installationer.

Politimanden kom for at spørge Mogens, om han kendte noget til tobakspungen, og det gjorde han ikke. De andre blev spurgt om, hvor de havde været, og det kunne de fint gøre rede for!

Politimanden gik igen efter høfligt at have budt på cigaretter. Så hørte de ikke mere til den sag. Tyveriet må tyskerne have fundet en anden forklaring på.

Nogle dage senere gik turen til Kalvslund Kro. På en mark ved kroen havde tyskerne en interimistisk flyveplads for reserve-jagere. De blev bevogtet af Sommerfolk, dvs. danske SS-frivillige sabotagevagter. Gruppen cyklede derud og fandt et depot med maskingeværer og ammunition, som de fjernede og transporterede til boghandler Iversens have.

Dagen før det omtalte stiftelsesmøde i havehuset på Hellesvej den 3. juni 1944 var Helge i Ribe for at starte en modstandsgruppe blandt gymnasieelever. I den gamle by var der problemer med samarbejdet mellem kommunistiske og borgerlige grupper.

Yderligere havde en razzia trevlet modstandsarbejdet op. I en beretning om Ribe i krigsårene nævnes det, at Thue og Helge gjorde et betydeligt arbejde for at reorganisere Ribes modstandsbevægelse. Ribe Jernstøberi, hvor Thue var i værkstedspraksis, nævnes som det sted, hvor modstandsarbejdet organiseredes pány.

Ind imellem havde de også tid til småting som at cykle til Jernved Forsamlingshus, hvor de ryddede de tyske depoter for sengelinned. Det ene førte det andet med sig. På Bramming Kommuneskole (nu Bakkevejens Skole) »organiserede« de en større portion sengetøj (400 stk.) fra nazisternes lager.

Lagnerne blev sendt til en forbindelse i København og brugt til oprettelse af et illegalt lazaret med 300 senge.

De har uden tvivl desuden udnyttet tiden til opgaver, som ingen kender til i dag.

De første arrestationer

Lige før den 1. september 1944 rejste Thue og Helge henholdsvis til København og Århus for at begynde deres studier igen efter sommerferien. De kom ret omgående tilbage til deres hjemby. Thue, fordi han fik et praj fra politiet om at forlade København, Helge, fordi tyskerne beslaglagde alle kollegier ved Århus Universitet.

En af de første dage i september fik gruppen ordre til deres første egentlige sabotagearbejde. De skulle lave en sprængning på jernbanelinien mellem Sejstrup og Gredstedbro og selv klare det. Som den ældste skulle Kjeld Kjeldsen være sabotageleder. Han spiste i fru Schmidts pensionat i en af alléerne overfor banegården i Bramming. Her snakkede han dagligt med jernbanefolk, som også var pensionærer, så det var en nem sag for ham at få alle de oplysninger om trafikken på strækningen, han ønskede, uden at de nærede mistanke.

Hans kom med det sprængstof, der skulle bruges, og aktionen blev nøje planlagt i havehuset på Hellesvej, mens Roberts lillebror Frank stod vagt.

Sprængningen blev lykkeligt gennemført ved fire-tiden natten mellem den 5. og den 6. september 1944. Der blev et stort hul midt på banelinien.

Dagen efter, den 7. september, så Kjeld Kjeldsen fra et karnapvindue i tegnestuen i Jernbanegade i Bramming, at en civil bil, dvs. en bil uden gasgenerator, parkerede udenfor huset. Han tænkte ikke på noget særligt, da to herrer i de almindelige, imprægnerede frakker trådte ud af bilen og gik lige ind i tegnestuen. Det gik slet ikke op for ham, at der var fare på færde.

»Er De Kjeld Kjeldsen?«, spurgte en af Gestapofolkene, og så halede han et billede frem af Kjeld Kjeldsen. Gestapomanden, der hed Niels Riis, var dansk håndlanger, og allerede meget berygtet for sine bedrifter.

Nu var Kjeld klar over, at det havde noget med Erik Balslev at gøre, for han var den eneste, der havde dette billede. Han skulle nemlig skaffe et falsk legimitationskort til Kjeld.

Kjeld fik en pistol i nakken, og så blev han ført til hotel Kikkenborg, ikke til afhøring, men for at vente på, at tyskerne hentede en anholdt mere. Anholdelsen havde altså ikke noget med Sejstrup-sprængningen at gøre. Det var Balslev-gruppen under S. E. (Studenternes Efterretningstjeneste), der var ved at blive trevlet op.

Ingen vidste på det tidspunkt, at Erik Balslev var blevet anholdt den 5. september på Kolding Banegård af Niels Riis. Under afhøringen lykkedes det for ham at holde polakkerne udenfor, idet han jo også arbejdede for hjemmefronten og S. E.

Efter arrestationen mødte Kjeld Kjeldsen Erik Balslev på Staldgården i Kolding, som var Gestapos højborg i Region III. De kom med

samme transport til Vestre Fængsel. Her sad de arresteret til den 13. december. Da blev de transporteret til koncentrationslejren Neuen-gamme.

Erik Balslev blev gift med Birgit Schmidt, postmesterens datter fra Brørup, i Vestre Fængsel i København den 19. oktober 1944 mellem kl. 8.00 og 9.00. Foruden bruden havde Eriks to ældre brødre og hans forældre været til stede. Eriks far havde selv foretaget vielsen. Nyheden om brylluppet var ikke kommet ud i Bramming, da tyskerne havde pålagt familien at holde det hemmeligt.

Bramming-gruppen går under jorden

Bramming-gruppen troede, at Gestapo var ved at være inde på livet af dem, så de gik alle fem under jorden straks den 7. september 1944.

Hans bestemte, at Robert og Niels Ortved måtte gemmes væk i Grimstrup et stykke tid. Hans havde nær kontakt med familien Lilleør i Grimstrup Præstegård.

Præsteparret havde tidligere spurgt Hans, hvordan de kunne blive optaget i en modstandsgruppe. »Det kan I ikke«, svarede Hans, og det skuffede dem. »Men I kan noget andet«, sagde han, »I kan lade være med at låse jeres døre«. Derefter kom der mange frihedskæmpere og overnattede hos dem.

Lilleørs vidste aldrig, hvem der lå oppe og sov i præstegårdens gæsteværelser. Når der ankom unge mennesker, som de ikke kendte, men som havde fået at vide, at de kunne få husly dér, var det en aftale, at der i den første samtale skulle indgå ordet »støvsuger«. Så vidste præstefamilien, at de unge mennesker var sendt til Grimstrup af modstandsbevægelsen.

De, der kom, fik betegnelsen »tørvegravere«, og det var en god camouflage. Om dagen blev de sendt ud for at grave tørv i præstens tørvemose, og om natten lavede de jernbanesabotage eller anden illegal virksomhed. Til præstegården i Grimstrup hørte nemlig et stykke af Ravnsø Mose, og indenrigsministeriet havde påbudt pligtgravning af tørv. Præsten havde måttet ansætte en bestyrer til at passe det daglige arbejde. Han kunne sagtens bruge løs arbejdskraft.

De unge sabotører fortalte ikke meget om, hvad de lavede, men engang imellem skulle de have luft, og så fortalte de om jernbanesprængninger og om, hvordan de lå og ventede på, at de tyske vagter mødtes og derefter gik til hver sin side, så der blev et kort øjeblik til at nå op til skinnerne og anbringe sprængladningen.

Alle de unge havde et dæknavn, så derfor er der ikke sat navne på efterfølgende episoder, fortalt af fru Lilleør. Spændingen gjorde, at de undertiden var lidt glemsomme. En af dem havde en dag glemt sin pistol under hovedpuden. Præstens husassistent kom forskrækket ned i køkkenet med den svøbt ind i et lagen.

En anden gang kom en af dem cyklende med en regnfrakke på bagagebæreren. Deri var indpakket nogle patroner, som faldt ud, mens præstens seks-årige søn så på det. »Jeg kunne godt se, at det var tyske patroner«, sagde han til sin mor, men hun forsikrede ham om, at det var jagtpatroner, for tørvearbejderen var jæger.

Når de unge kom ned i køkkenet, fik de mad og erstatningskaffe. Fru Lilleør husker, at hun en aften mødte en af dem i køkkenet, men han var tavs som graven. Hun mente at vide, at han skulle ud på en farlig ekspedition og syntes,

I Grimstrup Præstegård stod dørene åbne for sabotører, men der boede også tyske officerer på loftet. Der var tysk vagt døgnet rundt ved præstegården, men alligevel kunne sabotørerne finde op på loftet og hvile ud i gæsteværelset i gavlen - ofte i dagtimerne. På billedet er russiske krigsfanger i præstegården for at hente deres madrationer i konfirmandstuen. De boede i forsamlingshuset og skulle arbejde for tyskerne. Foto: Grimstrup Sognearkiv.

hun måtte sige noget og sagde derfor: »Pas nu på!«, men hun kunne lige så godt have talt til en dør, for han svarede ikke med et ord.

Robert og Niels var mest i tørvene i Grimstrup. De boede også hos jagtkammerater på egnen, og en tid var de også sendt på roearbejde på Lolland. Hans kaldte dem hjem, når der var brug for dem i sabotageaktioner. De arbejdede også sammen med sabotører fra Esbjerg.

I oktober 1944 blev Robert sendt til Ribe, da byen på det tidspunkt var uden illegal forbindelse. Det lykkedes ham og en lokal mand at få stablet tre nye grupper på benene. Mens det stod på, boede han hos læge Niels Svith.

Jeg bliver logivært i Sct. Pouls Allé 11

Den 9. september 1944 dukkede Thue og Helge op i min lejlighed, Sct. Pouls Allé 11, som dengang var den ende af Torvegade, der lå i Jerne Kommune. Jeg boede ovenpå hos blikkenslager Charles Jensen.

Jeg husker tydeligt, at Thue sagde til mig, da de to var vel inde i mit køkken, at Helge gerne skulle bo hos mig, men i øvrigt skulle jeg ikke stille spørgsmål. Jeg var naturligvis forbavset over at se dem hos mig på et tidspunkt, hvor de skulle have været i København og Århus. Jeg må have anet, at de var i fare, men jeg var ikke bange og ikke nysgerrig efter at vide mere. Jeg tænkte heller ikke på, hvor farligt det egentlig var at huse illegale.

Fra Thues gøren og laden i Bramming den sommer var jeg forberedt på, at der foregik ting, man skulle holde tæt med. Jeg lyttede jo også til illegal radio og læste illegale publikationer, men forstod ikke alt, hvad der foregik.

Jeg tog selvfølgelig imod Helge. Thue gik lige så hurtigt, som han var kommet. Det varede flere dage, før han stak hovedet indenfor igen.

Min situation erindrer jeg nogenlunde. I august 1944 var jeg begyndt på mit tredje undervisningsår som lærer ved Jerne Kommune. Dette forår havde jeg søgt en toværelses lejlighed efter en annonce i avisen, og jeg fik den, selv om der var 40 ansøgere. Begrundelsen var, at jeg var lærerinde og enlig, men kort tid derefter fik Anfred og jeg ring på, og han flyttede til Esbjerg den 1. april.

Forholdene her i landet var på det tidspunkt præget af varemangel og lovløshed. Der blev stjålet alle steder fra, og bl.a. forsvandt der

Blikkenslager Charles Jensens hus, Sct. Pouls Allé 11 (nu Torvegade 103), hvor jeg boede fra januar 1944 til november 1945. Kvistvinduet ud mod gaden hørte til min stue. Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

utrolig meget gods under jernbanetransport. Statsbanerne i flere jyske byer ansatte derfor jernbanedetektiver til at overvåge transporter og efterforske forsvundne sendinger.

Anfred, der som nævnt havde fået en polituddannelse på Politiskolen i København, søgte og fik ansættelse som jernbanedetektiv i Esbjerg. Han skulle være til rådighed både dag og nat, men dog således, at hans arbejdstimer sammenlagt skulle være 208 timer pr. måned. Han kom til at bo på et værelse hos en politibetjent i Gormsgade 94, hvor han kunne tilkaldes pr. telefon. For at kunne bestride arbejdet fik han udleveret politiskilt, politistav, pistol med tilhørende patroner og frikort til DSB.

Jeg var nødt til at give mit værtspaar en forklaring på, at Helge flyttede ind. Den lød på, at

han var Anfreds bror, og han sørgede selv for at få udstedt et legitimationskort lydende på Robert L. Petersen, Varde. Vi satte ham også grundigt ind i familieforholdene for det tilfælde, at han skulle blive afhørt.

Min lejlighed var meget lille, for ejeren havde taget gavlværelset mod syd fra til gæsteværelse. Indgangen til mit område var gennem det lille køkken. Til højre var køkkenbordet med tagvinde over og jernvask i hjørnet. Til venstre var et gasbord med to løse apparater, lidt skabsplads og hylder. Alt træværket var malet køkkenblåt.

Fra køkkenet gik man ind i soveværelset, hvor der mod øst var et smalt kvistvindue. Straks fra Helges ankomst aftalte vi, at vinduet kunne fungere som nødudgang. Man kunne nemlig træde lige ned på udhustaget og springe fra dette over i det lille lystanlæg ved Birkedals Allé.

Mit soveværelse var møbleret med en spiralseng, et klædeskab og et sybord med skuffer. Stuen havde et trefagsvindue mod vest. Det var svært at få møbler under krigen, men hos Jacob Skov i Jerne købte jeg en skrivebordsstol og en armstol. Begge stole havde papirbetræk, dvs. »stoffet« var vævet af brune karduspapirsgarner og påtrykt et mønster med lyserøde roser.

Hjemme i Bramming havde jeg fået snedker Laurids Hansen til at lave en ottoman med tre løse hynder. Betrækket var blevet til af en grå- og rødtribet olmerdunsdyne fra bedstemors bo. Derfra var også de tre stole, ligeledes med sæder af olmerdug, og spisebordet, alt sammen fra hendes bryllup i 1874. Bordet havde sideklapper, og når de var slået ud, var bordpladen kvadratisk.

Min bogreol var stablet op af røde mursten og tre uhøvlede brædder. Det flotteste møbel, jeg ejede, var et elmetræs sofabord med kakkeludtræk i begge ender - til vinglas, som jeg ikke ejede.

Alle gulve i lejligheden var mørke, ferniserede brædder, så jeg var blevet indprentet af værtinden at gå forsigtigt om aftenen af hensyn til lydenes forplantning, men jeg fik råd til et cirkelrundt gulvtæppe, ca. to m i diameter, syet sammen af snoede halmbånd, kaldet halmsimer. Tæppet isolerede nogenlunde.

I hjørnet stod en rund, sort kakkelovn, som var lejlighedens varmekilde.

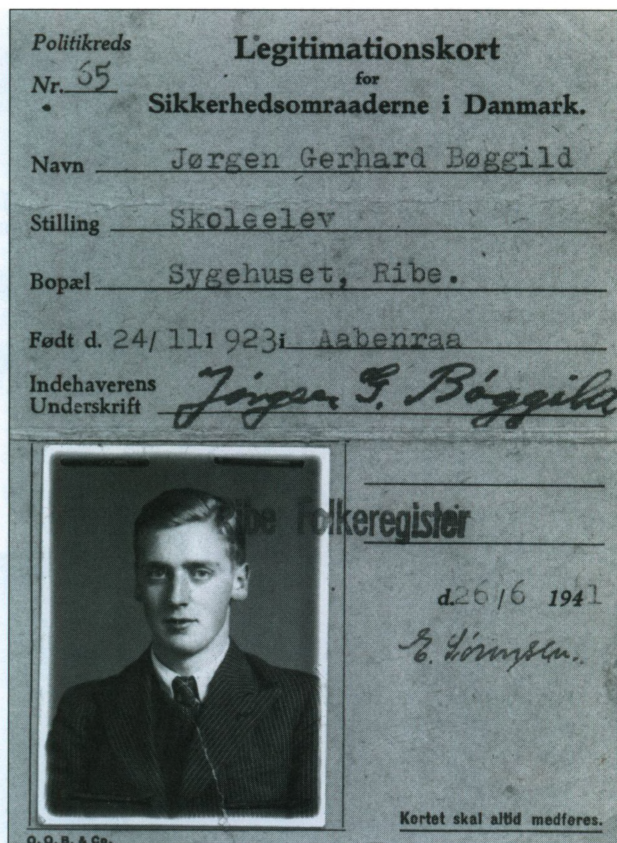
Badeværelse var der naturligvis ikke. Vi vaskede os ved køkkenvasken, og under trappen i entréen var der et toilet med træk-og-slip fælles for husets beboere.

Helge kom til at bo hos mig i fire måneder, fra september til julen 1944. Han sov på ottomannen. Når jeg cyklede i skole om morgenen, var han ikke stået op, men når jeg kom hjem, havde han som regel ordnet kakkelovn, vasket op og skrællet kartofler.

Om aftenen var han næsten aldrig hjemme, undertiden heller ikke om natten. Somme tider var han borte i flere dage, men jeg fik aldrig noget at vide. Han havde selv nøgle, så han kunne låse sig ind. Han var så stiltfærdig og rar, så det gik helt uden gnidninger.

Jeg husker, at vi antagelig i september havde besøg af hans forældre, boghandler Iversens. De kom cyklende fra Bramming og fik eftermiddagskaffe.

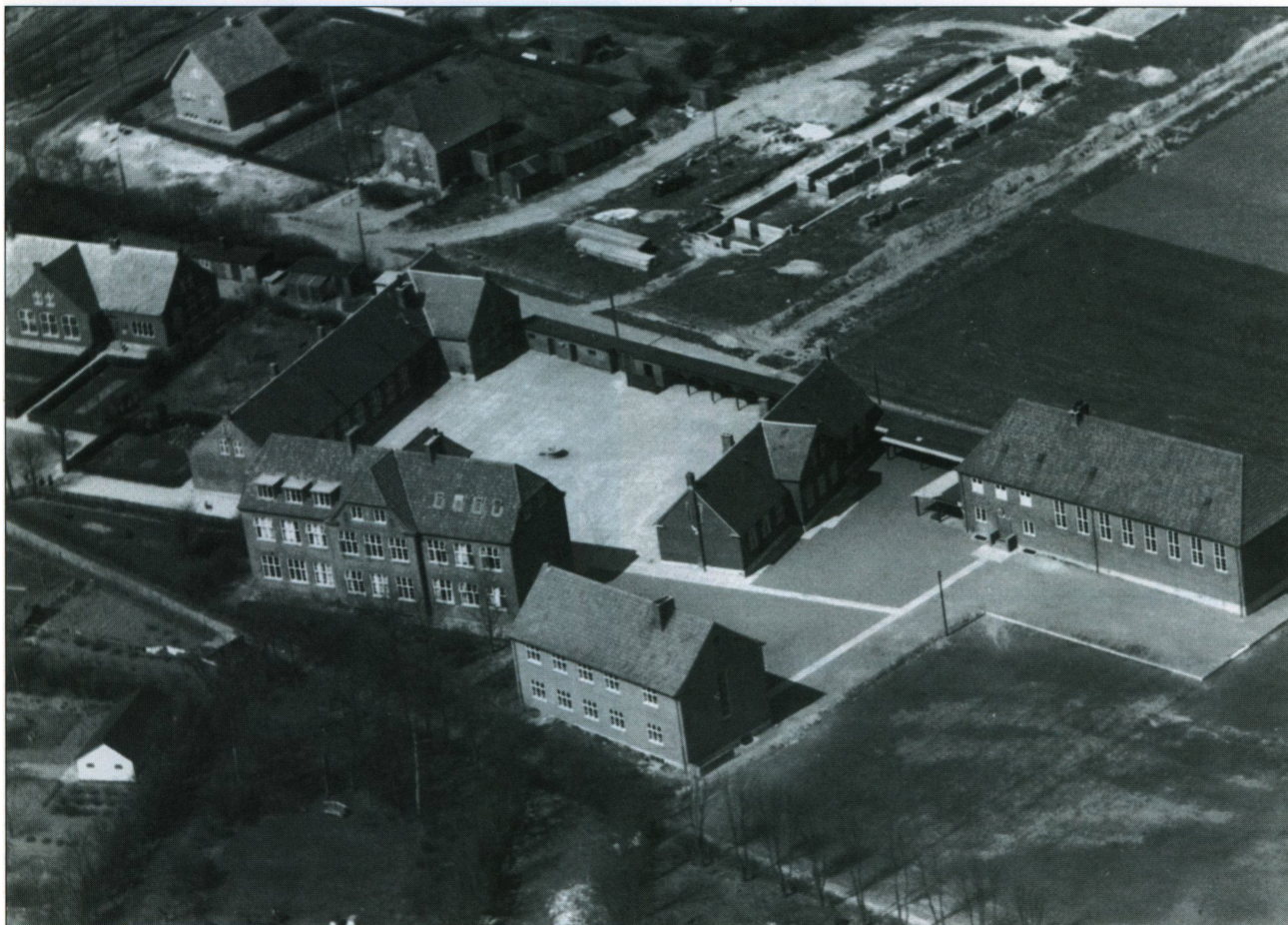
Jeg husker også, at vi tre, Helge, Anfred og jeg, en enkelt gang cyklede til Bramming ud

Et af Helges falske legitimationskort. På dette har han taget kammeraten Jørgen Bøggilds navn. Det falske legitimationskort, som han brugte, da han boede hos mig, lød på Robert L. Petersen. Kortet er i privateje.

gennem Novrup, Tjæreborg og Sneum. Ved svinget i Novrup blev vi stoppet af tyske politifolk og måtte vise legitimationskort, men der skete intet.

Jeg var blevet fastansat, kaldet, som det hed, fra den 1. september 1944. Alle skoler var be-

Jerne Skole lige efter krigen. Den ældste skolebygning ses i kanten af billedet til venstre. Den sidst opførte bygning (1942) ses forrest i midten. Den var indrettet til sløjd og skolekøkken, men blev først taget i brug efter krigen. Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

slaglagt af Værnemagten, så jeg underviste forskellige, utraditionelle steder. I vinteren 1944 i Jerne Præstegårds konfirmandstue om formiddagen og om eftermiddagen i stadsstuen i en bondegård i Veldbæk. Uforglemmeligt er det, at

der ingen tavle var, men vi klarede os. Vi vendte et skilderi og satte bordpapir på med tegnestifter og skrev med blåkridt.

Efter sommerferien havde jeg timer dels i missionshuset og dels i forsamlingshuset (nu-

værende Jerne Kro) i Fredensgade i Jerne. I frikvartererne blev gaden spærret af som legeplads med gymnastikredskaber. Torsdag aften havde jeg aftenskoleundervisning i samlingshuset. Jeg underviste et hold ungdomsskolepiger i varekundskab og produktionslære.

Det var mørkt at cykle ad Strandby Kirkevej, som dengang var en øde vej med grøftkanter og næsten ingen huse. Der var kun en grim, stor lade omtrent der, hvor Ægirs Allé munder ud.

Et par mørke aftener blev jeg hentet af Anfred og Helge. De cyklede så på hver side af mig tilbage til Sct. Pouls Allé.

Det skete to-tre gange, at der blev holdt illegalt møde i min stue, mens jeg var i aftenskole. Thue, Hans, Helge, Mogens Friis, Robert og Niels Ortved sad der, når jeg kom hjem. Gæsterne stod i hjørnerne. De fik franskbrød og erstatningskaffe og gik så stille deres vej.

I hvert fald en af gangene blev der luftalarm med udgangsforbud. Så fik de sengetæppet, badekåben, frakker og lignende, som de rullede sig ind i, mens de sov på halmgulvtæppet. Den aften var de dog ikke fuldtallige.

Hvad levede vi af? Jo, jeg havde fordel af at have været logerende og pensionær hos slagter B. Jensen i Jerne. Her kunne jeg købe kød for to kr. pr. middag. Jeg lavede mest retter, der kunne varmes i sovsen: stegt lever, gullasch med mange gulerødder i, irsk stuvning og lignende. Man havde jo hverken køleskab eller kælder, så hvis Anfred og Helge ikke var hjemme til spisetid, blev gryderetten stillet ind under gasbordet. De kunne så selv varme maden. Thue spiste aldrig hos mig.

Gassen var stærkt rationeret, 18 m³ pr. måned tror jeg nok det var. Helge havde ingen rationeringskort - heller ikke til smør, sukker, mel, kød osv., men jeg fik lidt forstærkning hjemmefra.

Penge talte vi aldrig om. Der var aldrig pengemellemværende mellem Helge og mig, men han fik nok ligesom andre frihedskæmpere lomme penge fra ukendte kilder. Jeg kan f.eks. se i regnskabet fra banken, at Thue hævede 300 kr. af sit studielån, da han rejste til København i september. Siden hævede han ikke flere penge.

Mine to mænd var næsten aldrig hjemme om aftenen. Jeg sad tit alene og lyttede til radioen med mit strikkesøj bag de mørklagte vinduer.

Garn kunne man ikke købe i større mængder, men så strikkede jeg af optrevet garn. Mor trevlede gamle trøjer op, viklede garnet om et skærebæret, skoldede det, og så var det pænt glat, når det blev tørt.

Jeg strikkede bl.a. en slipover i sribet mønsterstriking med brune og rustrøde farver. Den lå indpakket til Thue som julegave under sybordet fra sidst i december 1944.

Om søndagen var jeg altid hjemme i Bramming eller hos Anfreds forældre i Varde. En søndag aften, jeg kom tilbage, var der ikke blevet slukket under kaffekanden. Posen var smuldret væk i varmen, og erstatningsgrumset stod op fra bunden af kaffekanden som en kegle. Derefter måtte vi have kold mad et par dage, til vi fik ny gastildeling.

Mit værtspar var forstående, selv om de undrede sig over, at det skulle være nødvendigt for en kommunalt ansat lærerinde at drive pensionat.

Fru Jensen beklagede sig dog en enkelt gang

over, at der var for mange, der benyttede vores fælles toilet, og at de sad for langt tilbage på sædet. Jeg tilbød derfor at gøre rent oftere end hveranden uge, men det afslog hun. Da jeg den dag kom hjem fra skole, kaldte hun mig ind og forærede mig tre hvidkålsrouletter på en bund af dejlig brunkål. Da så jeg for første gang ind i hendes køkken. Hun var yderst proper. Af hensyn til fedtsprøjt fra panden var hendes gasbord brandfarligt beklædt med aviser.

Mine hemmelighedsfulde forhold gjorde, at jeg ikke kunne dyrke selskabelighed, men Hilda Pedersen, der nu er sekretær på Esbjerg Seminarium, har fortalt mig, at hun og to andre piger, som jeg havde været gymnastiklærer for i realklassen, engang var inviteret til kaffe hos mig i Sct. Pouls Allé. Det glemmer hun ikke, for det var ikke almindeligt, at elever kom på besøg hos læreren.

Jeg tror nok, det halve år var jævnt kedeligt. Ingen biografbesøg, ingen skolefester. Og så skulle man hele tiden passe på, at der ikke sivede noget ud. Krigens tunge byrde skubbede man fra sig. Man vænnede sig til den grå hverdag.

I december blev der lyst til ægteskab for Anfred og mig. De nødvendige attester var underskrevet hos sognefogeden, og nu skulle lysningen ske ved kundgørelse fra prædikestolen i Jerne Kirke, da jeg boede i Jerne Sogn. Vielsen måtte ikke finde sted, førend der var gået 14 dage efter lysningen.

Vi skulle giftes den 30. december 1944 i Bramming. Jeg sad mellem Anfred og Helge i kirken den 10. december 1944, da der blev lyst for os. På en eller anden måde skulle Helge helt sikkert med til vores bryllup, men sådan blev det ikke.

Thues logiværter

Helge var godt gemt hos mig, mens Thue og Hans flakkede rundt, så ingen kunne vide, hvor de boede. De to stod nu helt til rådighed for Frants Gertsen. Han kendte jo Hans i forvejen, men kom også hurtigt til at sætte pris på Thue, hans lune, gode humør og troværdighed. De blev betroede medarbejdere i modstandsbevægelsen i Esbjerg.

Jeg har kendskab til nogle af de hjem, der gav Thue husly, bl.a. fordi de sendte hilsener til vores forældre efter begravelsen. Jeg nævner nogle, men er klar over, at jeg ikke kan få alle med, og jeg kan slet ikke sætte datoer på.

Thue boede f.eks. flere gange hos slagtermester Axel Hansen i Kronprinsensgade, henvist dertil af tvillingerne hjemme fra gaden, Ole og Jakob Olesen. Han var deres onkel.

Hos fru Sigrid Steen Jensen boede Thue også. Hun var en rigtig »sabotagemor«, som omfattede sine sabotør-drenge med respekt, omsorg og kærlighed. Hun var enke og havde selv to mindreårige drenge.

Skoleinspektør Svend Løkkegaard fortæller kort i sine erindringer:

»Thue kom af og til på KFUM. En dag, da jeg stod i vestibulen, kom en nervøs, mager mand ind med flakkende øjne. Han spurgte om tilfældige ting, løst henkastet. Jeg svarede ham med en sludder for en sladder. Han gik snart igen. Det viste sig, at han var ude efter Thue. Thue havde været i pensionatet, men vores kammerater havde fået ham fjernet ad ukendte veje. De fik ham ikke denne gang, men senere«.

Hos kriminalassistent H. O. Hansen, Jyllands-gade 121, boede Thue en tid sammen med frihedskæmperen Arne Thomsen. Hans hjem, Ved Skoven 1, vil jeg senere fortælle mere om.

Deres værelse var fyldt med våben og håndgranater. Arne har fortalt om historien bag denne våbenforsyning: Arne og hans fætter Ewald var sendt til Ribe efter våben, der skulle overføres til Esbjerg. De rejste med toget og skulle hente »varerne« hos en blikkenslager. Hans norsktalende kone tog pistolerne frem fra en kiste og fordelte dem i to kufferter, som Arne og Ewald gik til banegården med. Da de fandt banegårdsterrænet omringet af tyske soldater, vendte de om og gik til domkirkepladsen. Her holdt en fiskebil fra Esbjerg, netop på vej

hjem sydfra, og de var så heldige at komme op at køre. Ved bygrænsen klaredes visitationen uden vanskeligheder, for chaufføren kunne bevise, at han havde været over grænsen.

Selv om Bramming-gruppen var gået under jorden, havde de stadig opgaver i og omkring Bramming.

I hvert fald fem-seks gange har Thue overnattet hos Hanne og Erhardt Johansen på Ri-bevej. Thue kom aldrig mere til at sove hjemme på Mulvadvej. Fra sidst på året var der jævnligt tyske vagtposter på villavejen, og underhånden fik vi at vide, at vores telefon blev aflyttet. Når Thue var hos Hanne, spiste han med glubende appetit alt, hvad hun stillede på bordet.

En række sabotageaktioner

I de første to år af besættelsen var Danmark en uundværlig bro mellem Tyskland og Norge. Utallige tropper gik til Norge gennem Jylland.

I 1942 voksede faren for allieret landgang i Jylland, og nu fik vores land en anden betydning. Perioden fra efteråret 1943 til sommeren 1944 stod helt i invasionsfrygtens tegn. Danmark kunne blive militært operationsområde, og Vestkysten blev med alle midler gjort forsvarsberedt til at imødegå en allieret landgang. Så kom invasionen i Normandiet den 6. juni 1944, D-dagen, og tyskerne trak igen deres tropper væk fra Norge og Danmark til mere truede områder.

Nu fik jernbanesabotagerne i Jylland den største betydning. Under oberstløjtnant V. Benrikes ledelse blev der fra april 1944 oprettet telegrafisk forbindelse med England. Kodeordene blev udsendt over BBC's danske radioudsendelser, når bestemte afsnit af jernbanenettet ønskedes afbrudt. Oplysningerne om tyske togtransporter kom fra efterretningsforbindelser indenfor DSB.

Jernbanesabotagerne gik nu for alvor i gang. Her kunne opremses store tal for aktionerne i perioden 1944-1945. De kan sige noget, men ikke alt. Den største betydning lå i, at sabotagerne simpelt hen var det middel, der gjorde, at Danmark blev placeret på de allieredes side.

Jernbanesabotagerne var den vigtigste kampform, hvorved vi var i stand til at påvirke hovedfronten i vest.

Havde de danske sabotører ikke gjort en ind-

sats for at forhindre tyske troppetransporter via jernbanelinien, ville englænderne have kastet bomber, og det ville uvægerligt gå ud over civilbefolkningen.

Den aktuelle situation var også årsag til, at regionsgrupper søgtes oprettet overalt langs jernbanelinierne, især i Jylland.

Frants Gertsen forsøgte at danne grupper på tværs af politiske meningsforskelle. Han holdt på, at der i hver gruppe skulle være folk af forskellig indstilling og fra forskellige lag i samfundet. Ved udvælgelsen af sabotører spillede alderen en rolle. Unge, uafhængige mennesker regnedes ubetinget som de bedst egnede til det farlige sabotagearbejde. Deres gå-på-mod og udholdenhed kunne faktisk få en unormal livsførelse til hurtigt at blive normal.

Våben og sprængstof var absolut nødvendige i det modstandsarbejde, der skulle gøres i krigens sidste år. Da Frants Gertsen kom til Esbjerg i februar 1944, var der af våben kun nogle få pistoler og ikke noget sprængstof.

Der blev ikke nedkastet våben i Esbjergområdet. Våben fra England blev nedkastet i Nordjylland og fordelt efter bestemte retningslinier. Den første sending, Frants Gertsen var med til at modtage, ankom i slutningen af juli 1944. Den var på to tons og indeholdt rifler, »marcipan«, magnetminer, cordtex-lunter, elefantpistoler m.m. Cordtextråd er hurtigt detonerende tændsnor.

Den kom til Esbjerg camoufleret som en tekstilsending. Man opmagasinerede den først

Bramming Station. Til venstre ses posthuset og stationsbygningen, til højre DSB-vandtårnet og teglværksskorstenen. Foto: Thomas R. Andersen, Bramming.

hos en købmand, men da den lugtede af marcipan, blev den flyttet til et værksted. Man var endnu uøvet i at finde skjulesteder.

Bramming-gruppen fik en tildeling af sendingen, så de kunne gå igang, når de fik ordre der-til.

Først blev sprængstoffet gemt i kælderen i Roberts hjem på Søvej i Bramming, men da der også kom til at dufte af marcipan, kørte hans lillebror Frank og en anden murersvend den midt på dagen på en trækvogn til et hus, som var ved at blive bygget på Sportsvej.

De forskellige grupper skulle også sættes ind i brugen af sprængstof og indøves i våbenbrug.

Det foregik i Guldager Plantage, indtil det blev for tydeligt, hvad der foregik. Thue og Hans var med til at udarbejde instrukser og indskyde våben.

Thue har antagelig ligefrem lavet en instruktionsvejledning. Vi har bevaret hans eksemplar af Lærebog for hærens menige, I. del. Han har skåret 12 sider/illustrationer ud af bogen. De drejer sig om fodfolksudrustning, kanoner, panservogne, luftværnsartilleri og lignende.

Arne Thomsen, Ved Skoven 1, var også med. Han har fortalt, hvordan de lavede prøvesprængninger. Med en krum skovl med vandret håndtag (sådan en, som bruges, når man sæt-

ter hegnspæle i jorden) borede de huller i jorden, fyldte sprængstof i og futede det af for at finde ud af, hvordan det virkede.

Der findes ingen oversigt over, hvor mange aktioner hver enkelt sabotør har været inddraget i, så der kan forekomme fejl i min redegørelse. Det er også svært at beskrive, hvordan det må have været nat efter nat i mørke, slud og kulde at udføre et arbejde i overhængende livsfare tæt inde på livet af de tyske vagter.

Jeg vil begrænse beskrivelsen til at gengive nogle episoder.

DSBs vandtårn i Bramming saboteres

Niels Ortved fortæller:

»Hans, Thue og Helge kom og sagde, at nu skulle det altså være mod DSB-vandtårnet, og de havde sprængstof til formålet.

Vi samledes så i boghandler Iversens havehus på Hellesvej. Her blev slagplanen endelig lagt, og så gik vi fra havehuset til vandtårnet og sprængte dette. Sprængladningen var valgt således, at vi kunne nå at være ude af byen, inden eksplosionen kom. Det var en såkaldt sprængblyant plus noget sprængstof, som blev brugt.«

Aktionen mod Sejstrup-tunnelen natten mellem den 15. og den 16. september 1944

Thue var med. Sprængningen skulle udføres således, at der kunne ske en togafsporing inde i tunnelen. Aktionen mislykkedes. Den blev ikke fuldført. Der opstod panik mellem dem, der stod ved indgangene, hvorved de kom til at sky-

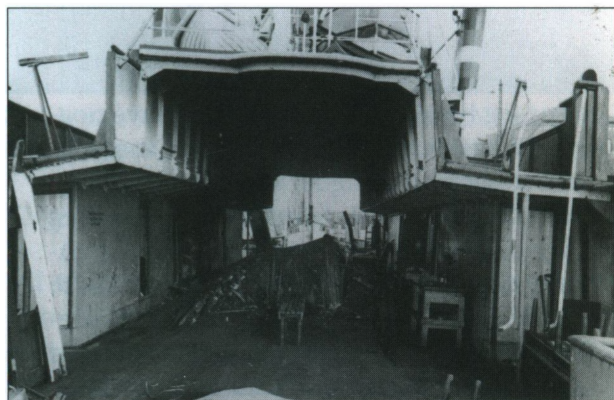
de på hinanden, så en af dem blev såret. De spredtes derefter for alle vinde.

Frants Gertsen og en mere kom ud på aktionsstedet om morgenen og konstaterede, at intet var sket. En rest af gruppen fandt de hos pastor Plesner i Darum.

Sabotagen af Fanøfærgeren Nordby den 30. september 1944

Færgeren var meget benyttet til transport af tysk krigsmateriel og mandskab til og fra Fanø. Tyskerne forlangte, at fartplanen skulle udvides betydeligt, hvilket gav anledning til aktionen fra modstandsbevægelsens side.

Hans og Thue planlagde, hvordan opgaven skulle gribes an og udføres. Sabotørerne forhandlede først med skibets kaptajn og fik udleveret nøglen til maskinrummet. De skaffede sig adgang til færgeren på et tidspunkt, hvor sabotagevagterne sov. En bombe på fem kg. blev an-

Fanøfærgeren 'Nordby' saboteret den 30. september 1944. Hans og Thue medvirkede ved sabotagen. Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

bragt i maskinens krumtaphus med det formål at gøre færgen usejldygtig uden dog at gøre ubodelig skade, men krumtaphuset kom til at virke som sprængkapsel for bomben og forøgede dens virkning, så maskinrummet blev fuldstændig raseret.

Jernbanens faste anlæg i Esbjerg, Bramming, Ribe og Varde den 8. november 1944

En af region III's betydeligste sabotageaktioner var sprængningen af jernbanernes faste anlæg samtidigt på stationerne i Esbjerg, Bramming, Ribe og Varde. Det skete natten til den 8. november 1944. I Esbjerg blev resultatet total ødelæggelse af to vandtårne, to blokposter, to drejeskiver, en vandpumpe, en kulkran og 16 sporskifter. I Bramming var opgaven at sprænge signaltårnet, der ellers var pakket godt ind i sveller og stålplader. Forud havde gruppen beregnet, hvor meget sprængstof, der skulle til.

En af vennerne fra byen, Asbjørn Hansen, var ansat ved DSB i Bramming. Han fortæller:

»Om aftenen kom Thue op i signaltårnet, hvor jeg havde vagt. Han skulle have nøglen til kælderen. Den hang over installationstavlen. Jeg sagde: »Jeg har lige stillet signalet for et tysk transporttog. Skal jeg tage det ned igen?« Nej, det skulle jeg endelig ikke gøre. Jeg nåede lige at advare gamle Signe og hendes datter i jernbanekiosken og kontrollør Neerland. De nåede at komme væk. Toget kom ind nordfra i spor 4. Det skulle have været videre, men det blev sprængt sammen med blokposten og signaltårnet.«

Signalposten på Bramming Station før den blev sprængt i luften. Den var indkapslet i et skjold af jernbanesveller, som skulle beskytte mod granatsplinter o.lign. Foto: Thomas R. Andersen, Bramming.

Resultatet af sprængningen af signaltårnet på Bramming Station den 8. november 1944 kl. 2.45. En tysk soldat blev dræbt og en såret. Til venstre ses posthuset og til højre stationsbygningen. Foto: Bramming Byhistoriske Arkiv.

Kontrollør Neerland gik tilbage til stationen og var ved at blive skudt af rasende tyske officerer, hvoraf nogle var lettere såret, men de kom da i tanke om, at han var den eneste, der kunne rekvirere hjælp.

Samme nat røg også signalanlægget i Varde i luften.

I indberetningerne til Statsbanernes kontor den 8. november 1944 står der: »Kl. 2.45 er kommandoposten i Bramming sprængt og to-talt ødelagt. En tysk soldat dræbt og en såret«.

Under samme dato meddeles: »Kl. 4.30 er post 1 og 2 i Esbjerg fuldstændig ødelagt ved sprængninger. Der er foretaget 14 sprængnin-

ger. Søndre vandtårn beskadiget. Nordre vandtårn væltet. Fem sporskifter sprængt. En F-maskine i drejeskivegraven«.

Aktionen i Esbjerg var grundigt planlagt i alle enkeltheder. Der deltog ti mand forklædt som jernbanemænd og i besiddelse af tyske Ausweiss. De forcerede uden vanskeligheder de tyske vagtposter ved jernbanepersonalets vagtskifte kl. 4. om morgenen. De rigtige DSB-folk havde fået besked på at blive hjemme.

Tyskerne var rasende. Der fulgte en række repressalier modsvaret af sabotager og strejker. Til gengæld lukkede tyskerne for lys, gas, vand og fjernvarme fra torsdag den 16. november til søndag den 19. november 1944. Fire fulde dage. De var ubehagelige at komme igennem. Al trafik var næsten også gået i stå.

Jernbaneforbindelserne sydpå fra Bramming afbrydes ca. februar 1945

Denne aktion er antagelig fra begyndelsen af februar 1945. Der kom ordre via BBC til at sprænge og afbryde jernbaneforbindelserne sydpå fra Bramming, da der foregik store troptransporter fra Norge til vestfronten. Når disse stod på, blev der sat tyske vagtposter langs hele banelinien. De stod med 30-40 meters mellemrum, så de hele tiden kunne høre og se

hinanden. Desuden blev der med mellemrum sendt patruljer ud på linien, og stærke projektorer lod lyskegler rulle hen over jernbanesporrene.

Frants Gertsen udpegede Hans og Thue til den vanskelige opgave at stoppe disse transporter. Kunne de ikke klare det vanskelige job, var der ingen, der kunne.

De påtog sig som sædvanligt opgaven uden betænkeligheder. Tre nætter i træk forsøgte de at foretage sprængninger. Hver nat kom de i ildkamp eller blev beskudt.

Kurt Sørensen, kaldet »den blonde bager«, gammel Esbjerg-sabotør, har fortalt, at han og hans kammerat, Jens, den ene nat kom med toget til Bramming for at hjælpe til. På Bramming Banegård blev de modtaget af Hans og Thue. Først hentede de sprængstof nord for byen i et beskyttelsesrum, som Thue havde nøgle til. Derpå delte de sig i to grupper, en på hver side af banegården, og forsøgte at komme frem til sporene.

Kurt og hans kammerat kunne ikke slippe derfra igen. De måtte bore sig ind i en halmstak og satte både en kostbar arvering og en mappe til. De kom tilbage og ledte efter tingene, da det blev lyst, men uden resultat. Mappen var Kurts fars byrådsmappe.

En skæbnesvanger våbensending

De våbensendinger, der kom til Esbjerg, var nedkastet i Nordjylland og fordeltes fra hovedkvarteret med Toldstrup som chef. I perioden 1944-1945 kom der sendinger den 6. oktober, 1. november, 21. november, 2. december, 31. december og den 20. februar 1945.

Torsdag den 21. december 1944 ankom en sending gods, mærket »Værktøj«, poste restante til Esbjerg Station nordfra. Den indeholdt 14 tunge kasser med våben og ammunition til ca. 100 mand samt 800 kg. sprængstof.

Bylederen, Frants Gertsen, fik besked og lod bud gå til købmand Viggo Brinch Fischer om, at sendingen skulle afhentes. De forskellige led i forretningsgangen kendes ikke, men om formiddagen mødtes Brinch Fischer, Hans, Thue og Arne Thomsen hos vognmand Erik Bang på dennes gårdsplads i Skolegade 71. Erik Bang var indehaver af H. P. Bangs Flytteforretning.

Brinch Fischer gjorde opmærksom på, at sendingen indeholdt skydevåben, så Erik Bang skulle selv køre, og kasserne skulle transporteres fra godsbanegården til en lagerhal i Ribegade, L. A. B.'s spildkoger, hvorfra de hurtigt skulle hentes og gemmes forskellige steder.

Under transporten til Ribegade sad Arne Thomsen mellem kasserne bag på lastbilen, mens Thue og Hans sad inde i førerhuset hos Erik Bang. Under kørselen foreslog Erik Bang, at han kunne overtage fragtbrevet og stikke det ind mellem sine egne fakturaer, men Thue insisterede på at beholde det.

Trækasserne blev efter planen læsset af ved

porten til lagerpladsen i Ribegade, og halvdelen blev omgående transporteret videre af vognmand Johs. Christensen til V. V. Bruhns lagerplads på Gl. Vardevej. Resten skulle hentes af en anden vognmand. Arne Thomsen og hans fætter Ewald, som var kommet til, stod i lang tid og ventede på, at der skulle komme en lastbil efter de sidste kasser. Da der ingen kom, cyklede de til sidst hjem til Ved Skoven 1.

Senere cyklede Frants Gertsen til Ribegade for at kontrollere transporten, men da han så en Gestapo-bil i nærheden, kørte han skyndsomt til Ved Skoven 1, hvor han fandt Arne og sagde til ham: »Den er gruelig gal! Alt må væk!«. Men kasserne stod til næste dag.

Natten mellem den 21. og den 22. december 1944 var der razzia i det logi, som Thue og Mogens Friis havde hos teglværksejer Willemoes i Teglværksgade 55. Det lykkedes dem at flygte, men uheldigvis blev fragtbrevet fundet på værelset.

Den 22. december 1944 om eftermiddagen blev Anfred, der var jernbanedetektiv, arresteret på banegården af Gestapo anklaget for at have medvirket ved udleveringen af de 14 kasser. Han havde sørget for, at modstandsfolkene fik fragtbrevet, så kasserne kunne udleveres.

Hjælpearbejder Rasmus Thomsen blev afhentet på sin bopæl og anklaget for at have udleveret sendingen og underskrevet fragtbrevet.

Under forhøret blev han spurgt, hvad det var for en lastbil, der havde fragtet de 14 kasser bort. Han »vidste« kun, at det var en rød lastbil,

selv om han var klar over, at den havde en anden farve.

Derefter blev alle vognmænd med røde lastbiler i hele Esbjerg afhentet af Gestapo og sat i forvaring på Højskolehjemmet.

Der blev de siddende, til Erik Bang blev fængslet den 8. januar 1945.

Dagen efter transporten af de 14 kasser aftalte Erik Bang med Brinch Fischer (de talte sammen næsten hver dag), at hvis Erik Bang blev taget, skulle Gestapo henvises til en cementstøbt affaldsgrube på Fiskerihavnen, skråt overfor Hermetikfabrikken og lige ved siden af fiskeeksportør Balles pakhus.

Der gik nu fjorten dages tid. Den 8. januar 1945 ved middagstid var Erik Bang ved at læsse generatorbrænde af på sin gårdsplads i Skolegade, da der kom en tysk bil ind i gården med en dansktalende Gestapomand (Hans Munk), en tysk chauffør og to 16-17 årige esbjergensere.

De to unge esbjergensere var den 7. eller den 8. januar 1945 blevet taget af Gestapo, fordi de havde råbt »Feltmadras« efter et par piger. Under forhøret fandt man ud af, at de havde været hjælpearbejdere ved DSB i december 1944.

De blev truet til at fortælle, hvad de vidste, nemlig at det var Erik Bangs lastbil, der havde kørt de 14 kasser våben og sprængstof bort fra godsbanegården den 21. december 1944.

Munk ønskede at tale med Erik Bang. Da han fik at vide, at det var ham, han stod overfor, ville han alligevel sikre sig, at det var den rigtige. Det blev han inde i privatlejligheden, og Erik Bang blev anholdt.

»Jeg skal til sikkerhedspolitiet og afgive forklaring på noget, jeg har transporteret«, sagde

han til sin kone Inger. Alvoren gik op for hende, da Hans Munk beordrede, at telefonopkald ikke måtte besvares, og der måtte ikke ringes ud af huset den første time.

Erik Bang fik mulighed for at sige til de to unge fyre: »Hvorfor kunne I ikke holde mund?«, inden de alle fem kørte bort i Gestapobilen til godsbanegården og derfra til påvisning på Fiskerihavnen, som aftalt.

Det gjaldt her om at blive set af fiskeeksportør Ib Balle, så der kunne gå besked til Viggo Brinch Fischer. Han skulle sørge for, at de implicerede kunne tage deres forholdsregler.

På Højskolehjemmet var Erik Bang i forhør nat og dag fra den 8. til den 16. januar 1945. Til at begynde med var det Hans Munk, der forhørte og derefter oversatte Erik Bangs svar til den tyske næstkommanderende, men da Erik Bang blev opmærksom på, at hans svar blev fordrejet, bad han om, at forhøret måtte foregå på tysk, og det kom resten af forhøret til.

Erik Bang skulle beskrive de tre unge medvirkende: Hans, Thue og Arne. »Jeg lavede beskrivelsen, så den var modsat virkeligheden«, fortæller han, »men det stod klart for mig, ja, det var min eneste tanke, at jeg skulle huske min første forklaring.«

Inger så ikke Erik igen før den 5. maj 1945 og først efter kapitulationen blev Erik Bang klar over, hvordan sagen var blevet optrevet.

I Gestapos søgelys julen 1944

I slutningen af december kom Gestapo stadig tættere ind på livet af Thue, antagelig på grund af hans spiongearbejde, det som ingen rigtig ved noget om. Der indgik formelig menneskejagt på ham. Gestapo anså ham for meget far-

lig, og der blev allerede dengang udlovet dusør for hans pågribelse.

Fredag den 22. december 1944 var sidste skoledag før juleferien. Jeg var hjemme i Sct. Pouls Allé om eftermiddagen for at ordne til juleferien og for at sige farvel til Helge. Han skulle vist nok holde jul i Ribe hos Frederiksens eller hos overlæge Bøggilds. Han fortalte naturligvis ikke, hvor han skulle hen. I hvert fald skulle han ikke hjem til Bramming.

Jeg havde aftalt med Anfred, at vi skulle mødes ved den lille indgang til banegårdsperronen i Esbjerg. Man kunne ikke komme ind uden forvisning af billet. Han var der imidlertid ikke. I stedet kom en portør og sagde, at Anfred havde smadret sin lygte mod asfalten. Det brugtes som »kodeord« for, at der var noget galt. Jeg skulle henvende mig til stationsforstanderen på dennes kontor.

Jeg rystede, da jeg kom derind, heller ikke uden grund. Jeg fik at vide, at Gestapo havde hentet Anfred. Man beklagede, men der var ikke noget at gøre.

Anfred og jeg skulle have holdt jul i Varde hos hans forældre. Jeg fik ombyttet min billet og rejste i stedet hjem til Bramming, men først fik jeg stationsforstanderen til at ringe til mine svigerforældre i Varde og sige det, der måtte siges. De blev naturligvis meget chokerede.

I Bramming var der sket følgende: Thue havde været hjemme sidst på natten. Han sneg sig gennem baghaven og kravlede ind gennem et kældervindue. Om morgenen gik han til toget, men knap var han ude af døren, før en af hans kammerater ringede og sagde: »Er »den lille« der! Sig, han kan ikke bo på sit logi!«

Kort tid derefter kom der en ung mand til vo-

res hjem. Han præsenterede sig som en af Thu- es studiekammerater fra læreanstalten og også som en ven af Erik Balslev.

Han skulle meget gerne have fat på Thue, bl.a. i anledning af Erik Balslevs forestående bryllup. Han kendte alt til Erik Balslev, så det lød meget troværdigt. Far var venlig og sagde til den unge mand, at Thue netop var gået til toget, men måske kunne de nå ham. Så fulgtes de ad til banegården og gik gennem toget, men fandt ikke Thue.

Den unge mand gik snakkende med far hjem igen, og han blev budt på middagsmad sammen med familien. Vores søster Inger og hendes mand var hjemme fra Fyn. Inger husker tydeligt den bevægede formiddag. Også at hun havde travlt med at koge store, fede klejner. Far beklagede, at de ikke havde fået talt med Thue, men måske vidste hans svigersøn, Anfred, hvor Thue kunne træffes.

Mor blev nu opmærksom på, at far sagde for meget. Far troede altid det bedste om alle mennesker. Mor så den unge mands øjne og forstod, at han ikke var ærlig. Hun kaldte far ud i køkkenet og betroede ham, at hun ikke stoledes på deres gæst. Far blev bleg og forsøgte at dreje samtalen i en anden retning.

Heldigvis kom Kis (14 år) nu hjem fra juleafslutningen på Ribe Katedralskole. Sammen med Lis »Tandlæge« havde hun taget den på stop hjem fra Ribe og beskrev levende, hvordan de var kommet op at køre i en rød lastbil.

Nu fik vores gæst travlt. Han skulle finde en barber omme i byen, så han kunne tage sig godt ud i julen og bad Kis om at vise vej til én, der kunne klippe ordentligt og som man kunne stole på. Mens de fulgtes ad ned gennem via-

Mulvadvej i Bramming. Vores hus i midten med den karakteristiske brede trappe og altanen med søjlegelænder i tagetagen. Haven grænser ud til de åbne marker. Billedet er fra 1945. Foto i privateje.

dukten, sagde den unge mand til Kis: »Hvad nu, hvis vi møder nogen, du kender. Hvem vil du så sige, jeg er?« - »Det er ikke noget problem«, sagde Kis, »jeg siger bare, at du er min fætter, for dem har jeg så mange af.«

Den unge mand - det ved vi nu - var stikkeren Niels Riis, der var tilknyttet Staldgården i Kolding. Han gik nok ikke til frisøren, men tog antagelig med en ventende Gestapo-bil hurtigt

tilbage til Esbjerg. Om eftermiddagen blev Anfred som før omtalt anholdt og indsat på Esbjerg Højskolehjem.

Da Gestapo kom for at hente mig, var jeg lige gået. I stedet fandt de Helge.

Vi havde aftalt, at Helge ikke skulle lukke nogen ind, men det gjorde værten. Han gik med de tre Gestapo-folk op i lejligheden og over-

Esbjerg Teglværk (nedbrændt den 28. marts 1969). I den kvadratiske villa midt for i billedets venstre side boede teglværksejer J. Willemoes. Thue og Mogens Friis boede ved juletid i 1944 i tagetagen. Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

værede forhøret - på strømpesokker, hvad han fortalte efter krigen, så han var også med til at lide! Helge klarede alle spørgsmålene i lang tid. Hans legitimationskort lød jo på, at han var Anfreds bror Robert, men pludselig tog en af Gestapo-folkene et fotografi af Anfred, som stod på reolen, holdt det frem for Helge og spurgte: »Og hvem er så denne mand?« »Det er da hr. Petersen«, sagde Helge. Så var han fanget. »Nå, så De siger hr. Petersen til Deres bror!«

Razziaen på Thues logi i Teglværksgade

Da Thue stadigvæk ikke var fundet, tog Riis og hans to hjælpere, danskeren Børge Godtfredsen og tyskeren Maciejewski, opstilling udenfor villaen i Teglværksgade 55, som tilhørte teglværksejer Jens Willemoes. Mens de ventede, kom en ung mand ud af indgangsdøren. Da Riis tiltalte ham, tog han flugten hen mod tegl-

værket, der lå ca. 100 m fra villaen. Under flugten ad den mørklagte villavej blev der skudt på ham, og han blev ramt i højre skulder. Han snublede i en grøft, men nåede ind i teglværket, hvor han faldt sammen. Umiddelbart efter stod Riis over ham og lyste på ham med en lommelygte.

Den unge mand, Riis havde skudt på, var teglværksejerens søn, Andreas Willemoes. Da Riis hørte navnet, udbød han: »Hvorfor fanden løb De da, mand?«

Andreas Willemoes var kontorelev på teglværket på det tidspunkt. Da han blev antastet, skulle han over på teglværket for at udbetale lønninger til natholdet, så han havde temmelig mange penge på sig og troede, han var ved at blive overfaldet af en røver.

Andreas Willemoes blev kørt til lægebehandling af de to Gestapofolk, og imens de var borte, tog Riis opstilling i villaens entre, hvor telefonen var, men husets datter, Stinne, sneg sig ubemærket ind til en anden telefon i stuen og fik gennem en veninde sendt en advarsel til Thue og Mogens Friis.

Andreas Willemoes kom til afhøring, men han var uskyldig. Dagen efter kørte Riis ham til hjemmet i Teglværksgade og undskyldte overfor forældrene det passerede og sagde, at det ikke var let at sige, hvem af de tre, der havde ramt Willemoes, da de alle havde skudt.

Det var kriminalbetjent R. Hyllested, der skaffede Thue og Mogens logi hos teglværksejeren. En dag havde fru Willemoes fundet en pistol på værelset. »Hvad er det for nogle karle, du har skaffet ind i huset?« bemærkede Willemoes. Han havde troet, det var almindelige fredelige mennesker.

Samme nat, natten mellem fredag den 22. og lørdag den 23. december 1944, sneg Thue sig igen gennem baghaven og ind gennem kælder-vinduet på Mulvadvej. Da talte han med far og mor for sidste gang - på sengekanten i soveværelset.

Da han fik fortalt om »kammeraten«, der havde været på besøg, vidste han straks, at det var en stikker, der var ude efter ham, og han gik ned og brændte alle sine personlige papirer i hjørnekaminen.

Lørdag formiddag fik vi besøg af et par ældre Gestapo-mænd, der forhørte Kis om den røde lastbil, men ikke om andre ting.

Niels Riis

Niels Riis var ret høj. Hans ansigt var magert og han manglede en fortand i overmunden. Hans blik beskrives som stikkende.

Han var født den 27. juli 1907 i Haderslev og vokset op der i et blandet dansk-tysk hjem. Han gik i tysk skole, men blev konfirmeret på dansk og blev dansk statsborger ved Genforeningen 1920. Han blev udlært som bager og havde bl.a. en tid arbejde i Tyskland.

Fra maj til august 1928 aftjente han sin værnepligt i Haderslev og blev samme år gift med en dansk pige. Selv regnede han sig til det tyske mindretal og var medlem af nazi-partiet i Tyskland 1933-1942. I årene 1935-1941 gjorde han tjeneste som vægter i Køge, København og Haderslev. Derefter kom han til Dresden som sporvognskonduktør, og senere blev han kok for danske Tysklandsarbejdere. Her blev han næstformand for en lokal afdeling af det danske nazi-parti og trådte derfor ud af det tyske.

I 1942 vendte han tilbage til Haderslev og ar-

bejdede som arbejdsmand og sabotagevagt. Han havde i det hele taget stor interesse for politimæssigt arbejde og meldte sig i tysk tjeneste som marinevægter. Det førte til, at han blev indkaldt til et 14-dages kursus på Bådsmadsstrædes Kaserne i København, hvor han blev udstyret med pistol og uniform.

Efter det kursus blev han sendt til Esbjerg og ikke til Haderslev, hvor han havde sin familie. Det var han meget utilfreds med og kom i stedet for til Århus, hvor han deltog i bevogtning og transport, men efter hans eget udsagn ikke i anholdelser.

I Århus hørte han om, at der skulle oprettes et særligt, tysk politikorps, der skulle gøre tjeneste i Sønderjylland, når Tyskland nu snart igen overtog denne landsdel. Under de forudsætninger lod han sig hverve til tysk polititjeneste, og i februar 1944 mødte han hos Naujock på Staldgården i Kolding, men da der ikke var brug for ham i Kolding, blev han atter sendt til Esbjerg til Burfeind.

I juni 1944 flyttede afdelingen i Esbjerg til Kolding, og Riis fulgte med. Lønnen var efterhånden steget fra 540 kr. til 720 kr. pr. måned. (En lærerløn var 350 kr.).

Han virkede i det tyske sikkerhedspoliti til kapitulationen, mest som Gestapohåndlanger. Som sådan deltog han i razziaer, anholdelser, eftersøgninger og afhøringer i meget stor stil i Syd- og Sønderjylland. På grund af sin dygtighed og store tjenesteiver blev han en af gestapochefernes mest betroede medarbejdere, og han fik lov til på egen hånd at foretage efterforskninger efter illegalt arbejdende danske statsborgere.

Vores jul 1944 ødelægges

Søndag var det juleaften. Juletræet blev sat på fod, og der blev hængt et lagen for døråbningen mellem de to stuer, som det var skik i vores hjem, for ingen andre end far måtte se det pynkede juletræ, før lysene blev tændt.

Pyntningen begyndte altid med, at vi børn - og vi blev ved med at være børn - pudsede de røde pigeon-æbler og satte en løkke af sort tråd på stilkene. Æblerne blev rakt ind bag lagenet, og far hængte dem på træet, så grenene blev vejet vandret ned.

Netop som vi skulle til at gå videre med silkepapirs-roser, flettede hjerteposer og lys med en knappenål i enden, rullede en sort bil uden gasgenerator ind på asfalten foran vores brede indgangstrappe. Ind ad døren skred tre Gestapo-folk, Hans Julius, som var dansktalende og to tyskere, hvoraf den ene var Maciejewski.

Far blev hvid i hovedet. De krævede Thue udleveret. De vidste, han havde været hjemme, men far nægtede. Nå, så ville de sprænge huset i luften. Det havde vi hørt, de havde gjort andre steder. Eller de ville tage far med som gidsel.

Mor, som hele sin skoletid i Skodborg havde gået i tysk skole, forstod alt, hvad de talte indbyrdes om. Hun fattede alvoren og forklarede far, at han blev nødt til at følge med dem.

Under opsyn fik vi lov til at pakke forskellige ting i fars lædermappe - sokker, undertøj, barbergrej, pibe, tobak, konfekt og til sidst en spegepølse, som han selv havde lavet til jul. Det var den eneste tid på året, hvor han viste lidt huslighed.

Hans Julius gik med far op i soveværelset, hvor far tog varmt undertøj på og ulden vest. Hele processen tog ikke lang tid.

Jeg ser endnu for mig vores lille, blege far blive stoppet ind på bagsædet i bilen og kørt væk.

Det blev juleaften alligevel, men lagenet blev pilleret ned. Ingen havde lyst til at tænde træet eller se på gaver. Vi tog ikke hinanden i hænderne og gik ikke rundt om træet. Men vi sang julesalmer, og dette år var det mor, der læste juleevangeliet. Vi sang bl.a. »I denne søde juletid ...« - alle versene, også dette:

»Og blandes end min frydesang
med gråd og dybe sukke,
så skal dog korsets hårde tvang
mig aldrig munden lukke;
når hjertet sidder mest beklemt,
da bliver glædens harpe stemt,
at den kan bedre klinge,
og knuste hjerter føler bedst;
hvad denne store frydefest
for glæde har at bringe«.

Selvom det var juleaften, gik der alligevel bud til fars arbejdsplads, Ribe Amts Vejvæsen. Ingeniør A. Jæger, der var souschef, kørte til Højskolehjemmet i Esbjerg og forsøgte at forhandle med Gestapo om frigivelse af far. Jæger prøvede mange argumenter, men til sidst fik han at vide, at hvis han ikke omgående forsvandt, ville han selv blive arresteret.

Fru Jæger og sønnerne har aldrig glemt, at deres far den juleaften først kom hjem kl. 21.

Anden juledag dukkede Mie, Hans Aage og Lise op på Mulvadvej. De havde taget den besværlige rejse med toget hjem fra København for overraskende at være med til vores bryllup den 30. december. De kom glædestrålende ind i entreen, men blev mødt med et: »I skal ikke være så glade. Der bliver ikke noget bryllup!«

Brudgommen var taget af Gestapo, bruden var gået under jorden, far var gidsel hos tyskerne, og hvor var Thue?

Ingen af os derhjemme havde på dette tidspunkt vovet at tage telefonen og ringe til de tre i København for at fortælle, hvad der var sket. Man ventede dem alligevel ikke hjem.

De skriftlige afmeldinger til bryllupsgæsterne var lige ved at være klar til afsendelse. Kogekonen var afbestilt og præsten ligeledes.

De tre fra København havde haft en besværlig rejse hjem. Man skulle have pladsbillet for at komme over Storebælt, og det var svært at skaffe, da alt var forudbestilt. Men det lykkedes dem at få to biletter.

Da de kom til færgen, gik først Lise og Mie om bord. De foldede den ene billet sammen, lagde den i en tændstikæske og kastede den ned på perronen til Hans Aage. Så kom han også med.

De illegales jul

Længe før jul var det meningen, at »drengene«, Hans, Thue og Helge, skulle fejre julen hos »Plejemor«, alias Anna Christiansen, Strandbygade 11. Hendes mand, redaktør Niels Christiansen, Dagbladet Sydvestjylland, var flygtet til Sverige i februar 1944.

En dag havde hun foreslået, at alle de hjemløse sabotører i Esbjerg skulle holde jul hos hende. »Drengene« grinede højt over forslaget og spurgte, om hun havde i sinde at leje Paladshotellets store sal. Nej, hun mente, at en 10-12 stykker kunne hun nok have plads til, men sådan kom det ikke til at gå.

Helge var arresteret, og de to andre var stærkt eftersøgte. Hans var ude at skaffe rødkål til gåsestegen, men han kom tidsnok hjem til

»Plejemor« til, at de fik Thue hentet på stationen og bragt i sikkerhed et nyt sted.

Der røg en planlagt julefest i vasken. Anna Christiansen sad alene med sin søn Robert. Julestemningen var forsvundet.

Gåsen var stadig i ovnen, da Hans stod i stuen klokken 19.40. Han ville alligevel godt være med til julemiddagen, og han havde julegaven med til værtinden. »Til Plejemor fra Drengene«, stod der på det lille kort ved guldringen med en blå safir, som Thue havde hentet i Bramming.

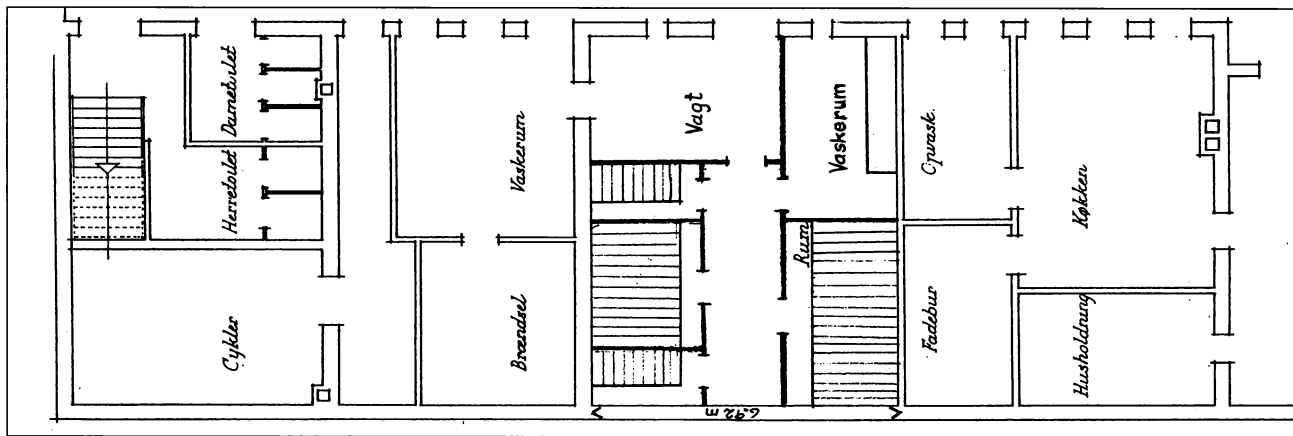
Hanne og Erhardt var en mørk decemberaften spadserende på vej om til deres guldsmedeforretning med hinanden under armen, da der pludselig kom én bagfra og stak hovedet ind mellem dem. Det var Thue, og han gik med dem ind i forretningen og valgte ringen.

Fru Anna Christiansen viste den ofte frem med stolthed, da krigen var forbi.

I mange år vidste vi ikke, hvor Thue var juleaften, men i 1985 fik vi et brev fra Ib Tønnes, Birkerød, hvori han fortæller, at han var sammen med Thue og »Jim« (alias Ejvind Kjeldsen) i sine forældres hjem juleaften 1944.

Hans far var trafikkontrollør A. V. T. Hansen. Familien boede dengang Exnersgade 26 i Esbjerg. Han husker, at Thue virkede ret nedtrykt den juleaften.

Thue tilbragte nytårsaften hos Ole og Jenny Thomsen, Ved Skoven 1. I deres hjem kom Thue tit. Hele familien var aktive i modstandsarbejdet. Ole Thomsen var god til at »organisere«. Han havde et værksted med cykler, elektriske apparater og mange andre ting, så han kom i forbindelse med slagtere, købmænd og andre handelsfolk. Mangen en handel blev ordnet, og på den måde havde Ole Thomsen skaffet »Det

I Esbjerg Højskolehjems sidebygning til gården var indrettet et tysk fængsel i en tidligere hestestald. Ovenover var der dansesal. Der findes ingen plantegning af indretning, men en tidligere fange, Erik Bang, har forklaret, hvordan inddelingen af rum var under besættelsen. Skitse: Esbjerg kommune. Rekonstruktion Dorthe Petersen.

store kolde bord« til huse. Købmand Brinch Fischer kom med øl og snaps.

Sønnen Arne Thomsen og hans kammerat Kurt Sørensen havde taget piger med. De var naturligvis godkendt af Frants Gertsen. Arnes pige hed Astrid, kaldet Strit. Hun blev hurtigt sur på Arne, fordi hun opdagede, at han kyssede »en pige i grøn kjole« ude i køkkenet. Thue tog sig derfor af Arnes pige. Han holdt sig til hende hele aftenen og var i festligt humør.

På Højskolehjemmet i Esbjerg

Gestapo i Esbjerg havde hovedkvarter på Hotel Hafnia. Den første Gestapoleder var Thees Burfeind, men fra september 1944 blev han erstattet af August W.H. Naujock. Som faste medhjælpere havde han otte tyske og to danske Gestapofolk. De danske var Hans Julius og Hans Erik Munck.

Efter at Værnemagten i oktober 1944 havde givet tilladelse til »skærpede forhørsmetoder«, begyndte Gestapo i Esbjerg systematisk at mishandle fangerne. Anfred var en af de mange, der blev mishandlet. Han fik næveslag, øretæver og til sidst klø med en stav.

Tyskerne havde indrettet deres fængsel på Højskolehjemmet i Skolegade i underetagen til en sidefløj i gården, hvor der oprindeligt havde været hestestald og siden svinestald for landmænd, der skulle sælge grise på Torvet.

Indgangen var gennem vagtstuen. Derfra kom man ind i en midtergang, hvor der hang to elektriske pærer ned fra loftet. De var fængselsafdelingens eneste belysning. Der var ingen vinduer i cellerne og ingen ventilation.

På højre side af gangen var der først en enmands-celle, ca. 1 m. bred og 2 m. lang. Den var kun møbleret med en briks med ulige tykke

bundbrædder - ingen tæpper eller madras. Den celle blev Anfred smidt ind i natten efter torturen den 22. december 1944. Gangen langs briksen var så smal, at man med nød og næppe kunne bevæge sig sidelæns. Når fangen skulle spise, måtte han sidde på enden af briksen med åben dør og benene ud på gangen.

Efter en-mands-cellen var der en lidt større celle, hvor tre mand måtte dele en fælles briks. Derefter fulgte endnu en en-mands-celle blot med den forskel, at der var et varmeapparat under briksen, så det var næsten uudholdeligt at ligge på den. I den celle var vognmand Erik Bang indsat fra den 8. til den 16. januar 1945. Han havde kun en vindjakke til at beskytte sig mod varmen. Han lagde den skiftevis under skulderen og under hoften.

Til venstre for gangen var der først et vaske-rum med et vandtrug og et lokum, men dette rum havde et lille vindue. Resten af arealet på denne side af gangen var en større celle, ca. 5 x 2,75 m.

Far blev indsat på Højskolehjemmet i Esbjerg juleaften. Han kom ikke i forhør, for han var jo taget som gidsel. Da han blev lukket ind, lod de ham kigge ind i en af cellerne gennem ruden i døren. »Kan du kende ham, der ligger der?« sagde de, men det kunne far ikke, selv om det var hans svigersøn, Anfred. Sådan var han tor-teret til ukendelighed.

Her opholdt far sig i tre uger, fra julen 1944 til den 16. januar 1945. Døren var midt for, så lyset fra gangen kunne skinne ind. Det meste af rummet var optaget af een stor briks med en bund af træremmer. Heller ikke her var der madrasser eller tæpper. Mens far var der, skul-

le syv mand ligge side om side på briksen. Til andre tider har 10-12 opholdt sig her ad gangen. Så måtte et par stykker ligge på gulvet på den 80 cm. brede gang foran briksen. Fysisk og psykisk var det en belastning at leve sådan i tre uger. Far så ingen hjemmefra i den tid. Vores søster Bodil forsøgte at få ham at se, men det lykkedes ikke.

Helge fortalte senere til tandlæge Aage Haastrup fra Hvidovre, at han var blevet kastet ned i en mørk og våd kælder, da han blev arresteret den 22. december 1944 i Esbjerg. Niels Riis havde senere mishandlet ham, bl.a. slået ham med en gummiknippel. Om Niels Riis har haft ham med til Kolding samme aften, vides ikke, men han var ikke på Højskolehjemmet sammen med far og Anfred.

Far har fortalt, at han blev sat til at skrælle kartofler for tyskerne ved vandtruget. Han blev ekspert i at skrælle, så øjne og sorte pletter i midten ikke blev skåret væk. Tyskernes sauerkraut kunne fangerne ikke ret godt tåle. De fik luft i maven, og luften slap ud med voldsomme eksplosioner.

Vi har bevaret et brev, hvor far skriver hjem efter nogle ting, som han gerne vil have sendt. Brevet er »geprüft«, og hans ønske om at få sendt honning og smør er streget over. Han skrev, at han sov nogenlunde om natten, men det kan man tvivle på.

Den 16. januar 1945 blev en snes fanger overflyttet fra Esbjerg til Frøslevlejren, deriblandt far, Anfred og Erik Bang. Transporten foregik i en lastbil overdækket med pressenninger, en såkaldt prærieskonnert. Fangerne kunne ikke se ud, men far kendte alle veje i Ribe Amt, så han registrerede ind- og udkørslen til

og fra Solbjergvejen, kørselen gennem Bramming by, gennem Ribe og ud ad Tøndervejen. To tyske soldater med maskingeværer holdt vagt, så fangerne ikke kunne flygte. En af fangerne havde fået brækket halebenet med en knippel under tyskernes forhør af ham. Han havde svært ved at finde hvile under transporten.

En anden skulle af med vandet, men det kunne der ikke stoppes for, så han måtte forrette sin nødtørft i bilen.

Omsider nåede de frem til lejren. De var startet kl. 9.30 og ankom til Frøslev kl. 14.

Jeg går under jorden

Lige efter at Gestapo havde hentet far juleaften 1944, kom Ruth og Tage hjem på Mulvadvej direkte fra sygehuset, hvor de havde hentet deres lille Aase. Hanne og Erhardt havde været hjemme, mens Gestapo var der. De to par spiste julemiddag hos Erhardt og Tages forældre i Storgade, som de plejede, men senere kom de alle tilbage, og så var vi 12 i alt.

Erhardt syntes nu, at det var bedst, at jeg gik med dem hjem på Ribevej om natten. Gestapo kunne komme igen i et fjerde ærinde. De kædede som regel ikke opgaverne sammen. På en uforklarlig måde havde vi fået at vide, at Helge var afhentet i min lejlighed. Jeg var mere efter søgt, end jeg selv troede, og jeg var ret modfalden.

Juledag om morgenen rejste jeg med toget til vores tante Karen og onkel Mads Najbjerg i Gjerndrup ved Brørup. Tante Karen skulle nok finde på en udvej til at få mig skjult.

Vi ringede ikke til nogen fra Mulvadvej, for der var telefonaflytning på vores telefon, Bram-

Sådan så mit falske legitimationskort ud. Jeg har gjort mig et år yngre. Derefter hed jeg Else Hansen i 129 dage. Foto i privateje.

ming nr. 200. Det vidste vi fra telefondamen på centralen. Men Erhardt ringede til Gjerndrup, om de ville hente en gæst ved toget. Onkel Mads kom i hestevogn og kørte mig de otte km. til gården, Højbogård, i Gjerndrup.

Tante Karen havde lagt planerne. Jeg lånte en gammel cykel og cyklede først til Brørup,

hvor der var bestilt tid til mig hos fotografen. Da pasbilledet var færdigt, cyklede jeg efter tante Karens kortskitse til Københoved, hvor jeg skulle finde frem til sognefoged Chr. Dall, som var hendes fætter, og som var i stand til at lave et falsk legitimationskort til mig.

Jeg har lykkeligt glemt strabadserne på den ca. 40 km lange cykletur den juledag 1944, i snesjap og nedtrykt stemning. Jeg husker kun, at jeg blev lukket ind på sognefogedens kontor gennem hovedindgangen i gavlen på »Lilholdtgård« lige syd for Kongeåen. Ingen måtte se mig.

Først da han gav sig til at udfylde kortet, gik dét op for mig, at jeg skulle bestemme, hvad jeg nu ville hedde. Det blev til »Else Hansen«. Det skulle være et almindeligt navn, mente jeg, og på Jerne Skole havde jeg en klasse med tre Elser. Som fødselsdato valgte jeg den 6. maj, vores mors fødselsdag.

Der vankede ingen kaffe, ingen gæstfrihed. Bare ud ad døren med mig, for det var ikke hverdagsarbejde for Chr. Dall at lave falsknerier. Jeg skulle også helst nå Gjerndrup, inden det blev mørkt.

Jeg sov oppe i gæsteværelset på Højbogård om natten, og tidligt om morgenen anden juledag kørte onkel Mads mig til toget.

Sankt Lukas Stiftelsen i Hellerup

De havde bestemt for mig, at jeg skulle under jorden på Sankt Lukas Stiftelsen i Hellerup. Der havde tante Karen fået sin uddannelse som diakonisse og sygeplejerske. Derfra havde hun virket som søster, indtil hun i 1930'erne giftede sig med onkel Mads, som var enkemand efter vores moster Tinne.

Forstanderinden på Sankt Lukas Stiftelsen, søster Eva Lyngby, var tante Karens veninde, og på Lukas Stiftelsen var også vores søster Lise. Hun var begyndt der som søsterelev i 1943.

Jeg fik et introduktionsbrev med fra Gjerndrup og to store bundter hvidt, hjemmespundet garn til de lange vinteraftener. Onkel Mads lånte mig 300 kr., som jeg betalte tilbage efter krigen.

Togrejsen til København tog hele dagen. Jeg havde madpakker med. Der var lange ventetider på stationerne og togsift flere steder. Jeg fik brug for mit nye legitimationskort både på Storebælt, og da jeg skulle forlade hovedbanegården i København. Overfor Frihedsstøtten fandt jeg en linie 6 og nåede frem til Sankt Lukas Stiftelsen sent om aftenen.

Ved portnerlugen bad jeg om at komme til at tale med søster Eva. Det syntes man nok var lidt mærkeligt på dette tidspunkt, men brevet fra tante Karen blev sendt af sted, og kort tid efter kom søster Eva i slåbrok og lukkede mig ind.

Hun undrede sig noget, for vores søster Lise var samme dag rejst hjem til mit bryllup. Vi må have krydset hinanden på togrejsen.

Jeg kom til at bo på et kammer på 4. sal. Der sad jeg og sømmede en stabel hvide sygeplejeforklæder op til almindelig længde, den dag jeg skulle have været gift med Anfred.

Da var Lise kommet tilbage igen. Hun gik nu for at være min (Else Hansens) kusine. Intet blev røbet før befrielsesdagen den 4. maj 1945. Jeg blev sat til at være barneplejeelev på Sankt Lukas Stiftelsens spædbørnehjem på Sankt Lukasvej, lige ved siden af Poul Hartlings præstegård. Han var institutionens præst.

Min arbejdsdag blev lang og streng: op til

morgente kl. 6 og sent i seng, men så var tankerne godt optaget.

Jeg fik medansvaret for 42 småbørn mellem 0 og 2 år. De var meget fede, ikke som resultat af god mad, men på grund af fejlnæring, og næsten alle havde røde haler. Cellulosebleerne var krympet ind til lomme-tørklæde-størrelse. Snipperne skulle holdes sammen med en sikkerhedsnål, som i løbet af et par uger gav mig en bullen tommelfinger, der måtte krydsklippes ovre på hospitalet.

Når børnene blev sat på potte, blev de bundet til et sengeben for ikke at vælte. Deres morgenmad, kærnemælkssuppe, skovlede vi ind i dem, mens de stod fastklemte mellem vores ben med ryggen til og tallerkenen under hagen. Hvis vællingen løb ud af munden på babyen, blev den skovlet ind igen. Det gjaldt om at made hurtigt, for de andre ventende babyer skreg af sult.

Efter middagssøvnen skulle de børn, der kunne gå, beskæftiges i legestuen. Første gang, jeg var alene om at passe 20 børn, gav jeg dem biler og klodser, men dem slog de hinanden oven i hovedet med, så jeg lærte at give dem udelukkende bløde ting.

Derefter var der pusling, gulvvask og oprydning indtil kl. 20.

Forstanderinden på spædbørnshjemmet, søster Abel Katrine i sort lang kjole, hvidt forklæde og hvid kyse med sløjfe under hagen, var elskelig og hjælpsom. De andre seks unge barneplejeelever var ligeledes meget søde. En af dem hed Ruth Malthe Brunn. Hun læste somme tider op for os af breve, der var smuglet ud af Vestre Fængsel. Der sad hendes bror, Kim Malthe Brunn, indespærret som frihedskæmper.

Jeg kunne ikke risikere at fortælle, at jeg også havde min bror med i frihedskampen.

Om aftenen var vi ovre i dagligstuen hos søstrene. Vi sang, hørte på oplæsning, drak erstatningskaffe og lavede håndarbejde. Jeg sad ved siden af min »kusine« og strikkede hvide uldsokker til min kæreste langt borte.

Indvendigt i hælen broderede jeg med sort garn: »Kærlig hilsen« i den ene sok og »Fra Dorthe« i den anden, men den hilsen fik han aldrig, for sokkerne blev først sendt til tante Karen, som sendte dem videre til min svigermor i Varde. Hun farvede sokkerne sorte, inden de kom i en pakke til Anfred i Frøslevlejren.

Jeg besøgte Mie på Nørrebros Runddel, når jeg havde fri. Hun fortalte, når Thue havde været der. Hun så ham ikke tit, men hun kunne se, at han havde efterladt snavset tøj. Hun vaskede tøjet, men turde knap nok hænge det op i lejligheden.

Sidst i januar fik jeg difteritis. I 1½ måned lå jeg indespærret og syg på et værelse oppe under søsterhusets tag. Det var en slem omgang med meget høj feber og halsen næsten lukket af betændelse. Man hverken turde eller kunne indlægge mig på et hospital uden de nødvendige papirer, men søster Jessine og søster Anna skiftedes til at passe mig. Besøg måtte jeg ikke modtage på grund af smittefaren.

Thue og Hans' sidste aktioner

Hver dag var for Thue og hans kammerater en leg med døden. Anna Christiansen fortæller:

»Hans var hjemme fredag den 29. december 1944. Han var på værelset, da det ringede på døren. Udenfor stod en ung

desuden, hvem havde det tekniske medhold?
»Jeg skulle måske lige undersøge, og forsikre»

»Jeg har et brev til Hans. Han var ved stå dig her?« Det fløj gennem mit hoved, at jeg måtte være forsigtig på trods af, at hun kendte kodeordet. Jeg fik hende overbevist om, at Hans engang havde logeret her, men han var forlængst flyttet osv. - en lang historie med aftaler om et møde med Hans. Jeg lod som om, jeg gik ind for at ringe, men i stedet rådførte jeg mig med Hans.

»Stikker!« var hans svar. Huset kunne altså være omringet af Gestapo, og Hans' pistol var i hans frakkelomme i gangen.

Heldigvis kom min søn, Robert, netop hjem. Jeg sagde: »Åh, er du der - jeg har ikke haft tid til at sy din frakke. Gør det selv. Den hænger der.«

Min søn fattede hurtigt, og Hans fik sin pistol. Nu var han rede, om noget hændte. Jeg aftalte et møde med pigen på en restaurant om aftenen. Vores folk var der også, og de fandt ud af, at hun havde en livvagt«.

Hans sendte folk ud for at likvidere hende, men hun var skarpt bevogtet af Gestapo. Hun kaldte sig »Marie«. Hun var antagelig den samme som »Jenny Holm«, hendes andet dæksnavn.

Nu var det ikke tilrådeligt, at Anna Christiansen boede hjemme mere. Hun cyklede til sin præsteven i Darum og boede der i 14 dage. Herfra cyklede hun om dagen ind og passede sit arbejde i Esbjerg.

Hans og Thue passede deres opgaver, som ikke blev mindre farlige. Der kom igen våben, der

»Jeg skulle undersøge og forsikre»
»Jeg skulle måske lige undersøge, og forsikre»
»Jeg skulle Thue sig om aftenen til i»

onkel Mads og tante Karen. Han var net med i dansen omkring juletræet, da det skulle plyndres helligtrekongers aften.

Efterhånden blev Hans og Thue dog klar over, at de hellere måtte rejse til København og forsvinde ud af landet. Det rygte lod de sive ud. Boghandler Iversens fra Bramming besøgte Helge to gange i arresten i Kolding. Fru Iversen kom hjem til mor og fortalte, at hun havde fået mulighed for at fortælle Helge, at Thue og Hans var taget til Sverige.

Hans, Thue og Anna Christiansen rejste godt nok til København den 13. januar, men ikke med samme tog. Det var meningen, de skulle med båd over Øresund, men ingen af dem kunne udholde den tanke ikke at være med i besættelsens sidste tid.

Både Lise og Mie var sammen med Thue hos venner den korte tid, han var i København, men jeg så ham ikke. Kort efter Thues død har Lise skrevet følgende i et brev til mor:

»..... Jeg troede ikke, det blev sidste gang. Han sagde ikke ret meget, men han sad så stille og smilede. Jeg husker kun, at det sidste, jeg sagde til ham, da han gik ud af døren, var: »Vi tænker så meget på dig, Thue, og vi er stolte af dig!«

Anna Christiansen blev i København. Hun boede forskellige steder og fortsatte med at hjælpe sabotører. Hun traf bl.a. tre fra Bramminggruppen, Robert Pedersen, Niels Ortved og Roald Jensen. Sidstnævnte var også fra Mulvadvej i Bramming.

Hans og Thue tog hurtigt tilbage til Esbjerg, skuffede over, at de ikke kunne få noget rigtigt at gøre i København. Det var svært at komme ind i hovedstadsgrupperne, når man var fra provinsen.

Læge Niels Svith, Ribe, som fulgte nøje med i deres virke, kom hjem og sagde: »Nu er de rejst til Sverige«, men et par dage efter kommenterede han: »De idioter, nu er de kommet hjem igen!«

I logi hos Ruth Frederiksen og Jens Clausen

I Jyllandsgade nr. 70, lige overfor Sankt Josef Hospital i Esbjerg, boede fru Frederiksen med sine to døtre, Ruth, der var musikpædagog, og Esther, der var telefonistinde. Familien var motiveret til kampen mod besættelsesmagten gennem Dansk Samling.

Ruth og Esther var med i en kreds, der havde baggrund i Indre Mission, og som især var blevet aktiv efter mordet på Kaj Munk, den 4. januar 1944. Den gik under navnet »Kaj Munkgruppen«.

Frants Gertsen kom i forbindelse med familien Frederiksen, straks han kom til byen i februar 1944. De stillede deres hjem til rådighed for ham. Pigerne stod parat med varme håndklæder, når han var i bad.

Ruth og Esther fandt dog også ud af, at de kunne gøre en indsats, selv om de var piger, eller netop fordi de var piger. Når frihedskæmperne kom tilbage fra en aktion, tog de dem under armen og fulgte dem hjem, som om det var et fredeligt ægtepar, der var ude at gå aftentur.

Esther var aktivt med i advarsler og meddelelser fra telefoncentralen, og Ruth skaffede logi og mad til hjemløse sabotører. Hun var med til

at danne de såkaldte »madringer« indenfor sin kreds.

»Madringerne« fungerede på den måde, at sabotørerne på skift kunne spise forskellige steder. En stafet gik rundt fra sted til sted og sagde, at i morgen kommer så og så mange illegale og spiser hos jer, og mens de spiste, fik de at vide, hvor de kunne spise næste dag.

På tilsvarende måde blev der også stillet logi til rådighed. Således kom Hans og Thue til at bo nogle nætter hos lærerinde frk. Bonde i Frodesgade nr. 76 og Thue alene til at bo hos fiskeskipper Jens Clausen i Kronprinsensgade.

Utallige møder med Frants Gertsen blev afholdt i familien Frederiksens stuer, mens pigerne og deres mor trak sig tilbage til værelserne og køkkenet. Hans og Thue boede i flere omgange i lejlighedens pulterkammer ovenpå, hvor der var toilet og vaskekumme. De havde nøgle og kunne gå i spisekammeret, hvis de var sultne. Rationeringskort havde de ikke, men det var ikke noget problem, for fru Frederiksen ejede købmandsforretningen på hjørnet af Jyllandsgade og Nørregade. Siden hendes mands død havde hun haft bestyrer på, men hun kunne hente, hvad hun havde brug for.

Om Thues logisted i Kronprinsensgade fortæller fiskeskipper Jens Clausen:

»Min kone er Ruths veninde. En dag kom Ruth til mig og sagde: »Du er med i modstandsarbejdet, så nu må du til at gøre noget. Jeg har en opgave til dig.«

Jeg var fisker og kunne ikke gøre så meget, som jeg gerne ville. Det hun ønskede af mig var, at jeg skulle huse en illegal. Hun kom engang i november-de-

cember. Og jeg bad så om, at vores hjælp måtte vente til efter jul, for min kone var gravid. Vi fik en søn den 19. december 1944.

Et par dage ind i januar kom der så en ung mand til os. Han kendte kodeordet (Halfdan) og sagde, at han hed Halfdan. Det var Thue.

Jeg bød ham på middagsmad. Han afslod at spise sammen med os, men så sagde jeg, at det var med i min aftale med Ruth Frederiksen. Først skulle vi dog snakke sammen, mente jeg, så vi vidste, hvor vi havde hinanden, og vi skulle have klare aftaler.

Du skal vide, forklarede jeg, at her i huset beder vi bordbøn. Dertil svarede Thue, at det var han vant til hjemmefra. Vi kom ind på, at han var forhenværende KFUM-spejder, og at han havde gået på Ribe Katedralskole. Resultatet af vores samtale blev, at han fik nøglen til gadedøren og ret til at gå i spisekammeret.

Vi havde ikke noget gæsteværelse, så han sov på sofaen om natten. Når han skulle ud i længere tid, fik han madpakke med.

De dage, han var hjemme til middag, ville han gerne sidde ved bordet, så han kunne se ud i entreen. Hans revolver med hvidt skaft tog han op af lommen og lagde på bordet ved siden af sig. »Synes du, det er forfærdeligt?« sagde han til mig. Dertil svarede jeg: »Jeg beder for dig om, at du må gøre det rigtige«. En dag kom han til mig og sagde: »Nu skal jeg til Kolding. Det er pålagt mig at likvidere en stikker«.

Thue kom tilbage fra Kolding den 15. februar. Han betroede mig, at han ganske vidst havde skudt på stikkeren, en pige, men bagefter fik han at vide, at hun ikke var død. Hun havde smidt sig ned og ladet som om, hun var død. »Havde jeg været vant til den slags, havde jeg nok vendt mig om og skudt en ekstra gang«, fortalte Thue.«

Pigen var »Jenny Holm«.

»Jenny Holm«

Hun var fra Fanø og beskrives som ca. 25-30 år, 162 cm, åleslank og mørkblond. Hun bar briller med tykt glas og sås mest i en mørk skindfrakke.

Hendes rigtige navn er mig bekendt i dag, men jeg mener ikke, det bør nævnes i denne bog.

Efter anbefaling af Ib Birkedal Hansen, Gestapo-mand fra Kolding, var hun ansat hos Gestapo i Hamborg fra nytår 1943. Fra den 18. oktober 1944 var hun ansat i Kolding i fast, tysk polititjeneste. Hun arbejdede over hele Sønderjylland og var en effektiv hjælper for Gestapo i bekæmpelse af modstandsbevægelsen.

Hun var skyld i adskillige angiverier, bl.a. af 75-100 danske kommunister, som hun opsporede på sine rejser i Danmark i 1943. I Esbjerg var hun skyld i adskillige anholdelser, bl.a. af redaktør Carl Nielsen den 20. november 1944.

På grund af sine særlige kvalifikationer blev hun især brugt i efterretningsarbejdet. Bl.a. havde hun som opgave at finde engelske spioner og agenter i Danmark.

I en forkortet udgave af anklagemyndighedens lægeerklæring den 1. oktober 1948 i anledning af retssagen mod hende udtales:

»Hun er afgjort velbegavet, men følelseskold, sårbar, selvhævdende og egocentrisk. I givne situationer er hun hensynsløst løgnagtig og uden skrupler eller hævninger. Hun har evne til affektbetingede besvimelsesanfald.«

Som fremgangsmåde brugte hun at henvende sig til forskellige mennesker med hilsen fra en eller anden, som hun formodede, de kendte. Stikkeren Niels Riis brugte samme metode. Hun forklarede så, at hun arbejdede for den engelske efterretningstjeneste.

»Willy«

I Esbjerg er »Jenny Holm« særlig kendt i forbindelse med Gestapos forsøg på at anholde »Willy«, alias Vagn Merrild Jensen.

»Willy« kom fra Odense i efteråret 1943. Han var stærkt eftersøgt af Gestapo, så han skulle væk fra byen. Han var blevet udnævnt til medlem af Region III's ledelse og skulle fungere som blokadeleder i det sydjyske område. Han blev udstyret med et togkort og der blev sørget for logi til ham i hver af regionens ni købstæder, men også i mindre byer.

Han var en af de hårde drenge indenfor det kommunistiske modstandsarbejde. Han gik altid med handsker, fordi han fra sin sømandstid havde tatoveringer, der gik helt ud over fingrene.

»Jenny Holm« og »Willy« traf hinanden to gange. Første gang i toget fra Vojens nordpå den 12. februar 1945. Hun kom ind i kupeen, hvor

han sad, og de faldt i snak. Under samtalen spurgte hun ham, hvorfor han havde handsker på. Han sagde, at han havde eksem. »Må jeg se?« spurgte hun, »jeg er sygeplejerske«. Det fik hun ikke lov til.

Ingen af dem var klar over, hvem den anden var. Da de kom til Kolding, gik de på Trocadero og drak kaffe sammen. Han fortalte, at han var montør på Thomas B. Thrige i Odense. »Gu' er du ej«, sagde hun, »du er sabotør«. Han troede heller ikke, hun var sygeplejerske.

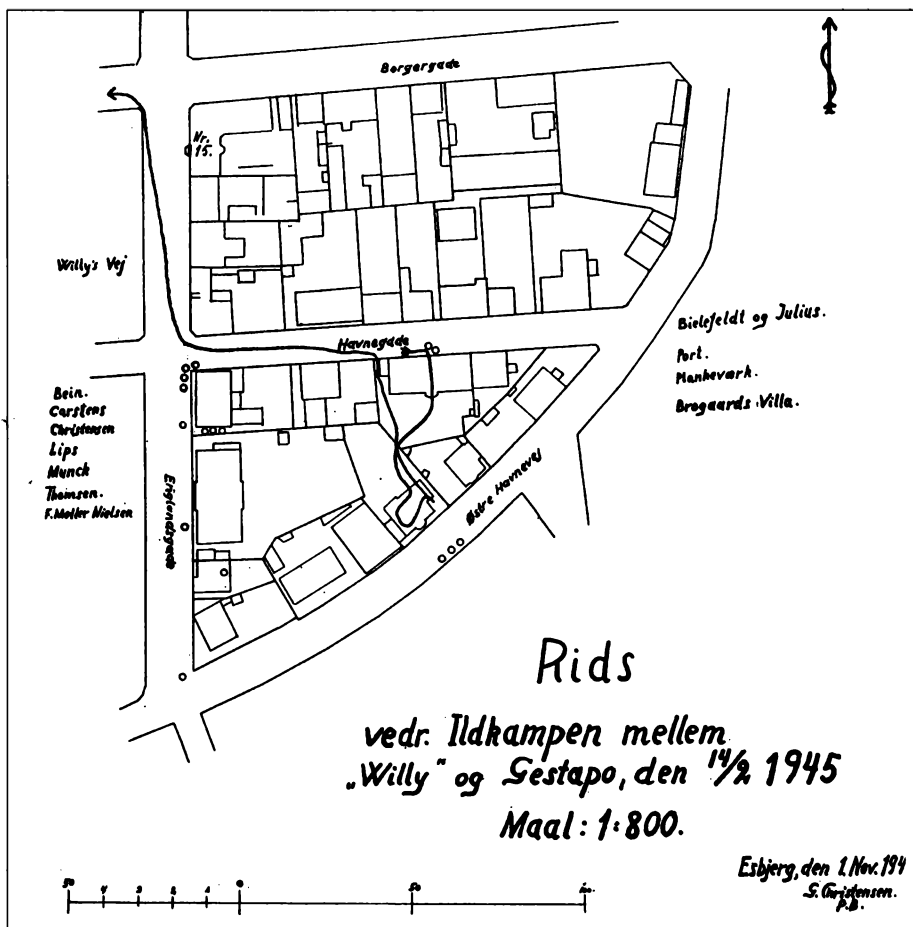
De aftalte at mødes i Esbjerg næste dag. Da hun fulgte ham til toget, blev de set af hendes Gestapo-chef.

Først i toget slog det »Willy«, at hun var »Jenny Holm«. I Esbjerg gik han straks til Frants Gertsen og sagde, at han havde mødt »Jenny Holm«. Han overnattede hos familien Frederiksen i Jyllandsgade.

Da »Jenny Holm« kom tilbage til Gestapokontoret i Kolding, gjorde hendes medarbejder, Niels Riis og hendes chef, Maciejewski, hende opmærksom på, at de havde set hende sammen med den eftersøgte »Willy«. Hun fandt hurtigt en troværdig forklaring. Alle tre kørte straks til Esbjerg Banegård, som de nåede, før toget kom ind.

»Jenny Holm« genkendte »Willy«, selv om han havde taget halstørklæde og en hvid pelshue på. De to andre genkendte ham ikke, og hun påviste ham heller ikke. Hun ville antagelig have ham for sig selv for at få mere ud af ham.

Den 13. februar 1945 fortsatte begivenhederne. Koldings to sabotageledere, »Per« og »Hugo«, som vil blive omtalt senere, blev anholdt, og en af dem havde på sig et brev til »Willy«, adresseret til Betty Groth, Englandsgade 3, Esbjerg.

Vagn Merrild Jensens flugtvej fra Gestapo den 14. februar 1945. De ni navne er alle navne på Gestapofolk. Tegning: Historisk Samling fra Besættelsestiden, Esbjerg.

Det kunne måske bruges til at få lokket »Willy« i en fælde.

»Jenny Holm« havde lovet at møde »Willy« samme aften på Esbjerg Banegård, men hun blev hjemme i Kolding.

I Esbjerg var der ellers sammenkaldt modstandsfolk til at tage imod hende: Hyllested, Frants Gertsen, Ejner Sønderborg m.fl. Hun

skulle likvideres. Arne Thomsen var endog mødt op med en trehjulet cykel til at transportere hende bort på og sække til at lægge over hende.

»Willy« havde også indfundet sig, men udenfor banegården var der opbud af Gestapofolk, så han gik ikke selv ind. Det var bedre at lade kammeraterne tage sig af hende.

Samme aften, eller måske var det om dagen,

lod Gestapo telefonistinde Betty Groth og hendes familie anholde, men de skulle blive under bevogtning af tre Gestapofolk, den ene var dansktalende, i deres lejlighed i Englandsgade i håb om, at »Willy« ville ringe. De var blevet klar over, at »Willy« lod sine vigtige meddelelser gå ud over telefoncentralen via Betty Groth.

Næste dag, den 14. februar 1945 ved otte-tiden, ringede »Willy«. Han fattede ikke mistanke, selv om der blev sagt »Ein Augenblick«. Den dansktalende Gestapomand gav sig ud for Betty Groths bror og aftalte med »Willy«, at de skulle mødes på hjørnet af Englandsgade og Havnegade, så »Willy« kunne få brevet fra »Per« og »Hugo«. Det var »Jenny Holms« idé, at »Willy« skulle gå i fælden. Og »Willy« gik i fælden.

Der blev skudt på ham fra tre gadehjørner, men det lykkedes for ham at slippe væk, mens han affyrede 21 skud mod tyskerne.

Såret løb han gennem porte og gårde, kravlede over altaner og plankeværk og havnede til sidst i en baggård hos en invalid. Her sad han gemt i en kartoffelkasse, mens tyske soldater gennemsøgte lejligheden. Den invalide gav ham et par snapse, hvorefter han gik og søgte hjælp hos nogle modstandsfolk. De rådede til, at »Willy« trods sine sår skulle gå gennem et par haver og finde frem til provst A. E. Kjærgaard i Havnegade 27. Her skulle han låne en frakke af provsten og gøre sig ukendelig. Derfra skulle han snige sig til en illegal adresse i Haraldsgade, hvortil læge K. E. Almsø var tilkaldt for at hjælpe ham.

Der var gået en kugle ind gennem en af de tykke lægmuskler i hans ene ben. Lægen stak en vatpind ind og ud gennem hullet. »Du kan ikke engang komme til at prale af et ar bagef-

ter«, sagde han. Først lidt senere mærkede »Willy«, at han også havde fået to kugler i sædet. Han var altså ikke slemt såret, men alligevel var det ikke ham, der skulle tage til Kolding dagen efter og likvidere »Jenny Holm«, naturligvis også fordi hun kendte ham for godt.

For dog ikke at tabe forbindelsen med »Jenny Holm«, som kunne forventes at give vigtige oplysninger, lod »Willy« sine kammerater skrive et brev til hende. Derefter fulgte en lang korrespondance mellem dem. »Willy« skrev selv et eller to breve, resten skrev kammeraterne. Hensigten var at få hende likvideret. Det var forsøgt to gange, og nu tredje gang var Thue udset til at tage til Kolding og »ordne« hende, som han fortalte til fiskeskipper Jens Clausen.

To betydningsfulde anholdelser i Kolding

Staldgården i Kolding var Gestapos hovedkvarter. SS-Hauptsturmbandführer og Kriminalrat Thees Burfeind var chef.

Da han kom til Kolding i juni 1944, havde han 10 medarbejdere, men mod slutningen af krigen var han oppe på 30-40.

Ekspeditionerne planlagdes af chefen, og som regel rykkede Gestapofolkene ud i grupper. En af grupperne bestod af tyskerne Maciejewski, Wehmann og deres danske hjælpere Niels Riis og Børge Godtfredsen. De arbejdede over hele Syd- og Sønderjylland. Den 13. februar 1945 gjaldt det anholdelsen af Koldings daværende sabotageledere, »Hugo« (skrædder Holger Jensen) og »Per« (tapetserer Erik Pedersen). De var nogle flotte fyre, når de viste sig på gaden i Kolding. De lignede ikke nogen, der skulle ud og sprænge broer i luften.

Den pågældende formiddag sad de og drak

kaffe på Saxildhus. En udkikspost, der fulgte med i, hvem der gik ud og ind, gav Niels Riis et praj om, hvem der sad derinde. Niels Riis og en tysk Gestapomand gik ind og bad dem legitimer sig. »Per« sagde, at han havde sit legitimationskort i sin frakkelomme i kælderen, hvorefter Riis fulgte ham ned i garderoben.

Da de var gået, overmandede »Hugo« den anden Gestapomand, og med hænderne for ansigtet sprang han op på en stol og styrtede sig ud gennem ruden i hjørnevinduet. Han blev dog straks anholdt nede på gaden, hvor han løb lige i armene på en tysk militærpatrulje.

I kælderen forsøgte »Per« også at flygte. Mens Riis gik med venstre hånd på »Pers« højre skulder, drejede »Per« sig pludseligt for at befri sig fra Riis og flygte. Under flugtforsøget blev »Per« ramt af et strejfskud i lillefingeren. Han blev hurtigt stoppet og ført til Staldgården.

»Hugo« blev bragt ind på den militære vagtstue og gennembanket. Derefter kom han til forhørslokalerne på Staldgården. Inden Gestapofolkene forhørte ham efter tur med knyt-næveslag i ansigtet, blev hans hænder lænket sammen på ryggen, så han var ude af stand til at væрге for sig.

Hver gang han faldt besvimet sammen, og det gjorde han flere gange, blev han rettet op igen med spark. Til sidst var han fuldstændig følelsesløs.

Mens han sad bagbundet på en kurvekuffert med ophovnet og blodigt ansigt, kom Riis ind i forhørslokalet. Uheldigvis havde han fundet et fotografi af sig selv i »Hugos« tegnebog. Niels Riis blev vild af raseri og gav »Hugos« i forvejen uhyggeligt tilredte ansigt en ny omgang slag. Riis kunne godt regne ud, at fotografiet skulle

videregives til Aage Højland Christensen, Regions III's leder.

For netop at komme på nærmere hold af regionslederen beholdt Riis »Hugo« på Staldgården. Han kom altså ikke med i dødstransporten til København den 6. marts 1945, men den kom »Per« med i. En anden grund til at »Hugo« reddede livet var, at han kunne reparere de tyske uniformer.

Straks da »Per« var blevet anholdt, kom han i et 20 timer langt forhør på Staldgården, hvor han måtte stå med bøjede knæ og med ansigtet mod væggen. Hvis han prøvede at rette knæene op, blev han slået.

Afløserne for »Per« og »Hugo« skulle komme fra Esbjerg. Det intense stikkerarbejde, der ustandseligt gav overraskelser, gjorde, at man ikke kunne forsvare at have Hans og Thue stationeret i Esbjerg længere. De var blevet for kendte og eftersøgte. Ledelsen af Region III gav dem ordre til foreløbig at flytte til Kolding, som ved arrestationen af »Hugo« og »Per« just var kommet til at stå uden sabotageledere.

Det var et farligt job. Man skulle tro, de også var for kendte der! En besynderlig disposition, men en ordre var en ordre!

Nu mange år efter kan man spekulere på, hvorfor de rejste til den farlige Kolding Bane-gård. Hvorfor stod de ikke af toget en station før eller efter?

De rejste til Kolding. Rygtet derom var gået forud. Gestapos folk stod parate, da toget kom ind den 22. februar. »Det er ham«, sagde »Jenny Holm« og pegede på Thue. Niels Riis anholdt dem. Han havde et billede af Hans, men ikke af Thue.

Tyske soldater på perronen på Kolding Banegård, hvor anholdelser af danske modstandsfolk så tit fandt sted. Foto: Olaf Skov, Lunderskov.

De blev ført til Staldgården, og under spark, knytnæveslag og brug af forskellige torturinstrumenter blev de tvunget til at give visse oplysninger. Bl.a. var de en tur i Grimstrup Krat til påvisning af et våbenlager.

Om dette våbenlager fortæller kørerlærer Tage Hillerup:

»Min far hed Mads Chr. Jensen. Vi boede på gården Egelund ved Grimstrup Krat. Bramming-gruppens medlemmer boede undertiden hos os, Robert, Niels Ortved, Thue og Helge, så jeg kendte dem, selvom jeg kun var en skoledreng.

En dag da jeg kom fra skole, kom tre mørkkledte tyskere med Helge. Han havde hænderne på ryggen og håndjern på. Jeg kunne se det, for han havde en kappe slængt over skuldrene.

Helge kikkede lige igennem mig, selvom vi kendte hinanden. Det fattede jeg først bagefter.

Han skulle påvise deres våbenlager. De havde to, det rigtige og et »narredepot«. Kun det sidste viste han tyskerne hen til. Det var et stort jordhul foret med halm. Der lå en masse brugte patronhylstre og min drengepistol. De andre ting var i den anden hule«.

Familien Frederiksen arresteres

Af de navne, Hans og Thue lod sive ud, var bl.a. familien Frederiksens. De troede, familien var gået under jorden.

Betty Groth var som nævnt blevet arresteret af Gestapo den 13. februar 1945. Da hun ligesom Esther Frederiksen arbejdede på telefoncentralen og desuden samarbejdede med Ruth og Esther Frederiksen for modstandsbevægelsen, bestemte Frants Gertsen, at de begge skulle gå under jorden. Beslutningen omfattede også moderen, da hun vidste for meget.

Kaptajn H. G. Agger, der var kommet til Esbjerg i slutningen af oktober 1944 som militær rådgiver og øverste leder af modstandsgrupperne i Esbjerg, anså det imidlertid ikke for nødvendigt, at familien Frederiksen skulle forsvinde med den begrundelse, at de for tiden ikke havde illegale boende. De var altså hjemme, da der kom bud efter dem.

Den 24. februar 1945, to dage efter anholdelsen af Thue og Hans i Kolding, kom Gestapo til Jyllandsgade 70. Det var lørdag lidt før kl. 14. Ruth var gået til bageren efter Othellokager til kaffen. Da hun kom tilbage, så hun en tysk soldat på vagt i porten. Hun blev straks klar over,

Gestapo-hovedkvarteret for Sydjylland, Staldgården i Kolding i 1945. Celle II, hvor Thue sad i 10 døgn, findes i hjørnet til højre, forhørslokalerne i hjørnet til venstre. Flyttebilen tilhørte Erik Bang, Esbjerg. Gestapo beslaglagde alle hans flyttebiler fra 8. januar 1945. Foto: Kolding Stadsarkiv.

at nu var der bud efter dem. Hendes første tanke var at flygte over til vennerne i Kronprinsensgade, men hun kunne ikke tænke sig at lade sin mor i stikken, så hun gik op i lejligheden, og lidt efter kom også Esther hjem.

Gestapo med Maciejewski i spidsen kom straks efter ind og arresterede de tre kvinder. Imens stod tyske politisoldater med hunde tæt

foran Jyllandsgade nr. 70. Nonnerne fulgte begivenheden fra hospitalsvinduerne overfor.

Maciejewski holdt et fotografi af »Willy« (Vagn Merrild Jensen) frem for dem og spurgte, om de kendte denne mand. De sagde, at ham havde de aldrig set, og andet blev der ikke spurgt om. Det var lørdag eftermiddag, og Gestapo havde travlt.

De tre anholdte blev ført ned i Gestapobilen.

De måtte ikke tage noget med undtagen det overtøj, de kunne nå at gribe i farten. Man kørte dem til »Per Skid« (Peters Kro), hvor de blev stillet op med ansigtet mod væggen og en bevæbnet tysker som vagt.

Lidt senere kom Gestapo med frk. Bonde, i hvis lejlighed, Frodesgade nr. 76, Hans og Thue havde sovet i dobbeltseng adskillige nætter. Frk. Bonde var lærerinde på Danmarksgade Skole. Hun boede sammen med sin gigtsvage søster. Gennem Ruth lånte de tit deres lejlighed ud til husvilde sabotører, men når det skete, var de aldrig selv hjemme, så de så aldrig de personer, som de gav husly.

Endnu en anholdt kom til, så de nu var fem fanger. De blev kørt til Højskolehjemmet og med det samme gennet over i en af Erik Bangs flyttebiler.

Denne var næsten fyldt op med våben fra et våbendepot, som tyskerne havde beslaglagt. Måske var det våbenlageret fra Grimstrup Krat, hvor Thue og Hans havde været til påvisning.

De fem fanger fik hver en sæk over skuldrene som værn mod kulden under transporten til Staldgården i Kolding. Her måtte Gestapo betale for at få porten åbnet og læsset kørt ind.

De fire kvinder blev straks kørt til Kolding Arresthus og fordelt i fire celler ved siden af hinanden. Esther kom ind til nogle kvinder, der var ved at fange lus på hinanden. Moderen kom ind til en anden gammel dame, og her sad de to i flere dage rystende af angst. Frk. Bonde derimod viste ingen angst overfor den gruppe, hun kom til at dele celle med.

Ruth kom på enecelle, men først blev en fuld tysk soldat slæbt ud gennem sin brækpøl. Nu var Ruth alene med skarn og stank og fire grøn-

ne vægge bag et aflåst gitterværk. »Singen und Lärmen ist verboten«, stod der på et skilt.

Den første uges tid havde de ingen sæbe eller tandbørster. Kun den kolde vandhane. De fandt rotteekskremer i tyskersuppen, så mad fik de ikke meget af, før der via Røde Kors kom varer til dem fra købmandsbutikken derhjemme. Det havde bestyreren sørget for.

Nogle af de tyske fangevogtere viste sig at være danskervenlige. Af dem fik Ruth sæbe og skurebørste. Nu blev cellerne gjort rene, og vinduer åbnet for frisk luft. Endog cellelugerne i dørene blev lukket op, så de kunne høre radio.

»Fräulein Ruth, schon ist der Krieg vorbei«, grinede de til hende.

Alle forhør foregik på Staldgården. Det længste forhør, Ruth var i, varede otte timer. Otte-ti Gestapofolk forhørte hende fra alle sider. Der blev ikke brugt tortur mod kvinder, men under forhørene slog de ud efter hende, så det susede om ørerne, alt imens de skreg: »Sie lügen.«

Snart tryglede de om tilståelse af »brøderi«, snart truede de med klø og snart med skydning. En dag under et forhør sagde en af Gestapofolkene til Ruth, at han ville give hende en endefuld. »Det kan jeg jo ikke forhindre Dem i«, sagde hun, og så lod han hende være.

Under det store forhør blev Ruth konfronteret med Hans, men først med et billede af ham. »Kennen Sie diesen Mann?«, spurgte de. Ruth benægtede, men Hans hviskede sagte: »Ruth, de ved det hele.« »Ja, de fordømte sabotører har angivet Dem«, sagde stikkeren, og så indrømmede Ruth, at hun kendte dem.

Under et forhør så Ruth Thue på afstand. Han så ikke godt ud.

Tyske officerer uden for Kolding Arresthus. Foto: Kolding Stadsarkiv.

Det lykkedes Ruth at få meddelt sin mor og søster, hvad de skulle sige under forhørene: de skulle kaste al skyld på hende. I løbet af nogle dage, efter at forhørene var begyndt, blev Esther, fru Frederiksen og frk. Bonde sendt hjem. Ruth blev ført til Frøslevlejren, hvor hun sad til befrielsen.

Gennem sine venligtsindede fangevogtere i ar-

resthuset fik hun mulighed for at smugle en seddel ud, hvorpå der stod: »Fiskeren og købmanden - ud af vagten!« Det betød, at Jens Clausen og Viggo Brinck Fischer skulle forsvinde.

Thue havde sagt til Jens Clausen: »Der sker ikke noget ved, at du nævner mig«, men Jens Clausen var klar over, at han selv ikke ville kunne klare en brutal afhøring.

Han var ude på fiskeri, da familien Frederiksen blev arresteret, men en ven kom ned på havnen til ham med hans hat og frakke, da kutteren lagde til. »Du må ikke komme hjem«, sagde vennen, »du vil blive pint. Du skal bo hos pastor Sigurd Iversen«.

Der kom han til at bo en uge, men pastor Iversen var utryg ved situationen. Han lagde ikke skjul på, at han var ude af stand til at lyve for Gestapo.

»Det behøver du heller ikke«, forklarede Jens Clausen, »du kan jo selv se her på mit legitimationskort, at jeg er diakon Jørgen Petersen, så hvis de kommer og spørger efter mig, kan du bare sige, at jeg ikke bor her.«

»Men det er jo løgn alt sammen«, mente pastor Iversen. Heldigvis fik han ikke brug for at lyve, for Jens Clausen fik besked på at forsvinde ud af byen omgående. Han kom til Mors og virkede et par måneder i en gruppe under navnet Jørgen Petersen.

I januar 1945 var det meningen, at Robert og Niels Ortved skulle forsvinde til Sverige. De var rejseklar to gange, men hver gang blev overfarten aflyst, fordi nazisterne i den periode opsnappede flere af bådene, der sejlede med flygtninge.

I februar 1945 kom de retur til Bramming, hvor de skulle prøve at danne en ny gruppe.

Det blev dog nærmest en Darum-gruppe, de fik trænet op.

De nåede at arrangere en eneste jernbanesa-botage efter ordre. Den skulle have fundet sted den 15. april 1945. Herom har Niels Ortved fortalt:

»Gruppen skulle nå stedet i to afdelinger. Vi var tre, der cyklede af sted i buldrende mørke og opdagede slet ikke, at vi faktisk kørte lige i armene på en cyklende tysk gruppe på 12-14 mand. En af os havde sprængstoffet bag på cyklen i en rygsæk. Da tyskerne spurgte, hvad der var i den, sagde han, at det var vasketøj, men da de åbnede rygsækken, var der ikke så meget at bortforklare - heller ikke, da de fandt vores våben.

Tyskerne lukkede luften ud af vores cykler, og så gik det for vores vedkommende på gå-ben til Esbjerg under skarp bevogtning. Vi kom i forhør, og der blev stor opstandelse blandt nazisterne, da de opdagede, hvilken fangst, de havde gjort.

De var helt klar over, hvem vi var, for vores tilfangetagne kammerater var blevet torteret til at fortælle om os.«

Robert og Niels Ortved blev ført til Staldgården i Kolding. Befrielsen reddede antagelig de to modstandsfolk.

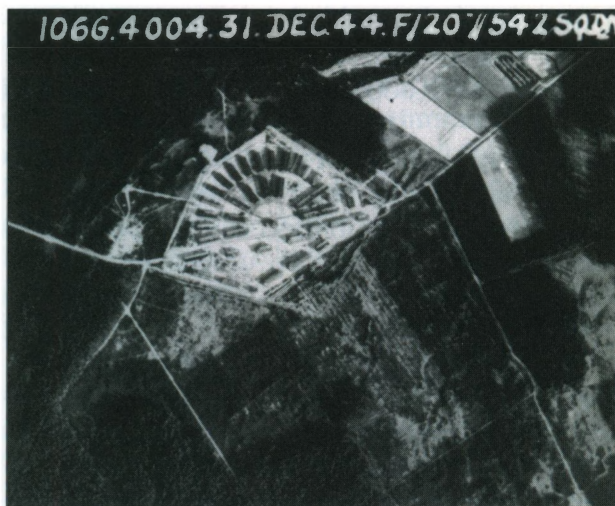
Min fars erindringer fra Frøslevlejren

Frøslevlejren var en interneringslejr, en tysk fangelejr i Danmark. Den lå i Bov sogn lige nord for den dansk-tyske grænse. Tyske myndigheder var bygherrer, men den danske stat betalte.

I den regeringsløse tid efter den 29. august 1943 havde der fundet et møde sted mellem departementcheferne og tyskerne. Det var næsten blevet lovet, at når der blev indrettet en dansk interneringslejr ganske tæt på Tyskland, skulle alle danske fanger, der var sendt til koncentrationslejre i Tyskland - dog ikke jøder - flyttes til Frøslevlejren, men sådan kom det ikke til at gå.

Tyskerne respekterede ikke aftalen. Det første halve år sendtes ca. 1.600 mere eller mindre tilfældigt udtagne fanger fra Frøslev til Tyskland.

Lejren blev taget i brug den 11. august 1944. Da blev 741 fanger overført hertil fra Horserødlejren, der var en gammel baraklejr, som i 1941 var blevet taget i brug til internering af danske

Luftfoto af Frøslevlejren fra et RAF-fly december 1944. Foto: Museet for Frøslevlejren.

Frøslevlejren september 1944. Et hold fanger er sat til at udføre vejarbejde på lejrområdet. Foto: Museet for Frøslevlejren.

kommunister. Frøslevlejren var beregnet til 1.500 fanger, men i begyndelsen af januar 1945 var der 2.000, og senere kom der mange flere.

Lejren var anlagt i et øde hedeområde omgivet af plantage og langt fra anden beboelse. Godt 3.000 m² var indhegnet med pigtråd og minefelter af form som en uregelmæssig femkant. I de fem hjørner var placeret vagttårne med projektørbelysning.

Omtrent diagonalt gennem lejren gik en tidligere offentlig vej, der delte lejren i fangernes område og det tyske lejrområde. Fangernes barakker lå i to rækker som radier i en halvcirkel med et stort vagttårn i centrum. I tårnet var der sirener, der kaldte til spisning og arbejde samt varslede luftalarm.

I alt var der 17 fangebarakker, ca. 54 m. lange og 14 m. brede. Da der var flest indsatte, var gennemsnitsbelægningen pr. barak 254. Det lod sig gøre ved, at køjesengene i tre etager blev stillet sammen to og to. Deri skulle ni mand sove. Hver seng var 80 x 180 cm.

Far, Anfred og Erik Bang kom til at bo i barak nr. 11. Far boede på stue 14, hvor der var andre på hans alder, de to andre på stue 9.

Fra Højskolehjemmet fulgte en fortegnelse over fangerne, hvad de var indsat for, hvad deres erhverv var osv. Overflødige, medbragte ting såsom medicin, bøger, nøgler m.m. blev taget fra dem.

For at kunne forestille sig, hvordan de godt 100 dage de var indespærret i lejren er gået, har jeg fået opstillet et typisk dagsprogram:

Kl. 6.00

Vækning.

Kl. 6.30

Appel i barakkens midtergang.

Morgenmad i spisesalen.

Kl. 7.45

Arbejde forskellige steder i hold. Far var mest på vejarbejde, men han blev fri, efter at han fyldte 55 den 11. marts. Anfred og Erik arbejdede en tid som vejmand. Arbejdsindsatsen var altid yderst ringe, indtil en stikker blev sat på holdet for at kontrollere arbejdet. Ham kørte de træt. De skulle skære græstørv til at beklæde skråninger med. Tørvene blev stablet på en stige og transporteret bort i trav. De blev også selv udkørte.

Kl. 12-14

Tilbage til optælling i lejren og spisning. Der var dansk forplejning, god borgerlig dansk mad. Der var nok til alle, men der skulle spises hurtigt og i tavshed.

Kl. 14-17

Holdarbejde.

Kl. 17.10

Aftensmad.

Kl. 21.00

Alle lys blev slukket, og alle døre og vinduer låst.

Fangerne gik i deres eget tøj. Far vaskede selv sit tøj. Han kogte det i barbersæbe i en gulvspand på kakkellovnen, sorte sokker og hvide underbukser i samme spand. »Nå, så du kan selv vaske og stoppe strømper«, skrev mor, »det troede jeg ikke, du kunne.«

Efter reglerne måtte de indsatte modtage en

pakke med tobak og toiletartikler hver sjette uge. Normalt kunne man hver måned modtage et brev og afsende et på 20 linier, og de blev selvfølgelig altid »geprüft«. Besøgstilladelse kunne gives og blev da sendt til de pågældende. Anfred blev således spurgt, om han ikke ville have besøg af mig. Så ville tyskerne sørge for bryllup, men det afslog han naturligvis. Hverken far eller Anfred så nogen hjemmefra i de fire måneder.

Selv om de indsatte havde det fysisk godt i Frøslev, var det psykiske pres tyngende. De var ikke i forbindelse med deres familie, fremtiden var usikker, hvad ville der ske? Kunne de risikere at blive sprængt i luften, hvis invasionen kom? Dertil kom faren for pludselig at blive udtaget og sendt sydpå.

Faren for at blive sendt med en »Himmelfartskommando« var vel ved at drive over, men ville den vende tilbage?

Dette fænomen må forklares: I slutningen af 1944 begyndte tyskerne at sende danske fanger fra Frøslevlejren med som gidsler i deres transporter. De blev kaldt »Himmelfartskommandoer«. Fangerne blev kørt i bil fra lejren til Padborg, og her blev de lukket inde i en godsvogn, som blev koblet lige efter maskinen. De kørte med til Fredericia, og der blev de rangeret over i en anden transport, der skulle sydpå.

Modstandsbevægelsen var selvfølgelig klar over, at de var med, for der skete aldrig noget med dem. Hvis der var sprængninger, var tændingen beregnet sådan, at bomberne først sprang langt inde i toget.

Mine søstre husker, at de et par gange var omme på stationen med kurve fulde af mad-

pakker, når der holdt en »Himmelfartskommando« i Bramming. De husker også, at pastor Madsen, der havde været præst i Jerne, men som var flyttet til Sønderborg, engang var med.

Når der skulle afgå fangetransporter til Bergen-Belsen, Neuengamme eller andre koncentrationslejre, kom tyskerne ind i barakken tidligere om morgenen end normalt. Alle blev genet ud på gangen. Navnene på dem, der skulle afsted, stod på en alfabetisk liste, men for at gøre fangerne tossede i hovedet sprang oplæseren rundt i alfabetet, så at han først fx. nævnte en med S, så en med A, og med G osv. og så tilbage til A. Ingen kunne ånde lettet op, før det hele var overstået.

De udtagne fik kun få minutter til at hente personlige ting. Så var der opstilling på gangen og afgang sydpå.

I de sidste krigsmåneder kom der stadig flere fanger på gennemrejse fra de tyske koncentrationslejre. Faren for, at smitsomme sygdomme skulle brede sig, var alvorlig, men takket være illegal støtte fik lægerne i lejren gennemført vaccination med »cocktail-vaccine« mod tyfus, paratyfus og dysenteri samt difteri, skarlagensfeber og lungelidelser.

Det var tillige en sikkerhedsforanstaltning i tilfælde af, at fanger fra Frøslev skulle blive ført sydpå.

I barak 11, hvor Anfred og Erik boede, blev alle stukket med samme sløve nål. Man tog det som en oplevelse, når lejrlægen kastede til måls med sprøjten efter rækken af nøgne bagdele.

Hvis de ellers kunne skaffe lys, kunne fangerne i fritiden og om aftenen spille kort, lave husflid eller læse. Der var ca. 400 daglige udlån fra Røde Kors biblioteket. Om søndagen var der i

reglen gudstjeneste i ca. 10 af barakkerne. Det var ulovligt, men der blev set gennem fingrene med den slags. Forbudet mod alle former for møder og sammenkomster blev imidlertid skærpet i begyndelsen af marts 1945, men så holdt man »stille møder« med brumme-salmesang.

Anfred havde sin salmebog med hjem efter befrielsen. Den var fyldt med autografer fra hans stuekammerater. »Tilhører barak 11, Frøslevlejren«, står der i den.

I et brev, som far har skrevet til vores søster Inger på Fyn den 8. maj 1945, fortæller han:

»Vi kunne gå ude om dagen og besøge hinanden i barakkerne. Vi var, da vi var flest, 5.500 mand eller fanger i lejren. I min stue var vi da 31 mand - den sidste lå på bordet. Sengene var i tre lag oven på hinanden. Vi kunne riste brød på kakkelloven og havde det til tider ret hyggeligt. På Anfreds stue holdt de barkedåb. En af fangerne havde fået et barn og fået navnet meddelt. Så lavede stuen gilde. Manden blev »organiseret« i køkkenet. Barnet blev lavet med et hvidkålshoved til hoved, et lagen fungerede som dåbskjole, og en præst havde tyskerne fanget, så ham manglede de ikke.

Barnet blev sendt rundt, og festen forløb godt - de havde endda rødbeder!

Min fødselsdag blev også fejret. Jeg fik en smuk adresse fra stuen, og vi drak te. En hollænder havde »organiseret« en hel spegepølse og franskbrød«

Adressen har 55 underskrifter og slutter med verset:

Frøslevlejren maj 1945. Interiør fra en af stuerne. Foto: Museet for Frøslevlejren.

»Vi har kæmpet vor kamp, og de troede blot vi blev fanget var kampen forbi, men et folk, der har levet i tusinde år må dø eller kæmpe sig fri. De har måske knækket den enkeltes mod i fængsel bag pigtråd i lejr, men ideen vi troede på vil bestå skønt fangne vi vinder dog sejr«.

Helge, som havde siddet i Kolding Arrest siden julen 1944, var først i februar 1945 blevet ført

til Frøslev. Han var også kommet til at bo i barak 11, stue 9. Om natten sov han i dobbeltsengen mellem Anfred og Erik Bang. Han var en sympatisk og stille fyr, der fandt sig i forholdene.

Da han kom til Frøslev, så han lyst på tilværelsen, fordi han havde klaret frisag - »de havde ikke noget på ham«, men da ordren kom den 26. februar 1945, at han skulle tilbage til Kolding igen, var han dybt ulykkelig.

Han vidste, at det var ude med ham, men

hvad var der sket? Var Hans og Thue også blevet taget? Eller var der andre, der havde måttet røbe noget?

Det var ellers almindelig kendt blandt modstandsfolk, at man aldrig skulle fortælle noget om, hvad man havde været med til. Alligevel fortalte Helge den sidste nat til Anfred og Erik, at han havde været med til den vellykkede sabotage på Fords automobilværksted og -forretning i Ribe så tidligt som i marts 1943. Nu kunne det være lige meget, sagde han, for nu vidste de alligevel alt.

To af præsterne fra barak 11, pastor Quistgaard fra Over Jerstal og pastor Hanghøj fra Frøderikshavn, søgte at trøste ham og tale med ham, mens de gik og arbejdede.

Stormen på Vedsted Landbohjem

Pastor Quistgaard, kromand Marius Bonde og snedker Deela var nogle af fars venner på stuen. De var taget ved stormen på Vedsted Landbohjem på kong Chr. X's fødselsdag den 26. september 1944. Ca. 180 mennesker havde da været til foredrag og kaffebord, og mens de af hjertens lyst sang danske kampsange, rullede 10 tyske biler op foran bygningen og begyndte at skyde. Nogle af krogæsterne var begyndt at gå hjem, og flere ville følge efter, men de blev gennet ind igen. Der blev en forfærdelig forvirring. Alle kastede sig ned og gemte sig i lag i kælder, gange og på loftet.

Tyskerne undersøgte hele huset og bankede værten, Marius Bonde. Niels Riis var også med denne gang. Senere blev alle beordret ind i sa-

len, hvor de måtte tage opstilling med oprakte hænder til den lyse morgen, men kvinderne blev sendt hjem.

Gestapofolkene var ude efter egnens sabotørgruppe og fandt også et af medlemmerne, Hans Andersen, som de skød ude i gården efter en rædselsscene. Alle kom i forhør og blev skrevet op. Gestapo tog foredragsholderen, Braa-Hansen, familien Bonde og snedker Deela med. De fik også fat på pastor A. W. Quistgaard. To dage efter kom tyskerne og sprængte Vedsted Landbohjem i luften med to bomber. Gruppens sprængstof lå under scenen, men eksploderede ikke.

Landbohjemmet var jævnet med jorden og lå som en ruinhob i flere år.

Fra nu af var sognet under skarp kontrol. Nætter igennem kunne tyske patruljebiler høres og frygtes. Lysten til sabotager på egnen var foreløbig dæmpet.

En ny gruppe blev dog dannet under ledelse af læge Jørgen Teilmann, Over Jerstal i Vedsted sogn, som også havde været med i den gamle gruppe. Også denne gruppe blev trevlet op. Jørgen Teilmann blev stukket og taget i februar 1945 og ført til Haderslev Kaserne og derfra d. 13. februar 1945 ført til Staldgården i Kolding sammen med sin kone, Solvejg. Begge steder blev han mishandlet. Jørgen Teilmann blev dømt for jernbanesabotage og undervisning i jernbanesabotage.

Han var med i dødstransporten til København den 6. marts 1945, og blev henrettet den 10. marts 1945.

Thues, Hans og Helges rettergang

Det tyske sikkerhedspoliti, Gestapo, beslaglagde Staldgården i Kolding den 9. oktober 1943 for at bruge den som hovedkvarter. Staldgården var Koldinghus Slots staldbygninger, en træ-længet gård lige ved slotsruinen. I midterfløjen var der fem-seks kontorer og forhørslokaler. Desuden var der to celler i bygningen, hvor fangerne opholdt sig, mens de ventede på at komme i forhør. Gestapofangerne blev efter forhørene indsat i arresthuset i Kolding, en treetagers »kasse«, der lå lige bag ved Kolding Domhus. Det var beregnet til 59 arrestanter, men

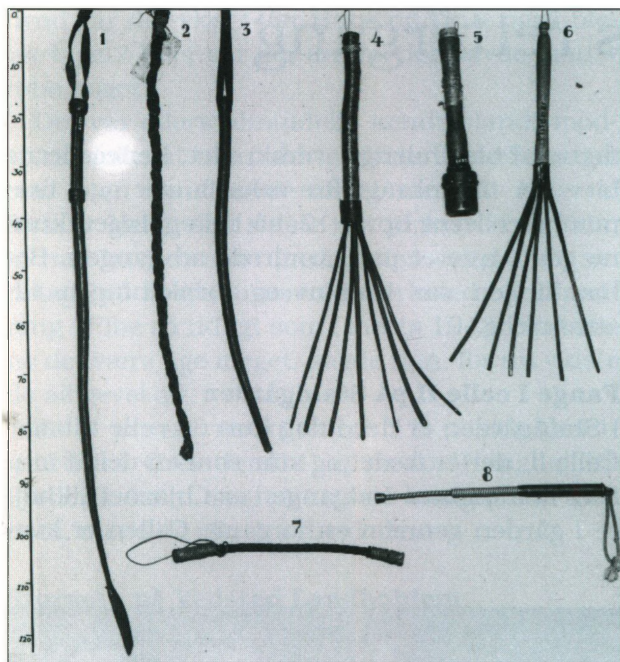
dette tal blev hurtigt overskredet. I enecellerne blev der tit anbragt fire-seks fanger og i firemands-cellerne op til 12, så belægningen kunne godt være et par hundrede ad gangen. Behandlingen var human og forplejningen tilstrækkelig.

Fange i celle II på Staldgården

I Staldgården er der i dag kun én celle tilbage, Celle II, der er fredet og står som en del af museet Koldinghus. Indgangen er i hjørnet til højre i gården gennem en forgang. Cellen er kva-

Et hjørne af Celle II på Staldgården i Kolding. Her sad fanger, der skulle i forhør. Først når forhørene, der fandt sted i kontorerne, var overstået, gik turen videre til Kolding Arrest. 46 fanger har skrevet deres navne på cellevæggen. Thues navn ses nederst til højre, »Jens Thue Jensen, arresteret 22.02.1945«, står der. Foto i privateje.

Torturredskaber fundet på Staldgården: 1. ridepisk, 2. pisk af sammenflettet ledning, 3. hundepisk, 4. 7-halet kat, 5. håndgranat, 6. 6-halet kat, 7. »totenschläger« af stålwire, 8. »totenschläger« af spiralfjedre. Foto: Historisk Samling fra Besættelsestiden, Esbjerg.

dratisk, ca. 5x5 m. På begge sider af midtergangen er der brikse af rå, uhøvlede brædder med hævet hovedlæn og intet andet inventar. Der har oprindeligt været et vindue højt oppe ud for midtergangen, men nu er der kun en sprække.

Celledøren er udskiftet med et glasparti, hvorfra man i dag kan kigge ind i cellen. Der har nemlig været et problem med, at besøgende ikke kunne lade være med at skrive deres eget navn mellem fangernes, når de så de mange indridsede navne.

Da krigen var slut, havde 46 indsatte ridset deres navne, men mange flere har siddet i denne celle. De »falske« navne, dvs. turistnavnene, kan ikke fjernes.

Thue har indridset sit navn til højre for døren, når man ser ind i cellen. Lidt under radiatorhøjde står der: »Jens Thue Jensen, arr. 22/2 45«.

På væggen ved siden af skimtes svagt det vers af verdensspejderchefen, Robert Baden Powell, der ofte er citeret:

»Hvis vi går fremad, dør vi.
Hvis vi går tilbage, dør vi.
Lad os da gå fremad og dø.«

Verset er ikke som navnene ridset ind i pudset, men antagelig skrevet med blyant. I dag er det næsten udvisket.

Bankdirektør Chr. Frimudt Houborg, Varde, sad fængslet i Kolding fra den 8. januar til den 23. marts 1945. Han mener, at Helge har skrevet verset på væggen. Helge var første gang fange i Kolding fra den 22.- 23. december 1944 til den 10. februar 1945. Verset stod skrevet på væggen, da Chr. Houborg ventede på forhør i celle II lige efter den 8. januar 1945. Det kan altså ikke være skrevet af Thue, som rygten har fortalt.

I en montre på gangen kan man se nogle af de torturredskaber, som har været anvendt i Kolding.

På opslagstavler kan man læse om celle II's historie. Her står bl.a.:

»JENS THUE JENSEN, stud. polyt. fra Bramming, arresteret den 22. februar 1945. Tilbragte 10 dage i Celle II, henrettet i Ryvangen den 10. marts 1945.«

I en folder, som fås i kiosken på Koldinghus, kan man desuden læse:

»Stud. polyt. Jens Thue Jensen, Bramming, henrettedes i Ryvangen efter at have været udsat for meget hård tortur under 10 dages ophold på Staldgården.«

Det vil altså sige, at han sad i denne celle næsten hele tiden, mens han var i Kolding. Ikke en pause og ikke en nats søvn.

I de ti dage har Thue siddet sammen med flere forskellige. På et tidspunkt blev Solvejg Teilmann lukket ind til ham. Hun ville gerne have talt med ham, fortalte hun ved hans begravelse i Bramming i juni 1945, men han nægtede at åbne munden. Han troede, hun var stikker. Hendes navn står også indridset i cellevæggen. Hans og Helges navn står der ikke, men derfor kan de godt have ventet der på at blive afhørt. De har været indsat i arresthuset.

Et par episoder fra februar 1945 kan antyde stemningen i arresthuset: En aften blev Arne Thomsen, en af gutterne fra modstandsgruppen i Esbjerg, kastet ind i en af de små celler. Inde i mørket rodede en medfange med noget, der knitrede. Det lykkedes for ham at få tændt et lille bitte stearinlys, og så genkendte de to hinanden, Arne og Hans Silas Nielsen, for ham var det - begge R-1-folk fra Esbjerg.

Hans' fyrtøj bestod af en almindelig blyant, som han havde lavet en fordybning i enden på

og der anbragt en tændstift fra en lighter. Når han gned hen over den med et barberblad, kunne han få en gnist til at fænge i en tot vat.

Det var typisk for Hans, at han kunne klare enhver situation.

Den 27. februar 1945 kom Helge tilbage til Kolding Arresthus fra Frøslevlejren. Hans sag var taget op igen, nu da Hans og Thue var fanget. Helge blev anbragt i celle 11, hvor Chr. F. Houborg og nogle flere sad.

Helge fortalte rosede om Frøslevlejren, at der fik man god, dansk mad og ikke sådan noget »sauerkraut«, som han kendte fra sit første ophold i Kolding. Celle 11's beboere hørte tavse på ham, men da det blev mørkt, imponerede de ham dog. Lidt efter at lyset blev slukket kl. 21, blev celledøren forsigtigt lukket op, og to store pakker blev skubbet ind på cellegulvet.

Så blev nødbelysningen tændt og pakkerne åbnet. Der var rigeligt med røget ål og røræg, brød og mange andre gode sager.

Det kunne Helge fint være med til at spise i halvmørket, men noget skulle gemmes til næste aften. Pakkerne var fra »Åle-Christensen«, som forkælede et par af cellerne, hvor nogle af hans bekendte sad. Takket være en forstående tysk fangevogter, Fritz Rühle, kunne det lade sig gøre, men kun hveranden aften, når han havde vagt.

Rühle sørgede også for, at region III's leder, Vagn Bennike, fik alt at vide om, hvad fangerne havde måttet oplyse under forhørene. De skrev ned på små sedler, hvad de havde sagt, og Rühle bragte diskret sedlerne videre.

Chr. Houborg var meget glad for at have Helge som cellekammerat. »Vi på stue 11 blev nog-

le af hans sidste kammerater. Hvor ville jeg gerne have været hans ven«, sagde Chr. Houborg, da jeg talte med ham i 1990. De kunne drøfte krigssituationen og også religiøse spørgsmål. I samtalerne gav Helge udtryk for ægte religiøsitet.

Så blev de transporteret til København. Måske vidste de, hvad der ventede dem - ja, det gjorde de ganske sikkert.

Ruth Frederiksen sad endnu i Kolding, da transporten med bl.a. Hans, Thue og Helge afgik til København den 6. marts 1945. Hun vidste også, hvilken skæbne, der ventede dem.

Fra Staldgården til Vestre Fængsel

Hvordan det har været at sidde som fange i Vestre Fængsel, har jeg tit tænkt på. Derfor har jeg fået rektor Palle Schmidt, Esbjerg, der har oprettet Historisk Samling fra Besættelsestiden 1940-45, til at fortælle om hverdagen i Vestre Fængsel. Han husker tydeligt hver en enkelt fra sin egen tid som indsat der de tre sidste krigsmåneder:

»Vestre Fængsel er bygget som et Y. De tre fløje i Y-et mødes i et centralt parti med forbindelse til alle tre fløje. Tyskerne havde overtaget de to fløje, og den tredie var skilt fra med en mur hele bygningen igennem.

Fangecellerne var placeret på hver side af et bredt midterparti med åbne gange, der førte forbi celledørene og en trappe-skakt midt op gennem hele bygningen.

For hver etage var der spændt hønse-tråd over skakten for at forhindre fanger-

ne i at springe ned og begå selvmord. For enden af fløjene var der vagtstuer, modtagelsesrum, kontorer og toiletter.

Der var ni-ti celler af lidt forskellig størrelse på hver side af midtergangene, og bygningen var i fem etager. Hver celle var beregnet til højst to indsatte, men mod slutningen af krigen var der næsten altid otte-ti i hver celle, således at man til slut var oppe på 1.400 fanger i Vestre Fængsels tyske afdeling.

I hver af de større celler var der to tilgitterede vinduer, der sad så højt oppe, at man måtte skubbe bordet hen og stå op på det, når man skulle klare mørklægningen med krydsfinerplader aften og morgen.

Gulvet var med terrazzobelægning og væggene kalkede. Den eneste tilladte dekoration var ordensreglerne, »Husorden for politifængslet i København.«

Celledøren var forsynet med et glughul, fire-fem cm i diameter, placeret midt i en kvadratisk indfatning med skrånende karme. Morsomt nok havde en eller anden altid indridset nederst på karmen: »Læn Dem ikke ud.«

Cellen var udstyret med en håndvask og fire »møbler«: et bord, to taburetter og en briks med fast bund. Om dagen var cellens tre-fire madrasser stablet oven på briksen. Endvidere hørte der en gulv-spand og en natpote til cellen.

Dagen begyndte med vækning kl. 6 og morgenmad kl. 7: et krus erstatningskaffe, et stk. brød og en lille firkant margarine.

Vestre Fængsel, København, januar-februar 1945. Fangerne måtte pille kartoflerne siddende på gulvet. Der fandtes ikke noget bord i cellen. De spiste af tallerkener, der bar Den Kgl. Porcelænsfabriks mærke i bunden. Fotografiet er taget af pressefotograf Vagn Hansen, som havde smuglet sit fotografiapparat med ind i cellen. Foto: Frihedsmuseet.

Derefter blev alle fra cellen på en gang under råb og støvletramp gennet hen ad gangen til toiletterne. Kummerne var

næsten altid tilstoppede og uhumske, men det var alligevel et af dagens højdepunkter at komme derhen, for her var der

mulighed for at få meddelelser fra andre indsatte og eventuelt selv give meddelelser videre. Der kunne være skrevet besked på WC-brættet, gemt breve i revner og sprækker eller skrevet oplysninger på væggen. Morsetegnene kunne man altid finde anvendt et eller andet sted.

Naturligvis gik tyskerne ind på kontrol, og væggene blev jævnlige kalket over. Vagterne skulle forestille at være skrappe, men de så gennem fingre med meget.

Kl. 8 var der afhentning af fanger, der skulle til afhøring på Shell-huset. Mærkeligt nok måtte fangerne gå alene ned til hoveddøren, men de skulle gå med hænderne på ryggen, den ene hånd fattende omkring den anden.

Ved hoveddøren kunne de komme til at stå med næsen mod væggen, til det passede tyskerne at lade dem transportere til Shell-huset.

Vagtholdet bestod mest af »hipoer« (Hipo = Hilfs-Polizei). Hipo-korpset var blevet sat ind efter det danske politis arrestation den 19. september 1944. Det skulle bekæmpe illegal virksomhed, og det tog ivrigt del i terrorhandlinger mod og tortur af danske fanger. Der var mange danskere i Hipo-korpset. De var de værste til at genere fangerne, når de kom og afhentede dem.

Transporten foregik i prærievogne, dvs. vogne dækket med presseninger. Fangerne sad i to rækker med to soldater med maskinpistoler yderst.

Mellem kl. 12 og 13 var der igen uddeling af mad: brød, pølse og te. De, der var

i forhør på Shell-huset, fik aldrig mad der, men kammeraterne havde altid gemt mad til dem.

Dagens sidste måltid var den varme mad kl. 17.30. Kartofflerne var dampkogte og med skræl på. Tit blev de smidt ind på gulvet, ellers rakt ind på en tallerken overhældt med en sovseagtig dypelse, som man først måtte skrabe til side, så man kunne komme til at pille kartoflerne. De mest almindelige »retter« var fiskesuppe, kogt på urensset fisk, så indvoldene svømmede rundt i suppen, ellers sauerkraut, kålrabisuppe og lignende.

På slaget 20 blev lyset slukket på en lystavle i vagtstuen. Inden da skulle der mørklægges og madrasserne lægges tæt sammen ude på gulvet.

Alle fangerne lagde sig til at sove på siden, ofte syv-otte mand på tre madrasser. I løbet af natten aftalte man, hvornår alle skulle vende sig om på den anden side. En sådan nat kunne blive meget lang. Hvis man trængte til at komme af med vandet, kunne det lade sig gøre at benytte natpotten, men den kunne også blive for fuld, så en tømning var nødvendig. Vagten kunne tilkaldes ved hjælp af en faldarm, som kunne sænkes ud over gangen inde fra cellen. Det var et tegn til vagten på, at der var brug for assistance, men det kunne sagtens tage flere timer, inden det behagede vagten at åbne døren og få potten tømt.

Man kunne komme i kontakt med andre celler gennem et morsesystem, hvor man bankede et slag for en prik og et

dobbeltslag for en streg. Det betød, at man var ganske godt orienteret om, hvad der skete, og hvilke fanger, der kom ind.

Af og til kom der en ny fange ind, som man på sædvanlig vis prøvede at opmuntre, men iblandt de nye kunne der være stikkere, der skulle søge at lytte sig til, hvad de indsatte havde foretaget sig. Derfor var det en regel, at man aldrig talte om, hvorfor man var havnet i Vestre Fængsel.

Det som gjorde et uudsletteligt indtryk på os alle, var de dage, hvor de dødsdømte blev ført til de særlige samlingsceller, hvor de opholdt sig, indtil de blev kørt til Ryvangen og henrettet.

Når de dødsdømte skulle hentes til de særlige celler, blev alle andre celledøre låst en ekstra gang. Da vidste vi, at det ville ske, og en knugende stemning bredte sig.

Vi kunne høre, når fangerne blev ført forbi vores celle, og så sang vi af fuld styrke: »Altid frejdig når du går« Det var vores sidste hilsen.

Jeg tror, jeg har oplevet det seks gange, og jeg er overbevidst om, at Thue, Helge og de andre frihedskæmpere har forstået, at vi var mange, som i al vor magtesløshed ville give dem den sidste tak for deres indsats og deres mod.«

De sidste timer

Fra slutningen af februar til slutningen af marts 1945 henrettedes med få dages mellemrum syv grupper danske frihedskæmpere, i alt 45 henrettelser. Disse 45 levede deres sidste

dage i Vestre Fængsel, og der skrev de deres sidste breve hjem.

Den 10. marts 1945 om formiddagen blev en gruppe på syv, deriblandt Thue, Helge og Hans afhentet i Vestre Fængsel og ført til Shell-huset. Her fik de forkyndt deres dødsdom og blev derefter ført tilbage til fængslet og indsat i den specielle celle.

Thue blev dømt for spionage og for at have udarbejdet skitser over maskingeværreder og befæstningsanlæg ved Jyllands vestkyst og sendt dem videre til de allierede - samt for deltagelse i jernbanesabotager.

Om deres sidste timer ved vi kun, at de har fået mulighed for at skrive breve.

Thues brev er skrevet med hans sædvanlige rolige håndskrift, ingen rysten eller rettelser. Han har selv skrevet adresse og afsender på konvolutten og frankeret den med to 10-øres frimærker, som ikke er stemplet.

Det brev, Helge skrev til sine forældre og broderen Mogens, er langt og følsomt. Han havde også kræfter til at skrive et afskedsbrev til sin moster Ene og et til sin onkel Jens.

Jeg citerer kun indledningen, da brevet er længere end de fleste i samlingen af afskedsbreve fra danske patrioter.

»Kære Far, Mor og Mogens!

Nu er Timen slaaet, min Skæbne er be-seglet: Vi skal aldrig mere ses. I Formiddags blev jeg dømt til Døden, og i Tiden, indtil Henrettelsen finder Sted, vil jeg skrive til jer, mine kære derhjemme. Først vil jeg takke jer for alt, hvad I har været

for mig. Jeg ser nu tilbage over mit korte Liv - ser alt med andre Øjne, end jeg har gjort tidligere. Min Barndom har været lykkelig og sorgløs. Jeg ved, at I altid har bestræbt jer for at gøre alt, hvad I kunne for Mogens og mig. I har slidt og slæbt, for at vi skulle have det saa godt som muligt, og for det er jeg jer inderlig taknemmelig. Jeg har rige Minder fra min Barndom, saa rige som ingen anden.

I, mine kære Forældre, har skabt os et Hjem, som jeg maaske ikke tidligere har vist min Taknemmelighed for, men nu i dette sidste brev skal I vide, at jeg inderst inde er taknemmelig for det.

Jeg tænker nu på vores dejlige Have. Jeg har altid, ligesom Far elsket den Have, Hvor mange dejlige og lykkelige Timer har den ikke givet mig, det Sted, hvor jeg som Barn altid bedst kunne lide at lege, jeg vil nu sige, at den var Rammen om hele min barndom

Både Thue og Helge ønskede som deres sidste vilje at oprette et legat på Ribe Katedralskole for deres livsforsikringer.

Hans ønskede, at hans far og mor skulle have glæde af hans opsparede penge i deres alderdom. Det tyder på, at de har talt sammen om dette emne og dermed måske også om andre ting. Han skriver:

»Kæreste Far og Mor!

Det er mit haab, at I vil tage efterretningen om min Død med saa megen Ro, som I kan. Jeg er jo kun en af de uendelig

mange, der har maattet sætte Livet til i denne krig. Maaske bliver jeg selv befriet for en Mængde. Jeg er jo desværre ikke, som jeg skulle være, og i en alder, hvor andre selv har familie, var jeg ikke naaet saa vidt.

Jeg har sparet en Smule, og hvad der er, vil jeg bede jer om at bruge paa jer selv, nu, hvor I kun har Pension at leve af, vil i nok have Brug for det. Jeg havde drømt om at kunne hjælpe jer, men det maa nu blive ved det. Ikke mange har haft et hjem som jeg, og jeg kan ikke finde paa Ord, der kan sige jer Tak for alt, hvad jeg har nydt af godhed hos jer. Mine sidste tanker gælder jer, og jeg vilde ønske, at jeg helt kunne tro paa, at vi mødtes igen. I vil nok hilse alle mine Venner, efterhaanden som I ser dem.

Til Slut vil jeg saa ønske for jer, at I maa leve roligt og godt i mange Aar endnu, og at I maa være raske, saa I ikke kommer til at føle jer Alderdom som en Byrde.

Jeres Søn Hans«

Alle tre giver de udtryk for, at det, de gjorde var noget, de måtte gøre. De har kun gjort, hvad deres samvittighed bød dem.

Trods fængsling, tortur, krigsret og dødsdom hadede de ikke nogen. Tilliden til, at Gud vil hjælpe dem gennem det sidste og trøste de efterladte, skinner igennem ordene.

Sent om aftenen den 10. marts 1945 blev de syv kørt til henrettelsespladsen i Ryvangen. De var: politifuldmægtig Poul Larsen, møbelpol-

strer Erik Pedersen, politibetjent Henrik Wessel Platou, kommis Hans Silas Nielsen, student Jens Thue Jensen, student Helge Brock Iversen og læge Jørgen Teilmann.

Ryvangen var navnet på en militær øvelsesplads for ingeniørregimentet i Hellerup. Den nordlige del af området blev under besættelsen anvendt som henrettelsesplads og begravelsesplads for danske modstandsfolk.

Henrettelsespladsen lå helt tilbage i området over mod banen.

Her blev de dødsdømte bundet til pæle, pelotoner, der var gravet ned foran et hesteskoformet dige.

De syv, jeg fortæller om, ønskede at stå ranke og se ind i munden på de bøssepiber, der blev affyret mod dem. »Fem indskud på forsiden af brystet og fem udskud på ryggen«, står der på ligsynsattesten.

De blev begravet i en fællesgrav uden at blive lagt i kiste. I graven fandtes en beholder med navnene på de syv.

Anna Christiansen skrev om sine »dreng«:

»Så fik vi at vide, at de tre drenge, Hans, Helge og Thue var blevet henrettet den 10. marts.

Jeg følte mig nedtrykt og meget, meget bedrøvet. Syg var jeg også og blev indlagt på hospitalet. Jeg havde forbindelse med Robert, og så ung han var, var det ham, der måtte trøste mig:

»Du synes, det er så meningsløst med de tre's død, men husk, at deres død har sparet andre menneskers liv - så må man også tro på, at der er en mening med det hele.«

»Ens religion må man ikke give slip på«, skrev drengen, »vi har set, hvordan det er gået et folk, der ingen Gud har«.

Budskabet om henrettelserne når Bramming og Tjæreborg

Onsdag den 14. marts 1945 om morgenen modtog pastor Balslev i Bramming to fjernskriverbreve fra Udenrigsministeriet med meddelelse om Thues og Helges dødsdomme og henrettelser og med anmodning om at overbringe det tunge budskab til de efterladte.

Hr. og fru Balslev fulgtes ad ned på Mulvadvej for at sige det til mor, men mor var ikke hjemme. Tante Karen i Gjerndrup havde sendt et kærligt brev til hende:

»Kan du og Kis ikke flytte jeres teltpæle herhen, indtil uroen er drevet over? Kis går jo ikke i skole alligevel Og du kan jo tage en hel masse håndarbejde med, og slipper det op, har jeg nok Du kan bare ringe til stationen og høre, hvornår der går tog, der har passagervogn med og så ringe hertil; så skal vi nok hente jer ved toget«.

Mor var taget af sted, dog uden Kis, et par dage før meddelelsen om Thues henrettelse kom.

Pastor Balslev gik i stedet til Hanne og Erhardt i urmagerforretningen i Storegade og fortalte dem, hvad der var sket. De cyklede til Gjerndrup og var sammen med mor til næste dag.

Fru Balslev fortæller i et brev til sønnen Harald, dateret den 17. marts 1945:

»..... Da Erhardt og Hanne kom derhen, kunne moderen smukt sige: »Herren gav, Herren tog, Herrens navn være lovet.«

Kun et stærkt menneske, som har sin tro dybt forankret hos Jesus Kristus, kan tage det sådan og får kræfter til at bære den store sorg.....Alle, der havde flagstænger i hele Bramming by, flagede på halv, og mange små hjem satte deres lille flag på halv hen i vinduet. Hele byen sørgede og harmedes.«

En af Thues barndomskammerater, Jacob Olesen fra nabohuset på Mulvadvej, som var i købmandslære hos Frede Nielsen, Bramming, gik fra butik til butik og aftalte, at alle forretninger skulle lukke kl. 12.

Da tyskerne så byens reaktion, holdt de sig borte fra gaderne den dag.

Boghandler Iversens var netop kommet tilbage fra en rejse til Ringsted-egnen, hvor de havde besøgt Helges fætter, Brock Petersen, der ejede gården Vigersdal. Brock Petersens søster, Gudrun, altså Helges kusine, var gift med prof. dr. med. Erik Husfeldt. Det var meningen, at Iversens derigennem skulle have lagt et godt ord ind for Helge, men på det tidspunkt var Husfeldt under jorden, så der er antagelig ikke opnået kontakt.

Fru Balslev skriver videre i brevet:

»Derfra gik vi op til boghandlerens, de stakkels mennesker. Det kom som et frygteligt slag for dem. Jeg er derhenne hver dag at tale med dem. Jeg bærer vel nok stor respekt for dem. Boghandleren er prægtig, og heldigvis er de ikke bitre«

Balslevs havde det svært selv. Deres søn Erik sad under usikre forhold i Neuengamme. Men det var et hårdt slag for boghandler Iversens, som troede, at Helge var godt forvaret i Frøslev. Iversen troede indtil da, at det var »drengestreger!, drengestreger!«, som han havde gået og mumlet om.

Hans og Thue ængstedes man mere for. Der gik rygter om, at de var taget i Kolding. Hans' far, stationsforstanderen i Tjæreborg, havde pr. telegram fået nys derom. I den anledning var Kis en kold februardag i spisefrikvarteret på Ribe Katedralskole løbet ud til overlæge Bøggilds på sygehuset i Ribe og havde givet dem besked om, hvad man frygtede. Men ingen vidste, at de var sendt til København. Budskabet kom som en bombe over den lille by.

Telegrammet til sognepræsten for Tjæreborg Sogn er bevaret. Det er afsendt den 13. marts 1945, kl. 20.30 og lyder således:

»Den tyske rigsbefuldmægtigede i Danmark har underrettet Udenrigsministeriet om, at kommis Hans Silas Nielsen, født den 19. september 1918 i Skjern, hvis sidste bopæl var stationsbygningen i Tjæreborg, ved tysk krigsret den 10. marts 1945 er dømt til døden for »delagtighed i jernbanesabotage og transport af våbenmateriale beregnet for sabotage«, og at dommen er fuldbyrdet samme dag. Idet Udenrigsministeriet har den tunge pligt at viderebefordre denne meddelelse, anmoder man efter aftale med kirkeministeriet hr. sognepræsten om at ville underrette afdødes pårørende om foranstående. Man udbeder sig underretning

Dagbladet Vestkysten den 16. marts 1945.
 Et tilsvarende meddelelse stod i alle aviser.
 Et par af fars stuekammerater læste den i en tysk avis uden for Frøslvejren og fortalte det lempeligt til far. Lise og jeg blev chokerede, da vi uforberedte læste den i Politiken på Sct Lukas Stiftelsen.

VESTKYST

7 Terrorister dømt til Døden og henrettet

Presekontoret hos den højere SS- og Politifører i Danmark meddeler:

I Henhold til Krigslov er følgende danske Statsborgere blevet dømt til Døden:

1. Politifuldmægtig Paul Larsen, født den 28. 8. 1912 i Sølyst, fordi han som Leder af en Sabotagegruppe har deltaget i Fabriks- og Jernbanesabotage.
2. Møbelpolstrør Erik Pedersen, født den 5. 7. 1918 i Hellerup, for Delagtighed i Fabriks-, Jernbane- og Skibssabotage.
3. Tidligere Politibetjent Henrik Wesel Platou, født den 31. 3. 1918 i København, fordi han tilhørte en illegal Organisation, og fordi han førte et Skydevaaben med sig i den Hensigt at dræbe et Medlem af den tyske Værnemagt.
4. Kommis Hans Silas Nielsen, født den 19. 9. 1918 i Skjern, for Delagtighed i Jernbanesabotage og Transport af Vaabenmateriale beregnet for Sabotage.
5. Student Jens Thue Jensen, født den 25. 6. 1922 i Hejnsvig, for Spionage og Delagtighed i Jernbanesabotage.
6. Student Helge Brock Iversen født den 20. 6. 1924 i Bramminge, for Delagtighed i Jernbanesabotage.
7. Læge Johann Jørgen Tejlmann født den 12. 5. 1909 i Vejen, for Delagtighed i Jernbanesabotage og Undervisning i Jernbanesabotage. Dødsdommene er blevet fuldbyrdet.

om tidspunktet for meddelelsens videregivelse. Niels Svenningsen.«

Sognepræsten i Tjæreborg, Eilif Krogager, var på det tidspunkt flygtet til Sverige, så det blev pastor Plesner, Darum, der overbragte budska-

bet til Hans' forældre. Offentliggørelsen i aviserne kom den 16. marts 1945.

Far fik meddedelsen om Thues død gennem notitsen i den tyske avis, Die Nordschleswigsche Zeitung. Et arbejds hold fra fars stue i Frøslvej var beskæftiget udenfor lejren. De havde

set det og smuglet avisen ind. Det blev pastor Quistgård fra Over Jerstal, der påtog sig at fortælle det til far.

Far skrev i et kærligt brev til mor bl.a.:

»..... Jeg ville gerne have været hjemme og kunnet trykke din hånd og tiet sammen med dig.....Jeg har straks anmodet om, at min sag må blive taget op til fornyet behandling med hjemsendelse for øje, da jeg anser grundlaget for min internering for bortfaldet.«

Men der skulle gå endnu fyrretyve dage, inden hån blev lukket ud af interneringslejren.

Fra mors svarbrev til far citerer jeg:

»Ja, vi har nu været med til at betale prisen. - Nu er han fri for alt, hvad der gør denne verden til en stakkels jammerdal. Min trøst er også Salm. 68, vers 20 (Lovet være Herren. Fra dag til dag bærer han vore byrder. Gud er vor Frelse)«.

Mor vendte hjem igen til Bramming den 17. marts 1945. Snart var hun omgivet af fem af sine døtre, mens vi tre i København måtte nøjes med brevvekslinger. Til gengæld er de fleste af disse breve bevaret, så vi nu 45 år efter kan læse, hvordan vi oplevede de tunge dage.

Jeg får det triste budskab

Vi i København, Mie, Lise og jeg, fik chocket ved at læse om henrettelserne på avisernes forsider. Tante Karen havde ganske vidst straks skrevet et brev til forstanderinde søster Eva på Sankt Lukas Stiftelsen og bedt hende sige det

til os, men breve var dengang flere dage undervejs, så Lise havde læst avisforsiden, en time før brevet nåede frem.

Jeg var netop kommet i arbejde igen på børnehjemmet efter halvanden måneds isolation med difteritis.

Lise og jeg græd sammen inde på søster Evas kontor, men jeg var jo »Else Hansen« og måtte ikke fortælle til nogen, at jeg havde mistet min bror - ikke bare en fætter!

Dagen efter skrev jeg et langt brev til mor, men så kunne jeg ikke bære mere. Jeg mindes endnu, hvordan jeg gik hen ad en meget, meget lang gang. Imod mig kom søster Eva i sort kjole og hvid kyse, og da vi mødtes, gik jeg bag over som et bræt ramt af et chock. Hvad der skete de næste mange dage, har jeg aldrig erindret. Kun én oplevelse trængte ind, og det var den intense lyd, da en gruppe engelske Moskito-jagere og amerikanske Mustang-jagere med en fart af 600 km i timen og i kun 10-15 meters højde fløj hen over hospitalet på vej til eller fra bombningen af Gestapos hovedkvarter, Shellhuset. Ved det enestående vellykkede bombardement kom desværre en af de engelske flyvemaskiner fejlagtigt til at kaste en bombe over den franske skole. 86 børn og 13 voksne blev dræbt.

Da vågnede jeg op af min bevidstløse tilstand. Nu var min sorg intet mod den store ulykke, der havde ramt de mange hjem, som uforberedte havde mistet deres uskyldige børn. Vi, de henrettedes efterladte, var jo forberedte på, hvad der kunne ske, og hvad prisen kunne blive.

Jeg engagerede mig igen i medansvaret for pasningen af de 40 små børn under to år på spædbørnshjemmet.

En uges tid efter min tilbagekomst fik en af de andre elever, Ruth Malthe-Bruun at vide, at hendes bror, Kim Malthe-Bruun, var blevet henrettet ved skydning den 6. april 1945. Jeg tog ivrigt del i hendes sorg. Det lettede på min egen. Vi vidste ikke dengang, at skydning af modstandsfolk fandt sted i Ryvangen, som lå ganske tæt ved Sankt Lukas Stiftelsen.

Som et kuriosum kan jeg fortælle, at da jeg gik under jorden, ophørte mine menstruationer fuldstændig på grund af min urolige sindstilstand. De kom først tilbage igen i 1947, efter at jeg havde født to drenge med tretten måneders mellemrum.

De sidste krigsuger

I week-enden op til påske havde jeg nogle fridage, og da gjorde jeg mig nyttig hos vores søster Mie. Den 1. februar 1945 havde hun åbnet en omsyningscentral på Ålekistevej i Vanløse. Hun havde ansat tre syersker, og nu lige op til påske havde den ene været nødt til at blive hjemme hos sine syge børn.

Til systuen kom folk med deres brugte tøj og slidte undertøj og fik det syet om og repareret. Mie var ekspert i at sy anorakker af lagner og nederdele af brugte herrebukser. Jeg blev sat til at pille ritråde ud og sy knapper i.

Lise skulle optages som søsterelev den 28. februar i Sankt Lukas Stiftelsen. Mor og tante Karen havde talt om at rejse til København i den anledning, men det lod sig ikke gøre, da alle togforbindelser var afbrudt.

Lise måtte nøjes med sin ene søster og sin svoger.

I et brev fra den 23. marts 1945 nævner Mie, at de allerede har syet for 1.000 kr. i denne

måned, og deraf er de 500 kr. gået til arbejds-løn, så systuen skulle nok kunne gå. Det var godt at have noget at rive i, så man ikke havde tid til at tænke på dem derhjemme i Bramming og de to i Frøslev.

Mor fik mange breve og mange besøg. I al den tid fældede hun ikke en tåre. Først da brevet fra Thue kom den 14. april 1945 mere end en måned efter, at han havde skrevet det i Vestre Fængsel den 10. marts 1945, kunne hun græde. Nu græd hun dog ikke af sorg, men af glæde over den trøst, der var i de ord, han skrev til hende og os alle.

Kis skulle konfirmeres hos pastor Balslev i Bramming den 8. april, men hun ville ikke konfirmeres, så længe far ikke var kommet hjem. Han vidste det ikke og lod roser sende hjem til hende på dagen, hvor han så end har fået pengene fra!

Far vender hjem

Far sad stadig i Frøslev. Efter hans 55-års fødselsdag den 11. marts 1945 skulle han ikke på tvangsarbejde mere.

Der var søgt om hans frigivelse på forskellige måder. Han havde selv søgt, mor havde sendt en ansøgning, og ingeniør Jæger, Ribe Amts Vejvæsen, havde ved personlig henvendelse søgt ham frigivet, men sagen trak ud af ukendte grunde.

Den 28. april sad han endnu i Frøslev - og skrev hjem:

»... Lejren er stadig i uro. Der går daglig transport til Sverige - i dag 600 nordmænd, så danske politifolk osv. Om vi ældre og efter papirerne svagelige også går

til Sverige eller hjemsendes, ved vi ikke. Lejren har været fuldstændig overbelastet. Det højeste tal har været 5.443; nu er vi igen nede på 4.322. Den normale belægning er 1.500-2.000.«

Fars hjemsendelse skete brat. Den 30. april (samme dag som Hitler begik selvmord) kl. halv fire om eftermiddagen fik far besked på at stille ved lejrens vagttårn i løbet af 10 min. i anledning af sin frigivelse.

Anfred måtte hjælpe ham med at pakke og gøre i orden. I sidste øjeblik nåede Anfred at sende hilsener og advarsler med hjem til mig. Jeg måtte endelig ikke dukke for tidligt op fra »undergrunden«.

Så stod da far der alene med sine få ejendele i sin slidte mappe udenfor lejrens port.

Penge havde han ingen af. Mor havde ganske vist sendt ham 50 kr. den 30. marts, men de 40 kr. blev sendt tilbage til hende gennem lejrledelsen med den begrundelse, at de internerede ikke måtte have så mange penge.

Far begyndte at gå hen ad grusvejen bort fra

lejren. Da han nåede op på landevejen, kom han op at køre med en lastbil. Chaufføren måtte dog kun køre til Kolding. Her spenderede han et måltid mad på far og lånte ham penge, så han kunne tage en taxa videre frem.

Far ringede hjem til mor, og hun ordnede det sådan, at fars gode ven, vognmand Theodor Skov fra Sadderup, kunne hente far ved Hvilested Kro yderst i det distrikt, han havde kørselstilladelse til.

Det blev en hjertelig modtagelse, far fik. Med i taxaen var mor, Hanne med Anne Grethe, Ruth med lille Åse samt Kis.

Dagen efter var stuerne på Mulvadvej fulde af blomster i en overflod, som ikke kan beskrives. Kis og mor opgjorde værdien til over 300 kr.

I de følgende dage strømmede det ind med breve og med venner og bekendte, der bød far velkommen hjem og kondolerede ham.

Han havde tabt 25 pund, og hans hoved sad skævt i en tvangsstilling, men han var ved godt mod og kom sig snart.

Samtidig tog begivenhederne omkring krigsafslutningen ekstra fart.

Befrielsen

Så kom endelig det glade budskab om Danmarks befrielse.

Jeg var lige begyndt på en nattevagtsperiode på spædbørnshjemmet. Jeg havde våget en enkelt nat. Fredag den 4. maj kl. 19 startede jeg sammen med en anden elev med at rengøre 100 sutteflasker med flaskerenser og fire skylninger i iskoldt vand, da der pludseligt blev råbt fra et af værelserne ovenpå: »Skynd jer - kom og hør!«

En af eleverne havde radio, og vi hørte de senere så bekendte ord:

»B.B.C. meddeler: De tyske styrker i Holland, Nordvesttyskland og Danmark har overgivet sig ...«.

Jubelen brød ud og lysene tændtes. Målet var nået. Vi omfavnede hinanden og græd af glæde. Nu var jeg ikke »Else Hansen« mere, og jeg var løst fra mit job som barneplejeelev. Der blev sat en afløser på.

Vi løb over i Sankt Lukas Stiftelsens have og blandede os med alle de glade søstre. Dannebrog blev spontant hejst under jublende sang og runddans. Derefter tog jeg med et par andre elever ind til København med en sporvogn, der havde svært ved at holde sig på skinnerne på grund af den festlige stemning. De passagerer, der ikke kunne være inde i vognene, sad oppe på taget eller hang udvendigt. Overalt så vi mørklægningen fjernet og levende lys tændt i vinduerne. Ned gennem Strøget gik vi, syngen-

Glæde over befrielsen. Lise (t.v.) og jeg foran Sankt Lukasstiftelsen i Hellerup den 5. maj 1945. Foto i privateje.

de arm i arm, pyntede med små flag, som vi fik stukket i hånden.

Der var dystre scener mellem de glade. Papirer, kontormøbler og tyske uniformsdele blev kastet ud gennem knuste vinduer og stukket i brand på gaden.

Dagen efter, den 5. maj, var det de åbne lastbiler med landsforrædere med opstrakte arme, der vakte opmærksomhed på Københavns gader.

Den 6. maj tog Mie og jeg opstilling blandt tusinder af mennesker for at tage imod Den Danske Brigade, der kom marcherende fra Helsingør. Vi var kravlet op på taget af en telefonbox på Lyngbyvej for bedre at kunne se.

Mens vi stod deroppe, fik jeg stukket et telegram i hånden. Det var sendt til søster Eva, og der stod:

»Else Hansen bedes hjemsendt snarest.
Er kommet til Bramming.
Kærlig hilsen Anfred.«

Nu kunne jeg næsten ikke vente længere, men der gik ingen tog til Jylland. Sidste hold rejsende passerede Storebælt den 30. april.

Det første tog med forbindelse til Vestjylland afgik den 8. maj om morgenen, og det var jeg med. En mærkelig oplevelse. Alle snakkede vi med hinanden, som om vi var én stor familie, og de gladeste tog en svingom i midtergangen.

Vi holdt på alle stationer, og hvert sted var der velkomst og gensynsglæde, men rejsen tog hele dagen.

Jeg kom også hjem til den store modtagelse. Anfred var kommet tilbage til Bramming lørdag aften den 5. maj.

Bekendte vender hjem

Lørdag morgen havde alle 2.800 fanger i Frøslevlejren hørt frihedsbudskabet gennem højttaleren i vagttårnet. En høj ny flagstang havde længe ligget parat. Den blev rejst, og Dannebrog gled til tops.

Alle fik at vide, hvilke muligheder der var for at komme hjem. Et lille hundrede stykker fra Ribe-Esbjerg-Varde-området gjorde hjemrejsen i to kølevogne, der blev stillet til rådighed af CBU og organiseret af Røde Kors ved baronesse Fritze Wedel-Wedelsborg. Før biltransporten afgik mod nord-vest, serverede hun endog varm chokolade for de frigivne fanger.

Anfred blev sat af ved viadukten i Bramming og modtaget af Hanne og Erhardt.

Erik Bang kom med til Stormgade Skole i Esbjerg. Herfra kom Inger ham i møde.

Der var jubel i vores lille by. Om søndagen var der takkegudstjeneste i kirken kl. 15. I det strålende fine sommervejr deltog størstedelen af Brammings borgere i en byfest for fred i Europa. 1.500-1.800 mennesker samledes på Torvet og marcherede til lystanlægget.

Der var dog noget, der trak storheden i det man oplevede, ned i et lavere plan. Det var afhentningen af de ca. 70 mænd og kvinder, der havde haft maskepi med tyskerne. De blev »fængslet« på Sommerlyst i løbet af de tre første dage. Nogle var taget for små forseelser. De med lettere sager blev dog straks løsladt efter en afhøring.

Efter Frihedsrådets opfordring skulle forsvarsgrupperne også bistå ved arrestationer af mistænkte danske i befrielsesdagene. I Frihedsrådets programskrift, »Når Danmark atter er frit«, defineres modstandskampens mål:

Niels Ortved (t.v.) og Robert »Sø« (Pedersen). Billedet er taget i Storegade i Bramming den 5. maj 1945, hvor de netop er vendt hjem fra tysk fangenskab. Niels Ortved og hans broder meldte sig efter krigen til Den frivillige engelske hær i Østen. Robert omkom ved et vådeskud få dage senere. Foto: Frank Petersen.

»Ufortøvet og uindskrænket genindførelse af demokrati.«

Skriftet stiller ligeledes krav om, at alle, der

under besættelsen havde været skyld i, at dansk retsgrundlag var krænket, skulle drages til ansvar for deres handlinger.

Enhver straffeforanstaltning skulle ske i overensstemmelse med dansk retsbevidsthed og gennemføres ad lovlig vej, uden selvjustits.

Det var det, man i den lille by så vel som andre steder søgte at efterleve.

Dyrlæge Krogh, Bramming, og hans søn, Aage, hentede Robert Pedersen og Niels Ortved hjem fra Staldgården i Kolding den 5. maj om morgenen. De gik straks ind i oprydningsarbejdet støttet af den forsvarsgruppe af unge mænd fra byen, der havde meldt sig til opgaven. Forsvarsgruppens folk, frihedskæmperne, bar et blå armbind med en rød-hvid stribe i midten.

De skulle bl.a. sørge for, at alle tyskere blev sendt hjem, uden at de i sidste øjeblik fik mulighed for at sætte sig til modværge eller på anden måde gøre sig vanskelige, nu da deres herredømme var slut.

Robert boede nu igen hjemme i villa Øberg i Bramming. Da han den 8. maj ved 23-tiden efter endt dagværk gik ind gennem kælderen, bøjede han sig ned for at klappe sin jagthund. Derved gled hans pistol ud af brystlommen og faldt så uheldigt, at sikringen udløstes, og en kugle gik gennem brystkassen på ham.

Den fjerde fra den oprindelige Bramming-gruppe havde nu også sat livet til.

Mogens Friis - en af de stærke

Endnu en af Thues gode kammerater fra modstandsarbejdet i Esbjerg, Mogens Friis fra Varde, satte livet til i de sidste dage af besættelsen.

Tidligere er nævnt, at han var med som gæst, da Bramming-gruppen blev startet den 3. juni 1944, at han deltog i gruppemøder i min lejlig-

hed og at han havde logi sammen med Thue hos Willemoes i Teglværksgade sidst i december samme år.

Mogens Friis var virksom som jernbanesabotør over det meste af Sydvestjylland. I 1944 arbejdede han sammen med Hans, Thue, Helge og Robert. Efter gruppens opløsning fortsatte han jernbanesabotagen i samarbejde med andre grupper.

Han var født den 16. april 1926 i Varde som søn af redaktør Peter Nielsen Friis og Gerda Müller.

Han var en begavet ung mand. Han tog studentereksamen med udmærkelse fra Esbjerg Statsskole i 1944, og derefter begyndte han at studere statsvidenskab, men snart satte han alle sine kræfter ind i modstandsarbejdet. Han var et særpræget menneske, som ofte tog stilling til de forskellige problemer på tværs af sine kammeraters anskuelser. Hans digteriske evner var kendte. Han havde en »lyrisk« åre, et udtryk han ville have smilet lidt foragteligt af. Han havde evne til at forme sine tanker, så man ikke kunne andet end føle hans levende sjæl bag linierne. I 1943 debuterede han med digte i »Vild Hvede«. Et af hans digte står som indledning til denne bog.

Fra modstandsbevægelsens side ville man have holdt ham i baggrunden i selve den aktive kamp for at benytte hans litterære evner i den illegale presse, men Mogens ville være forrest i kampen.

Ingen kunne holde ham tilbage. Han ville ikke have, at hans liv skulle spares på bekostning af en kammerat, der måske var mindre begavet end han.

Hele hans indstilling var intelligensbetonet,

Mogens Friis. Foto: Kirsten Müller, Varde.

men man forstod af hans handlemåde, at følelseslivet var meget stærkt hos ham.

Han var udpræget socialt orienteret og havde meldt sig til opbygningsarbejdet efter krigen.

I slutningen af april 1945 sendte regionsledelsen Mogens Friis og en mere til København. De skulle have været til Sverige, men da de var

klar over, at kapitulationen var umiddelbart forestående, ændrede de planer.

Den 3. maj skulle Mogens og kammeraten likvidere en stikker. Stikkeren blev skudt, men Mogens måtte bøde med livet. Han blev dræbt på Kastelvej i København.

Mogens' indsats var stor, men han tålte ikke, at man påskønnede den. Han var ikke en ung mand af mange ord. Han talte ikke. Han handlede.

Glæder og sorger i tiden, der fulgte

Jeg vendte straks efter befrielsen tilbage til mit skolearbejde. Min arbejdsgiver var i mellemtiden ændret til Esbjerg Kommunale Skolevæsen, idet Jerne Kommune var blevet indlemmet i Esbjerg den 1. april 1945.

Jeg fik lov til at vente til 1. juni med at gå i arbejde. Så nåede jeg også igen at skifte navn. Jeg blev til »fru Petersen«. Anfred og jeg blev viet i Bramming Kirke af pastor Balslev pinsedag den 20. maj 1945. Han så bort fra, at lysningen i Jerne Kirke fra december 1944 var forældet. Man skulle vies senest tre måneder efter lysningen. Far og mor holdt vores bryllup hjemme på Mulvadvej med 30 gæster.

I et brev til vores søster Inger skrev far den 8. maj:

»..... Det er meget svært for fru boghandler Iversen. Hun har svært ved at finde hvile i, at hun har en gerning at udføre for sin mand og Mogens, der også lider stærkt«

Dagen efter vores bryllup gik Anfred og jeg op til boghandler Iversens for at takke for bryl-

lupsgaven, de havde givet os. Da var fru Iversen alene hjemme. Hendes mand og Mogens var cyklet til Ribe. Da de kom tilbage, fandt de hende død. Igen et offer for krigens byrde. Indirekte igen et af Niels Riis' ofre.

Dommene over stikkerne

Fra slutningen af april 1945 opholdt Niels Riis sig i Frøslevlejrens barakker, H1 og H7. De var indhegnet med pigtråd og bereget til asociale. Han var antagelig gemt der for at blive beskyttet p.g.a. sine misgerninger.

Herfra søgte han at indynde sig hos nogle af de personer, han havde været med til at anholde.

Efter kapitulationen flygtede han til Tyskland, hvor han blev arresteret, måske ved »Jenny Holms« hjælp.

Niels Riis blev dømt til døden ved alle tre instanser: den 18. august 1947 ved Haderslev Købstads Kriminalret, den 4. november 1947 ved Vestre Landsret i Sønderborg og den 3. maj 1948 ved Højesteret.

Ved de to første instanser var dommen enstemmig, men ved Højesteret stemte to ud af 10 dommere for at fastsætte straffen til fængsel på livstid. Han blev dømt til døden for statsforbrydelser og blev henrettet ved skydning på et hemmeligt sted nær Viborg den 12. november 1948, kl. 01.25.

Til retssagen mod Niels Riis var der indkaldt over 100 vidner, deriblandt far og Anfred.

Et af vidneudsagnene i sagen mod Niels Riis drejer sig om Esbjergs byleder, Frants Gertsen. Han blev ført til Kolding den 5. marts 1945 og kom straks i forhør under medvirken af Niels Riis.

Da Frants Gertsen ikke ville udtale sig, slog Maciejewski og Riis løs på hans hoved og ryg med en pisk. Gertsen besvimed, men kom til sig selv, da der blev hældt vand i ansigtet på ham. Derefter fortsatte mishandlingen.

Efter at Riis havde givet ham et kæbestød (han var mangeårig medlem af bokseklubben i Haderslev), gik han over til at bruge andre metoder. Frants Gertsen ville dog intet sige, selv om forhøret varede fra syv aften til otte morgen. I den tid blev han slået, pisket og sparket næsten uophørligt. Værst var kniplerne. Hvor de ramte, var det som alle indvendige dele blev sprængt. Pисken kunne bedre udholdes, det føltes dog kun udvendig.

Frants Gertsen kom i forhør gang på gang de næste fem uger. Værst var det, at alle kammeraterne, der tidligere var blevet taget, havde læsset al skyld over på ham, fordi de troede, han var i Sverige. Han sad på Staldgården til befrielsen.

Inden domsafsigelsen i Riis-sagen i landsretten i Sønderborg konkluderede anklageren: »Med stor iver har Niels Riis udført sit virke som Gestapomand«. Han var den mest frygtede og brutale af samtlige Gestapomænd, og for sine fortjenester i tysk interesse blev han dekoreret med »Kriegsverdienstkreuz« af 2. grad.

Højesterets dom over ham (maj 1948) lød på, at han havde deltaget i henved 100 anholdelser af danskere, hvoraf fem afgik ved døden i tyske koncentrationslejre, fire blev henrettet af tyskerne (Hans, Thue, Helge og »Per«), samt deltaget i afhøringer, tildels under anvendelse af vold for at fremkalde forklaringer. I tre tilfælde havde han skudt efter anholdte, der begyndte at flygte.

Dagbladet Vestkysten den
8. august 1947.

Følge af Frostskafer paa Vintersædmarkerne.

Landbrugsminister Erik Eriksen udtaler paa denne Foranledning, at han

Frostskafer paa Vintersædmarker vil jeg foreslaa en Ordning, hvorefter der kan ydes Erstatning for saavel Værdien af det tabte Sædekorn, som for eventuelle Omkostninger i Forbindelse med Ekstraarbejde ved Omsaaning af Markerne.

»Staldgaarden«s værste Bøddel kræves dømt til Døden

Sagen mod Stikkeren og Gestapohaandleren Niels Riis for Retten i Haderslev

Listen over Riis's Misgerninger og Navnene paa hans Ofre

Paa Tirsdag begynder Særretten i Haderslev Sagen mod Storstikkeren og Gestapohaandleren Niels Riis, som kræves dømt til Døden. Han er født i Haderslev 27. Juli 1907 og var bl. a. kendt indenfor Bokseklubben. Han kom tidligt i Tyskernes Tjeneste, dels som Gestapohaandler og dels ansat i det tyske Sikkerhedspoliti. — Som saadan deltog han i

Gestaporazziaer i Esbjerg, Aarhus og Randers

med paafølgende Anholdelser af danske Statsborgere. Senere deltog han i Anholdelser, Eftersøgninger og Afhøringer i meget stor Stil i Syd- og Sønderjylland. Paa Grund af sin Dygtighed og store Tjenesteiver blev Niels Riis en af Gestapochefens mest betroede Medarbejdere, og som saadan foretog han paa

egen Haand Efterforskninger efter illegalt arbejdende danske Statsborgere.

Under Anholdelser og Afhøringer anvendte Niels Riis ofte den modbydeligste Tortur. Ialt skaffede han — efter Anklageskriftet — ca. 70 Mennesker i tysk Fangenskab. 23 havnede i tyske Koncentrationslejre, hvor 6 af dem døde af deres Lidelser. Fem af Niels Riis' Ofre henrettede Tyskerne, og 14 sad i tysk Fangenskab, mishandlet og forpint, lige til Kapitulationen. I sin afskyelige Virksomhed viste Niels Riis saa stort Initiativ, at han modtog det tyske »Kriegsverdienstkreuz« med Sværd.

Af de 70 Mennesker

som Riis deltog i Anholdelsen af, døde følgende i tyske Koncentrationslejre: Lærer Peter Andersen Riber, Ribe, (Fortættes Side 2).

Listen over hans misgerninger er lang og navnene på hans ofre mangfoldig. Hans metoder var gruopvækkende.

En skærpende omstændighed er, at Riis begyndte sin Gestapovirksomhed efter den 29. august 1943.

Han var en af de 97, der blev idømt dødsstraf i Danmark. Nogle benådnings skete. Riis blev ikke benådet. Ham er der ikke sket uret. Men det var en chokerende oplevelse for mig i september 1990 at se hans navn hædret på et krigsmindesmærke i mindelunden på Knivsbjerg - det tyske mindretals samlingssted.

Det grænser til landsforrædderi, at danske borgere - selv om de er tyskvenlige - har hædret en dansk statsforbryder på dansk jord.

Under retssagen mod »Jenny Holm« i 1948 blev hendes påstand om at have samarbejdet med »Willy« til fordel for modstandsbevægelsen modbevist.

Efter befrielsen gjorde hun en betydningsfuld indsats for danske og engelske interesser, og det kom hende til gode ved strafudmålingen. Ved Vestre Landsret blev hendes straffetid ansat til fængsel i 16 år. Hun blev dømt for at have medvirket ved anholdelser og derunder spillet en ledende rolle, men hun kom aldrig til at afsone de 16 års fængsel.

Gravene i Ryvangen åbnes

Straks efter befrielsen forlød det, at alle ligene på retterstedet på ingeniørtroppernes gamle skydebane i Hellerup, Ryvangen, ville blive gravet op, og at de pårørende selv kunne bestemme, om de ville have deres sønner hjem, eller de

ønskede dem begravet i den mindelund, man havde tænkt at indrette på arealet.

Allerede midt i maj behandlede Bramming Sogneråd på et sognerådsmøde spørgsmålet om de tre Bramming-modstandsfolks begravelse. Et af medlemmerne, Erik Madsen, foreslog, at kommunen betalte de tre unge borgeres begravelse, og samtidig blev der nedsat et udvalg til at forestå en indsamling til et mindesmærke.

Opgravningen blev påbegyndt i juni og afsluttedes en måned senere. Nogen liste over de henrettedes navne havde tyskerne ikke efterladt. Man fandt 202 lig. De første 137 grave havde en pæl med nummer, og de døde var begravet i kister, hvor der var indlagt en flaske med den afdødes navn og data. Nogle af de efterfølgende lig var lagt i kister af uhøvlede brædder. Til de sidste havde man gravet et større hul og slængt seks-syv lig i hullet uden hensyn til, om de lå på langs eller på tværs.

Sådan var de syv, der var henrettet den 10. marts 1945, gravet ned. Hvert lig, der blev gravet op, blev nu lagt i en zinkkiste og ført til Retsmedicinsk Institut, hvor de efterhånden blev identificeret.

Lise, vores søster fra Sankt Lukas Stiftelsen, blev den 14. juni kaldt op på en af hospitalets vagtstuer til en samtale med pastor Eilif Kroger fra Tjæreborg. Hans kone, Gorma, lå på afdelingen. Han bad hende om at tage ud på Retsmedicinsk Institut for at identificere Thue. Han havde selv identificeret Hans Silas Nielsen samme dag.

Lise cyklede straks derud. Hun kunne genkende Thue, bl.a. på den slipover, jeg havde strikket til ham, men alligevel bad hun en af Thues skolekammerater, stud. med. Jørgen

Gravene åbnes i Ryvangen i maj-juni 1945. Min søster Lise taler med en af vagterne. Foto i privateje.

Bøggild fra Ribe, om også at tage derud og samtidigt identificere Helge.

Jørgen Bøggild skrev i et brev til far:

»..... Der kan ikke være den ringeste tvivl om, at det virkelig bliver Deres søn, De får hjem til begravelsen i Bramming

Så kom de da hjem til deres by, de to drenge, en søndag aften. Et stort følge ventede dem på ladesporet ved Ribevej og fulgte de to rustvogne til fods, først til Mulvadvej, hvor der blev gjort holdt foran Thues hjem, og spejderpiger strø-

de blomster, derefter til Helges hjem i Storegade, hvor der også blev strøet blomster og gjort et kort ophold, inden kisterne ved en højtidelighed blev stillet i våbenhuset.

Onsdag den 20. juni, den dag Helge kunne være fyldt 21 år, blev de begravet fra Sct. Ansgar Kirke i Bramming. Det blev en gribende højtidelighed.

De jordedes omtrent ved hinandens side. Frihedsfonden bekoster vedligeholdelsen af deres grave, og på gravstenene har frihedsfonden sat en bronze-plakette med inskriptionen: »Faldet i Danmarks frihedskamp 1940-45«.

»Deres navne vil ikke blive glemt«

De to er endvidere mindet på deres gamle skole, hvor Ripenser Samfundet på skolemuren har opsat en mindeplade. »Vore kammerater, som måtte give deres liv i krigsårene 1940-45. »Æret være deres minde«, står der under de 13 navne.

Videre skriver lektor Jørgensen i Skolebladet:

»Vi lærere syntes, at det var så kort tid siden, vi havde set dem ved skolebordene, og nu havde de udført mands dåd og var døde for fædrelandetI den fortvivlelse, der kom over os den 9. april, greb vi til det våben, som vi har kaldt »den kolde skulder«; men med det våben kan man ikke ødelægge krigsvigtige industrier og heller ikke forbindelseslinier, og de allierede, som satte hele deres ungdom ind i kampen, ville aldrig have anerkendt, at der overhovedet var et våben.

Der skete et under. I dette land, hvor fyrværkeri dårligt nok var tilladt, begyndte nogle unge at sysle med farlige sprængstoffer. Og da eksplosionerne lød i danske fabrikker og på danske jernbanelinier, forstod vi, at vi havde en ungdom, der ikke var smittet af selvopgivelsens ånd.«

Lektor A. M. Jensen (»lille Jensen«) tog sig det meget nær, at tyskerne dræbte Thue og Helge. Han skrev flere dybtføjte breve til vores forældre efter Thues død. Her citeres et af dem:

»..... Jeg kan så tydeligt se de to drenge for mig, dengang de begyndte at gå i Ribe Katedralskole, Thue en lille djærv og be-

slutsom, klog dreng, og Helge en køn god lille dreng med et lyst, noget undseeligt smil, som han bevarede gennem hele skoletiden og senere, og som vidnede om, at han havde bevaret sin barnesjæls renhed Mens de endnu voksede op under deres hjemms og skoles trygge værn, kommer så udefra verden de skæbnetunge dage: September 1939 og den 9. april det næste år. De fortsætter deres vante liv og arbejde i hjem og skole i det mindste tilsyneladende - men i deres indre sker der en stor vækst: drengene bliver til unge mænd. Kaldet er der, og de svigter ikke. Det er den store dag, da Gud prøver sjælene«

Bramming-borgere havde samlet ind til en mindelund på Sct. Ansgar Kirkegård i Bramming. Den blev indviet søndag den 27. oktober 1946. Mindelunden er forsænket i forhold til det omliggende terræn. Fire navnesten for Thue, Helge, Hans og Robert er anbragt efter verdenshjørnerne i et cirkelformet, beplantet bed. Forhenværende leder af Region III, oberstløjtnant Aa. Højland Christensen, afslørede den store fællessten med et relief af et demoklossværd og en inskription forfattet af pastor Balslev. Der står:

»I kæmped og døde for Danmarks ære, jert minde for evigt velsignet være.«

Den 2. maj 1948 afslørede et mindesmærke på Skamlingsbanken for faldne i Region III, deriblandt også Bramming-gruppens faldne. Mindesmærket er formet som et klokketårn, der

Mindepladen i skolegården på Ribe Katedralskole afsløres. Foto i privateje.

skærmer over navnestenene med de 82 navne. Klokkespillet spiller hver dag kl. 12 og kl. 15 den del af Sct. Jørgens march, der blev brugt som kaldesignal i BBC udsendelser til Danmark under krigen. Inskriptionen på klokken, forfattet af Poul Sørensen, lyder:

»Landsmænd lyt til klokkens klang,
stands en stund din travle gang,

bed med klokkens bedeslag.
Husk dens stemme,
aldrig glemme.«

Oberstløjtnant Aage Højland Christensen holdt hovedtalen og sagde bl.a.:

»..... Vi vil huske det hjem, der under
trange kår havde sat alt ind på at bringe

Afsløringen af mindesmærket i Bramming den 27. oktober 1946. Oberstløjtnant Aa. Højland Christensen afslører fællesstenen. Pastor Eilif Krogager afslørede derefter mindestenen over Hans Silas Nielsen. Foto i privateje.

den eneste søn frem i verden. Han blev student og faldt kort efter. Med stolthed vil vi huske hans mors trøstende ord til hans far: »For Danmarks frihed er det bedste, vi to ejer, ikke for godt.«

På den internationale studenterdag den 17. november 1948 blev der afsløret to mindetavler på Danmarks Tekniske Højskole ved pillerne i forhallen lige overfor hovedindgangen på Øster vold. På tavlen står navnene på 19 faldne polyteknikere. Også Thues navn står der.

Helges navn findes foruden på de førnævnte steder også på en mindeplade på Århus Universitet.

Den 5. maj 1950 blev Mindelunden i Ryvangen officielt indviet. Monumentet taler for sig selv - sønnen, der har lagt sit hoved til hvile i moderens skød.

Soklen bærer Kaj Munks vers:

»Drenge, I drenge, som døde,
I tændte for Danmark i dybeste mulm
en lysende morgenrøde.«

40 år efter befrielsen indviedes den 4. maj 1985 et monument for faldne frihedskæmpere i Grawlunden i Esbjerg. Foto i privateje.

På begge sider af monumentet er begravet 105 frihedskæmpere, som er flyttet hertil fra den oprindelige begravelsesplads: 104 mænd og én kvinde, Lone Maslocha.

Mindestenen på det store gravfelt foran monumentet bærer navnene på 91, der er henrettet eller fundet i Ryvangen, men begravet i hjemstavnen, bl.a. Hans, Thue og Helge.

Stenen bærer følgende inskription:

»Man fandt dig her i denne lund,
hvor dødens stilhed bandt din mund.

Trygt sover du din barndom nær
ført hjem af dem, du havde kær,
men evigt taler rent og stort
den jord din død har helliggjort.«

I Mindelunden er der endvidere 151 navneplader over frihedskæmpere omkomne for Danmark, men aldrig genfundne.

Lunden bag ved monumentet er hvilested for 31, der er hjemførte fra KZ-lejre i Tyskland. Det nævnte antal navne kan opgøres til i alt 378, mindre end 10 % af det antal omkomne i Dan-

marks frihedskamp, som Centralkontoret for særlige anliggender i 1947 nåede frem til, nemlig 4.279. Dertil kommer ca. 1.500 omkomne danske søfolk og fiskere.

I Esbjerg indviedes 40 år efter krigen, den 4. maj 1985, et fællesmonument for faldne frihedskæmpere, for søfolk omkommet i allieret tjeneste og for fiskere, der er omkommet, mens de fiskede fra England.

Monumentet er rejst i Gravlunden, smukt placeret ud for midtergangen. Stenene bærer navnene på 109 omkomne, deraf tre omkommet ved clearingsmord og 17 frihedskæmpere. Deriblandt Thue, Helge, Hans og Mogens Friis.

Initiativtagerne er »Sammenslutningen af erhvervshæmmede fra Frihedskampen«, men Esbjerg Kommune har påtaget sig udgifterne ved rejsningen af monumentet og anlæggelsen af den smukke park udenom.

Mor fik næsten 40 år efter besættelsen et brev hun skulle have haft i 1945.

Den 12. juni 1945 var en flok mænd og kvinder fra modstandsbevægelsen i Esbjerg igen samlet i Ved Skoven 1. Mange af dem havde været med den sidste nytårsaften under krigen. De skrev et brev med 20 underskrifter som en hilsen til far og mor:

»..... Vi har talt om og tænkt på, at sidst vi festede her, nytårsaften, da var både Thue, »Halfdan«, som vi kaldte ham, og Mogens Friis blandt de gladeste af de glade - og nu er de borte begge to«

Brevet blev i tegnebogen hos én, der skulle have sendt brevet til vores forældre.

Det senest satte minde for Bramming-gruppen findes på 4.-Maj kollegiet i Esbjerg. Den 16. maj 1990 afsløredes to mindeplader over to kollegieværelser, værelse nr. 59 og 56, skænket af Birgit og Erik Balslev, Lyngby.

Det ene værelse lyder på Bramming-Tjærborg-gruppen ved Helge Brock Iversen, Jens Thue Jensen og Hans Silas Nielsen, og det andet lyder på Lucian Maslocha. Frants Gertsen udtalte ved den lejlighed:

»Jeg takker Erik Balslev for at have taget initiativet til indvielsen af disse værelser, en sag, som med skam at melde, vi andre burde have været opmærksom på for længe siden, så den ungdom, der skal bo i disse værelser, kan se, hvorfor stedet hedder Frihedskollegiet.«

På mit spørgsmål til Erik Balslev om, hvorfor han ønskede at oprette disse værelser, svarede han: »Jeg kan ikke lade være. Den lille polak har betydet så meget for mig, og det har Hans, Thue og Helge også.«

De må ikke blive glemt!

Efterord

Forhenværende studielektor, Dorthe Petersen, deltog i 1989-1990 i en studiekreds om erindringskrivning på Esbjerg Byhistoriske Arkiv, hvor jeg var lærer.

Hun ønskede at skrive historien om sin bror, Jens Thue Jensen, der blev henrettet af tyskerne i Ryvangen den 10. marts 1945, 22 år gammel. Det var en svær proces at få begyndt på noget, hun i mange år havde fortrængt, men det lykkedes hende at komme igang og at afslutte arbejdet, hvad denne bog er det konkrete udtryk for.

Bogen handler om 1930'erne og 1940'erne med besættelsestiden og broderen Thues aktiviteter som frihedskæmper som hovedtema. Dorthe Petersen skriver om hjemmet og familien i Bramming, skolegangen på Ribe Katedral-skole og sin egen uddannelse til lærer. Hun fortæller, hvordan broderen kom ind i modstandsarbejdet og om hans modstandsgruppe, Bramming-gruppen. Til sidst hører vi om tilfangetagelsen, henrettelsen og familiens oplevelse af denne tragedie.

De fleste beretninger om modstandskampen under besættelsen handler først og fremmest om »heltene«: om frihedskæmperne og deres kamp mod den tyske besættelsesmagt.

Dorthe Petersen fortæller imidlertid også om modstandsfolkernes familier og venner og deres kamp. De levede under et hårdt psykisk pres, hvor både vished og uvished om modstandsfolkernes aktiviteter, samt angst, var en daglig belastning. Og familien og vennerne var det, der efter henrettelserne måtte leve med chokket og sorgen.

Byhistorisk Arkiv har valgt at udgive bogen og optage den i sin skriftserie, da Dorthe Petersens beretning er en ny og vedkommende indgang til besættelsestidens historie. Det er en meget velskrevet erindring, der bygger på et grundigt forarbejde, kildestudier og personlige interviews.

*Morten Mortensen
Esbjerg i januar 1992*

Kilder

Utrykt materiale

I familiens eje

Personlige breve og dokumenter
Skitser over befæstningsværker

Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv

Diverse fotografier

Bramming Byhistoriske Arkiv

Diverse materiale vedrørende Bramming-gruppen
Kortskitser

DSB's arkiver, Esbjerg

Arkivmateriale vedrørende Esbjerg-Bramming-egnen under besættelsen

Esbjerg Byhistoriske Arkiv

Diverse fotografier
Diverse materiale fra udklipssamling
Lokale aviser fra 1940-1945

Frihedsmuseet

Diverse fotografier

Frøslevlejrens Museum

Diverse fotografier

Grimstrup Sognearkiv

Diverse fotografier

Historisk Samling fra Besættelsestiden, Esbjerg

Frants Gertsens indsamlede beretninger om modstandsarbejdet i Esbjerg
Begivenheder i Esbjerg under besættelsen 1940-1945, bind I og II
Videobånd med Frants Gertsen, Ellen Margrethe Lilleør og Vagn Merrild Jensen.
Samtale på lydånd mellem Aage Trommer og Frants Gertsen, August 1967
Hærens fortrolige meddelelser om begivenhederne den 29. august 1943 i Ringe
Udskrifter fra dombøger og anklageskrifter

Kolding Stadsarkiv

Diverse fotografier

Nordisk Nyhedstjeneste: Begivenhederne på Fyn dagene omkring den 29. august 1943

Information nr. 375, 5. januar 1945
»Budstikkens« Nyhedstjeneste
Husorden på Vestre Fængsel

Ribe Lokalhistoriske Arkiv

Diverse fotografier

Ringe Lokalhistoriske Arkiv

Diverse materiale vedrørende militærforlægningen i Ringe juli-september 1943

Vojens Bibliotek

Diverse materiale vedrørende stormen på Vedsted Landbohjem den 26. september 1944

Samtaler og korrespondance med følgende personer udenfor familien

Påbøl Andersen, Grimstrup
 Erik Balslev, Lyngby
 Erik Bang, Esbjerg
 Jens Clausen, Esbjerg
 Christian Clausen, Esbjerg
 Gervase Cowell, SOE, London
 Leo Dam, Esbjerg
 Peter Dynnesen, Silkeborg
 Frants Gertsen, Odense
 Asbjørn Hansen, Bramming
 Karen Hejbøl, Bramming
 Ib Helle, Holbæk
 Annemette Helle, Holstebro
 Tage Hillerup, Esbjerg
 Christian Frimuth Houborg, Varde
 Richard Hundal, Skive
 R. Hyllested, Esbjerg
 Kaj Ibsen, Kolding
 Arly Jensen, Åbenrå
 Mogens Juhl, Ribe
 Kresten Karstensen, Haderslev
 Kjeld Kjeldsen, Randers
 Leif B. Knudsen, København
 Andreas Kristensen, Bramming
 Jens Kusk, Tjæreborg
 Ellen Margrethe Lilleør, Åbenrå
 Ester Løkkegaard, Esbjerg
 Ruth Møller, Esbjerg
 Knud Nielsen, Riisskov
 Jens Akhøj Nielsen, Fredensborg
 Erik Olsen, Tarm
 Frank Pedersen, Bramming
 Hans Ellerup Pedersen, Bramming
 Palle Schmidt, Esbjerg
 Olaf Skov, Lunderskov

Knud Skovfoged, Vejle
 Bente Svith, Ribe
 Annie Sønderborg, Esbjerg
 Kurt Sørensen, Esbjerg
 Arne Thomsen, Esbjerg
 Andreas Willemoes, Esbjerg

Trykt materiale

Besættelsens Hvem-Hvad-Hvor. København 1979
 De sidste timer. København 1945
 Faldne i Danmarks frihedskamp. Haslev 1970
 Familie Journalen nr. 39-40. København 1962
 Kate Fleron. Kvinder i modstandskampen. Århus 1947
 Folk og Frihed. Der brænder en ild. Illegalt 1944
 Johannes Fosmark. Mindelunden i Ryvangen. København 1985
 Sven Henningsen. Esbjerg under anden verdenskrig. Esbjerg 1955
 Ulrich Holstein. Esbjerg, Et tyngdepunkt i det tyske vestkystforsvar 1940-1945. København 1979
 Chr. F. Houborg. Vestjyder fortæller. Varde 1955
 Ingeniøren. København 1990
 H. Klint. Efterretningstjenesten og hærens illegale transporttjeneste 1940-1945. København 1977
 Wilhelm La-Cour. Danmark under besættelsen. København 1946
 N. C. Lilleør. En landsby i krig. Herning 1985
 Eva Lyngby. Forstanderinden fortæller. København 1973
 J. Mågård. Frøslev, tysk fangelejr i Danmark. København 1964

J. Mågård. Fanger i Frøslevlejren 1944-45. København 1974

G. Nellemann. For Danmarks frihed og Polens ære. Gylling 1989

Hartvig Rambusch. Esbjerg-Neuengamme og retur. Esbjerg 1990

Ræthinge-posten. Årsskrift for Ringe Museumsforening og Ringe Lokalhistoriske Forening.

Sparekassen Sydjylland. Ribe 1940-1945. Ribe 1978

A. Toldstrup. Uden kamp - ingen sejr. Århus 1947

Ugebladet Hjemmet nr. 4-5. København 1985.

Ugeskrift for retsvæsen 1948

Aage Trommer. Bag fronterne, ideologi og dagligliv. København 1984

Aage Trommer. Bag fronterne, besættelsesvilkår. København 1985

Aage Trommer. Anden Verdenskrig 1942-1945. København 1984

Aage Trommer. Bag fronterne 1939-1945, befrielseskamp. København 1986

Aage Trommer. Modstandsarbejde i nærbillede. Odense 1973

Aage Trommer. Jernbanesabotagen i Danmark. Odense 1971

Aage Trommer. Myte og sandhed i besættelseshistorien. København 1974

Aage Trommer. Modstand mod tyskerne 1940-1945. København 1980

Navneregister

Registeret omfatter personnavne, som de optræder i teksten. Tallene henviser til sidetal. Rækkefølgen er overalt alfabetisk.

Abel, Katrine, diakonisse: 81
 Agger, H. G.: 89
 Almsø, læge: 87
 Andersen, gymnastiklærer: 25
 Andersen, Hans: 98
 Andersen, Jep: 44-45
 Andersen, Anna, diakonisse: 81
 Andersen, Anne Margrethe, Se Johansen, Anne Margrethe
 Balle, Ib: 70
 Balslev, Birgit, f. Schmidt: 51, 54, 126
 Balslev, Erik: 43, 48-51, 53-54, 71, 108, 126
 Balslev, Harald: 107
 Balslev, Olga, f. Møllegaard: 54, 107-108
 Balslev, Vilhelm Birkedal: 54, 107-108, 111, 117, 122
 Bang, Erik: 69-70, 77-78, 90-91, 94-98, 114
 Bang, Inger: 70, 114
 Bennike, Vagn: 41, 46, 63, 101
 Bertelsen, fru, ejer af Weiss Stue: 21
 Bodil: se Geest
 Bonde, frk.: 91-92
 Bonde, Marius: 98
 Bruhn, V. V.: 69
 Bruun, Hans: 44
 »Bryggeren fra Essen«, tysk feldwebel: 37
 Braa-Hansen, foredragsholder: 98
 Buhl, Vilhelm: 27

Burfeind, Thees: 74, 77, 87
 Bøggild, Jens: 20
 Bøggild, Jørgen: 14, 57, 120-121
 Bøggild, overlæge: 71, 108
 Christensen, Johs.: 69
 Christensen, lærerinde: 25
 Christensen, Marie Canaris (doktoren): 28-29
 Christensen, Aa. Højland: 41, 88, 122-124
 Christiansen, Anna: 76, 81-82, 107
 Christiansen, Niels: 76
 Christiansen, Robert: 76, 82
 Chr. X: 17, 31, 98
 Clausen, Jens: 83, 87, 92
 Dall, Chr.: 80
 Dalsgaard, lærer: 25
 Deela, snedker: 98
 »Den lille polak«, se Maslocha, Lucian.
 Erichsen, Knud: 49
 Fenger, kaptajn: 36-37
 Fischer, Viggo Brinch: 69-70, 77, 92
 Fogtmann, Marianne, f. Frederiksen, Thues niece: 22
 Frederiksen, Esther: 83, 89, 91-92
 Frederiksen, fru: 83, 85, 89, 91-92
 Frederiksen, Hans Aage, Thues svoger: 22, 28, 75-76, 111
 Frederiksen, Knud: 15, 71
 Frederiksen, Ruth: 83-84, 89, 91-92, 102
 Friis, Gerda, f. Müller: 116
 Friis Mogens: 4, 48, 59, 69, 73, 116-117, 126
 Friis Peter Nielsen: 116
 Geest, Bodil v. d., f. Jensen, Thues søster: 10, 18, 22, 78

- Gerstoft, J. J.: 35
 Gertsen, Frants: 41-42, 48-49, 60, 63, 65,
 68-69, 77, 83, 85-86, 89, 118, 126
 Godtfredsen, Børge: 73, 87
 Groth, Betty: 85, 87, 89
 »Halfdan« = Jensen, Jens Thue: 84, 126
 Hanghøj, K.: 98
 Hanne, se Johansen.
 Hansen, Asbjørn: 66
 Hansen, A. V. T.: 76
 Hansen, Axel: 60
 »Hansen, Else«, bogens forf. Dorthe Petersen,
 f. Jensen: 79, 80, 110, 113-114
 Hansen, H. O.: 61
 Hansen, Ib Birkedal: 84
 Hansen, Inger, f. Jensen, Thues søster: 10, 22,
 71, 96, 117
 Hansen, Julius: 28
 Hansen, Laurits: 56
 Hansen, Tage: 45
 Hans Aage, se Frederiksen
 Hartling, Poul: 80
 Havemose, Peder: 15
 Helle, Ib: 47
 Heltberg, familien: 48
 Hillerup, Tage: 89
 Hitler, Adolf: 112
 »Holm, Jenny«: 82, 84-88, 118, 120
 Houborg, Chr. Frimudt: 100-102
 »Hugo« = Holger Jensen.
 Husfeldt, Erik: 108
 Husfeldt Gudrun, f. Brock, Petersen: 108
 Hyllested, R.: 73, 86
 Høy, Frode: 22
 Haastrup, Aage: 78
 Ib, se Helle, Ib
 Inger, se Hansen
 Iversen, Anna M. Boesen, f. Helle: 13, 105-106,
 117-118
 Iversen, Hans A. E.: 13, 47, 52, 57, 65, 82,
 105-106, 108, 117-118
 Iversen, Helge Brock: 13, 15, 18, 43, 47-48, 52-
 53, 55-57, 59-60, 65, 70, 72-73, 76, 78-79
 82, 89, 97, 89-102, 105-108, 116, 118, 120,
 122, 124-126
 Iversen, Mogens: 13, 15, 47, 52, 105, 117-118
 Iversen, Sigurd: 92
 Jacobsen, muremester: 52
 Jensen, A. M., (»Lille Jensen«): 20-21, 122
 Jensen, B. og frue: 24, 59-60
 Jensen, Charles og frue: 55-56, 59
 Jensen, Ellen Marie, f. Bruun, Thues mor: 5,
 9-11, 22, 59, 71, 75, 80, 95, 107, 110-112,
 117, 124, 126
 Jensen, H. og frue: 24
 Jensen, Henning: 45
 Jensen, Holger: 85, 87-88
 Jensen, Ingemann: 25
 Jensen, Jens: 24
 Jensen, Jens Peter: 10
 Jensen, Jens Thue, passim.
 Jensen, John: 25
 Jensen, Kaj: 25
 Jensen, Kresten: 43
 Jensen, Mads Chr.: 89
 Jensen, Mie Westergård, f. Jensen,
 Thues søster: 10, 22, 28-29, 75-76, 81-82,
 110-111, 114
 Jensen, Peter Frederik, Thues far: 5, 10, 18,
 22, 24, 28, 50, 52, 71, 74-76, 78, 93-96, 98,
 109-112, 117-118, 126
 Jensen, Roald: 82
 Jensen, Sigrid Steen: 60
 Jensen, Vagn Merrild (»Willy«): 85-87, 90, 120

- Jessine, diakonisse: 81
»Jim«, se Kjeldsen, Ejvind.
Johansen, Anne Margrethe, Thues niece: 5, 22, 112
Johansen, Erhardt, Thues svoger: 11-13, 22-23, 61, 76, 79, 107-108, 114
Johansen, Hanne, f. Jensen; Thues søster: 10-11, 22-23, 61, 76, 79, 107-108, 112, 114
Johansen, Nicolai: 22
Johansen, Ruth, f. Jensen, Thues søster: 10, 22, 79, 112
Johansen, Tage, Thues svoger: 22, 79
Johansen, Aase, se Nielsen
Julius, Hans: 75, 77
Junker, Flemming: 41, 46
Jæger, A.: 75, 111
Jæger, Ellen: 75
Jørgensen, H.: 15, 122
Kis, se Toft, Kirsten
Kjeldsen, Ejvind (»Jim«): 76
Kjeldsen, Kjeld: 29, 84, 52-53
Kjærsgaard, A.: 87
Kjærsgaard, E.: 24
Klitgaard, lærer: 41
Knudsen, Andreas: 22
Knudsen, Leif B.: 31-32, 37
Krogager, Eilif: 44-46, 108-109, 120, 124
Krogager, Gorma, f. Haraldsted: 120
Krogh, dyrlæge: 116
Krogh, kordegn: 25, 27
Krogh, Aage: 116
Kuhlman, Ole: 20-21
Kusk, Jens: 44
Larsen, Poul: 106
Lauridsen, lærerinde: 25-26
Lauridsen, Jørgen: 24
»Lille Jensen«, se Jensen, A. M.
Lilleør, Ellen Margrethe: 45, 54
Lilleør, N. C.: 46, 54
Lis, se Nielsen, Lis Kjær
Lise, se Olesen
Lund, Erik: 20
Lyngby, Eva: 80, 110, 114
Løkkegaard, Svend: 60
Maciejewski: 73, 75, 85, 87, 90, 118
Madsen, Erik: 120
Madsen, J.N.J.: 24, 96
Malthe-Bruun, Kim: 81, 111
Malthe-Bruun, Ruth: 81, 111
Marianne, se Fogtmann.
»Marie« se »Jenny Holm«.
Maslocha, Lone, f. Mogensen: 48-49, 52, 125
Maslocha, Lucian: 48-49, 51-52, 126
Mie, se Jensen, Mie Westergård.
Mogensen, Lone, se Maslocha.
Munch, Hans Erik: 70, 77
Munch, Kaj: 31-32, 83, 124
Møller, Flemming la Cour: 31
Najbjerg, Karen: 79-82, 107, 110-111
Najbjerg, Mads: 79-80, 82
Najbjerg, Tinne: 80
Naujock, August W. H.: 74, 77
Neerland, kontrollør: 66-67
Nicolaisen, kroejer: 21
Nielsen, Abildgaard: 44
Nielsen, Carl, lærer: 44
Nielsen, Carl, redaktør: 84
Nielsen, Frede: 108
Nielsen, Hans Silas: 43-46, 48-50, 54-55, 59-60, 64-65, 68-70, 76, 81-83, 91, 98-99, 101-102, 105-108, 116, 118, 120, 124-126
Nielsen, Jens Marinus: 11-12
Nielsen, Lis Kjær: 71
Nielsen, L. M.: 43, 106, 109

- Nielsen, lærerinde: 25
 Nielsen, Aase, f. Johansen, Thues niece: 5, 79, 112
 Olesen, Jacob: 12, 60, 108
 Olesen, Lise, f. Jensen, Thues søster: 7, 10, 22, 75, 76, 80, 82, 109-111, 113, 120-121
 Olesen Ole: 12, 60, 108
 »Onkel«, se Bennike, Vagn
 Ortved, Niels: 43, 48, 52, 54-55, 59, 65, 82, 89, 92-93, 115-116
 Ortved, P.: 43
 Pedersen, Erik, »Per«: 85, 87-88, 107, 118
 Pedersen, Frank: 64
 Pedersen, Hans: 13
 Pédersen, Hilda: 60
 Pedersen, N. A.: 43
 Pedersen, Robert Nielsen: 43, 48, 52, 54-55, 59, 64, 82, 89, 92-93, 107, 115-116
 »Per«, se Pedersen, Erik
 Petersen, Anfred: 22-23, 27, 55-57, 59-60, 69, 71-73, 76-78, 80-81, 94-98, 112, 114, 117-118
 Petersen, Anne Lise: 22
 Petersen, Brock: 108
 Petersen, Henrik, forf. svigerf.: 59, 71
 Petersen, Jørgen, se Clausen, Jens
 Petersen, Robert L., forf. svoger: 56-57, 73
 Petersen, Stinne, forf. svigerm.: 59, 71, 81
 Platou, Henrik Wessel: 107
 Plesner, C. J.: 46, 65, 109
 Powell, Robert Baden: 100
 Quistgaard, A.: 98, 110
 Randrup, Carl: 43
 Riis, Niels: 53, 72-74, 78, 85, 87-88, 98, 118, 120
 Ruth, se Johansen, Thues søster
 Rùhe, Fritz: 101
 Rønn, Carl Peter: 11
 Scavenius, Erik: 27
 Schmidt, Birgit, se Balslev
 Schmidt, Palle: 7, 102
 Schmidt, pensionatsværtinde: 53
 Skov, Jacob: 24, 56
 Skov, Theodor: 112
 Skovfoged, Knud E.: 21
 Stauning, Thorvald: 17
 Svenningsen, Niels: 109
 Svith, Niels: 55, 86
 Sønderborg, Ejner: 86
 Sørensen, Arne: 30
 Sørensen, Kurt, »den blonde bager«: 68, 77
 Sørensen, Poul: 123
 Teilmann, Jørgen: 98, 107
 Teilmann, Solvejg: 98, 101
 Thimroth, oberst: 45
 Thomassen, Skov: 25, 27
 Thomsen, Arne: 61, 64, 69-70, 77, 86, 101
 Thomsen, Jenny: 76
 Thomsen, Ole: 76
 Thomsen, Rasmus: 69
 Toft, Kirsten, f. Jensen, Thues søster: 10, 18, 22, 71-72, 74, 107-108, 111-112
 Toldstrup, Jens: 69
 Tønnes, Ib: 76
 Vejrup, Søren: 44
 Wedel-Wedelsborg, Fritze: 114
 Wehmann: 87
 Willemoes, Andreas: 73
 Willemoes, Jens: 69, 73, 116
 Willemoes, Stinne: 73
 »Willy«, se Jensen, Vagn Merrild
 Waaben, P.: 24
 »Åle - Christensen«: 101
 Aase, se Nielsen, Aase.

Stedregister

Registeret omfatter stednavne. Tallene henviser til sidetal. Rækkefølgen er overalt alfabetisk.

Allerup: 44, 46
Amalienborg Slotsplads: 30-31
Avnstrup Sanatorium: 28
Bergen-Belsen: 96
Blåvand: 50-51
Boldesager: 25-26
Bramming: 7-11, 13, 17-18, 22, 24, 28-29,
41-43, 47-49, 53-57, 59-61, 64-68,
71-72, 76-77, 79, 82, 96, 101, 107-108,
110-111, 114-117, 120-122, 124, 126-127
Brørup: 9, 54, 79
Darum: 46, 65, 109
Dresden: 74
Endrupholm: 13
England 46, 48, 63
Esbjerg: 8-9, 26-27, 35, 41-42, 44-45, 49-51,
55-56, 60-61, 63, 66-78, 82-86, 88-90,
93, 101-102, 114, 116-118, 126-127
Esbjerg Aftenseminarium: 7, 22, 60
Fanø: 41, 50, 65, 84
Fredericia: 13, 22, 95
Frøsløvejren: 45, 78-79, 81, 92-97, 101,
108-109, 111, 114, 118
Gjerndrup: 79, 80, 82, 107
Gravlunden, Esbjerg: 125-126
Gredstedbro: 41, 52-53
Grimstrup: 45-46, 54-55
Grimstrup Krat: 13, 82, 89, 91
Guldager: 42, 65

Gørding: 9
Haderslev: 22, 49, 74, 98, 118
Hedelund: 50
Hejnsvig: 6
Hjerting: 41
Holsted: 9, 22
Horserød: 42, 93
Hovborg Kro: 21-22
Højskolehjemmet, Esbjerg: 70, 72, 75-78,
91, 94
Jedsted: 13
Jerne: 23-27, 55-56, 58-60, 80, 96, 117
Jernved: 53
Kalø: 13
Kalvslund Kro: 52
Kerteminde: 37, 39
Kjersing: 27
Knivsbjerg: 12-13, 120
Kolding: 22, 32, 41, 49, 53, 72, 74, 78, 82,
84-85, 87-91, 93, 97, 99-100, 102, 108,
112, 116, 118
Kolding Arresthus: 91-92, 97, 101
Koldinghus: 99, 101
Korskroen: 23
København: 22-23, 28, 32, 45, 48-49, 53,
55-56, 59, 74, 76, 80, 82, 98, 102-103,
108, 110-111, 113, 114, 117
Københoved: 80
Køge: 74
Kølstrup: 39
Ladelund Landbrugsskole: 23
Langelandsgade Kaserne: 33
London: 49, 50, 51

- Måde: 50
Neuengamme: 42, 54, 96, 108
Norge: 63, 68
Novrup: 27, 57
Nykøbing Falster: 29
Nørrebros Runddel: 28, 81
Odense: 32, 35-36, 42, 48, 85
Padborg: 95
Polen: 48-49
Polyteknisk Læreranstalt: 28-29, 31, 124
Ravnsø Mose: 54
Ribe: 9, 11, 17-20, 22, 32, 41, 50, 52, 55, 61, 66, 71, 78-79, 83, 98, 111, 114, 118, 120
Ribe Katedralskole: 5, 9, 15, 19-20, 22, 28, 71, 84, 106, 108, 122, 127
Ribe Statsseminarium: 9, 20, 22
Ringe: 32-36, 38
Rubjerglund: 35
Ryvangen: 5, 52, 101, 105-107, 111, 120-121, 124-127
Sankt Lukas Stiftelsen: 80, 109-111, 113, 120
Saxildhus: 88
Seest: 22
Sejstrup: 53, 65
Sigøjnerhallen: 29
Shell-huset: 104-105, 110
Skads: 23
Skamlingsbanken: 122
Skjern: 108
Skodborg: 9, 75
Sneum: 43, 57
Sølgården: 7
Staldgården: 53, 72, 74, 87-91, 93, 98-102, 116, 118
Svendborg Havn: 37
Sverige: 21, 45, 48, 50, 76, 82, 92, 109, 112, 117-118
Sædding: 50
Sønderborg: 42, 44, 118
Terp Krat: 13
Tjæreborg: 43-44, 46, 49, 57, 107-109, 120
Tyskland: 30-31, 63, 74, 93, 118, 125
Tåsinge: 13
Ulriksholm: 37-39
Varde: 22-23, 41, 59, 66-67, 71, 100, 114, 116
Vardeborg: 23
Vedersø: 32
Vedsted Landbohjem: 98
Vejen: 9
Vejers: 23
Veldbæk: 24, 58
Vester Vedsted: 51
Vestre Fængsel: 5, 54, 81, 102-105, 111
Viborg: 118
Vigersdal: 108
Vognsbølparken: 27
Ørstedsparken: 29
Ålborg: 35, 50
Ålbæk: 43
Århus: 33, 44, 53, 55, 74
Århus Universitet: 53, 124

I Skriftserien er tidligere udgivet:

»Fra marsken til prærien«. Niels Gørdings erindringer fra Allerup i Vestjylland og Regina i Saskatchewan. Ved Jens Kusk og Jørgen Dieckmann Rasmussen. Esbjerg 1986. 66 s. ill. kr. 79,-

Søren Frederiksen. Hjuldamper og havnebro. Om landingsbroen i Hjerting. Esbjerg 1988. 112 s. ill. kr. 148,-

Morten Mortensen. Esbjerg Postkontor 100 år. Esbjerg 1989. 66 s. ill. kr. 98,-

Hartvig H. Rambusch. Esbjerg-Neuengamme og retur. Beretning om min deltagelse i modstandsarbejdet og mit ophold i danske og tyske fængsler og lejre 1943-45. Ved Sigurd Rambusch, Esbjerg 1990. 68 s. ill. kr. 98,-

Gunnar Pedersen. Det gamle Jerne. Som Gunnar Pedersen huskede det. Ved Jette Rontini og A. M. Futtrup. Esbjerg 1991. 86 s. ill. kr. 98,-